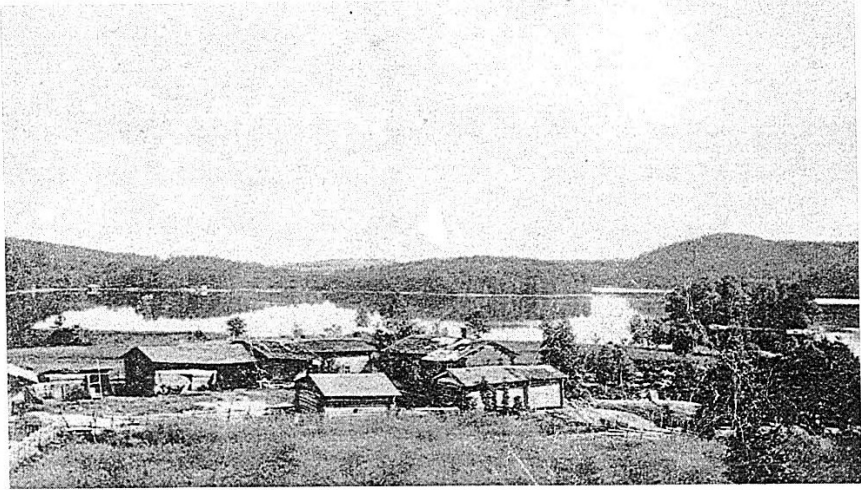

PAAVOLANKULMA

MUINAISMUISTOJA, HUVIELÄMÄÄ JA GOLFIA

KAIJA HILLEBRANDT

Lukijalle

Maamme vanhin sisämaan kaupunki, kotikaupunkimme Hämeenlinna, tarjoaa paljon tutkittavaa, koettavaa ja nähtävää ihmisille, jotka ovat kiinnostuneita menneistä ajoista.

Katumajärven itäisellä rannalla sijaitseva Paavolankulma on aluetta, jolla herkällä mielellä ollessaan ihminen aistii menneitten vuosisatojen viestejä.

Nykyiset kartat tuntevat alueen kapeahkona kaistana Vanajanlinnantien ja Katumajärven välillä ulottuen nykyisestä Kalliorannan tontista Niemennokkaan. Vielä muutama vuosikymmen sitten puhuttiin vain Paavolan kylästä, joka ulottui laajemmalle alueelle. Virallisissa dokumenteissa ei ole mainintaa Paavolan kylästä, vaan koko laaja alue tunnetaan Mäskälän kylänä.

Olen koonnut tietoja lähinnä nykyisestä Paavolankulmasta ja Tuomarinsaaresta, jotka muodostavat nykyisen yhtenäisen kokonaisuuden ranta-asukkaineen ja golfkenttineen. Kunnioitus menneitten sukupolvien työtä ja elämää kohtaan velvoittaa minua myös kertomaan joistakin Paavolan kylässä asuneista merkittävistä kansalaisista. Ovathan he jättäneet henkisen perintönsä myös nykyisille Paavolankulman asukkaille.

Minulla on ollut tilaisuus vieraillla alueella aivan varhaislapsuudesta asti, mutta todella läheiseksi Paavolankulma on muodostunut vuodesta 1980, jolloin mieheni kanssa saimme ostaa oman kesäasunnon sieltä.

Kun elokuun perinteisellä golf-lounaalla 1998 Krista Holmström teki aloitteen alueen taustojen tutkimisesta ja tarinoiden keräämisestä, minua ei tarvinnut kovinkaan paljon yllyttää toimeen ryhtyäkseni.

Tämä pikku kirjanen ei pyri olemaan alueen historia, vaan tähän on koottu hieman tarua ja paljon tositarinoita, tietoa sekä muisteloita, tuntemuksia ja hauskoja kokemuksia. Olen hyvin kiitollinen kaikille teille, joita olen saanut haastatella mahdollisimman monipuolisen kuvan luomiseksi Paavolankulman menneistä ja nykyisistä ajoista. Kiitän kaikkia teitä alueen asukkaita, jotka auliisti annoitte helmiä muistojenne aarrearkuista yhteiseksi iloksemme.

Katisten kartanon isäntä Lars Krogius , Vanajan historian erikoistuntija Pekka Lampinen ja dipl.ins. Erkki E. Nurmi ovat myös ystävällisesti antaneet tietonsa ja kuvamateriaalinsa käyttööni. Siitä suurkiitos teille.

Hämeenlinnassa 28. 2. 1999

Kaija Hillebrandt

SISÄLLYS

Paavolankulman varhaisimmat vaiheet.....	7
Tuomarin saari – Katuman helmi.....	35
Huvila-asutus levittäytyy rannoille.....	44
Onnela.....	44
KALASTUSMUISTOJA VALPURISTA.....	49
Niemelä.....	52
Kallioranta.....	55
Koivuranta.....	56
Kaislahti.....	60
TAPAHTUI JÄRVEN TAKANAKIN.....	62
KAASUPULLO.....	62
YÖKULKIJOITA.....	63
SOIHU PIMEÄSSÄ YÖSSÄ.....	64
MURHAMIES VAPAALLA.....	64
KAUHUN PAIKKA.....	65
OVIKELLO SOI YÖLLÄ.....	65
VALKEAT SAAPPAAT.....	66
YÖHERÄTYS.....	66
JUSSI.....	67
OIKEITTEN JÄNISTEN KEVÄTTANSSI.....	67
PATSAS IKKUNAN ALLA.....	67
KAKSI NAAMAA.....	67

UUNILINTU.....	68
Männistö.....	69
Kesäkallio.....	71
Törmälä.....	71
Kajala.....	72
Tuulensuu.....	83
TUULENSUUSTA MUISTELTUA.....	83
Käräjäranta.....	94
Paavonranta.....	99
Niemennokka.....	99
Lehmipoluista autoteiksi.....	101
Katumajärvi.....	111
Maalaismaisema muuttuu golfkentäksi.....	123
Kirjalliset lähteet.....	137

Paavolankulman varhaisimmat vaiheet

Muinaishaudat ja kuppikivet Paavolanrannan ja golfkentän viimeisen väylän välissä , ns. Niemi- ja kärkipellolla , kertovat, että jo pakanuuden aikana alueella on asuttu. Ei ole lainkaan ihmeellistä, että asuinsijaksi on jo varhain valittu kaunis Katumajärven ranta, missä oli tilaisuus viljellä maata, metsästää ja kalastaa. Muinaisten hämäläisten elintavoista ei ole kirjallisia dokumentteja, mutta hautalöytöjen perusteella on päätelty paljon heidän elämästään. He viljelivät ruista, ohraa, kauraa, räätikkaa eli lanttua, naurista , hampua, pellavaa ja hernettä. Kaskea poltettiin ja maata muokattiin alkeellisilla välineillä. Karjaakin hoidettiin, sillä laidunmaat olivat miltei rajattomat. Kalastus ja metsästys toi huomattavasti lisäsärvintä perheen ruokatalouteen. Katumajärven monni oli kala-aterian kuningas. Terveyttä hoidettiin luonnonrohdoilla ja varmaankin myös loitsuilla. Emme tiedä mitään varmaa tuhat luvun hämäläisten uskonnosta, mutta myyttisellä eläytymisellä pääsemme ainakin oikeaan suuntaan. Jumalina palveltiin niitä olentoja, jotka kristinusko aikanaan nimeää piruiksi, kuten Lemmetär ja Lempo ja Kaapo tai Kammo.

On kiehtovaa ajatella miellelyhtymää kuppikivien luona uhraavista muinaisista hämäläisistä ja nykyisistä kuppeihinsa uhraavista golffareista. Jos uskoisi sielunvaellusoppiin, voisi hyvin kuvitella muinaisen hämäläisen oravana puussa väylän 17 viheriön luona . Kylläpä hänellä olisi ihmettelemistä nykyisissä menoissa. Hän aikanaan hiljentyi kuppikiven ääressä, toi ravintoa vainajien , keijujen ja jumalien lepyttämiseksi , joi joskus kuppiin kerääntynen sadeveden ihmerohdokseen, eikä koskaan äännellyt niin raivokkaasti kuin nykyinen kupin palvoja. Miksi nyt kumarrellaan ja vieritetään jotakin palloa kuppiin ja onnistuttaessa huudetaan ja melskataan, esitetään jopa rituaalitanseja ja toistetaan jotakin ihmeellistä birdie -sanaa ? Joskus jopa kuullaan heidän kutsuvan Lempon nykyistä vastinetta, jotakin p-kirjaimella alkavaa jumalaa.

Museovirasto on useaan otteeseen lähettänyt tutkijoita Paavolankulman muinaislöytöjä selvittämään, joista saamani raportit liitän mukaan kirjoitelmaani. Olen päätellyt, että varsinaisia kaivauksia ei ole tehty, mutta

ainakin kuppikivien osalta löydös tuntuu vakuuttaneen tutkijat. Sen sijaan Katisten kartanon alueella järven toisella rannalla on kaivettu esille vankkumattomia todistuskappaleita muinaisesta asutuksesta. On siis täysin uskottavaa, että oman asuinalueemme löydökset myös kertovat todellisista muinaishaudoista, joiden lähellä kuppikivet yleensä sijaitsevat.

HÄMEENLINNA 85

Peruskartta 2131 09 Hämeenlinna

x = 6765 93 - 6766 02

Y = 528 41-54

z = 83-85

(= muinaisjäännösalueen
peruskoordinaatit)

Kylä: Mäskälä

Kaupunginosa: -

Paikka: Niemi- eli Kärkipelto

- kuppikivi ja mahdollinen rautakautinen kalmistoalue, luokka I

Maanomistaja 1986: Krogius, Lars Birgersson

Os. Korkeavuorenkatu 1 B 12, 00140 HKI

Tila: Ala-Pataila RN:o 9:9

Paikan sijainti ja kuvaus: Paikka sijaitsee Hämeenlinnan keskustasta 3,5 km itäkoilliseen, Katuma järven itärannalla olevalla Niemi – eli Kärkipellolla, melko tasaisessa maastossa. Muinaisjäännökset ovat 80-120 m:n päässä Katumajärven rannasta ja muinaisjäännösalueen laajuus on n. 200 x 100 m.

Tutkimukset: Esko Sarasmo 1939, Hämeenlinnan ja Vanajan inventointi (s. 17-18, n:o 23)

Sakari Pälsi 1943, tarkastus (Kertomus: Hämeenlinnan lähistön uhrikivet)

Jorma Leppäaho .1951, tarkastus (Kertomus Hämeenlinnan kaupungin ja sen lähiympäristön muinaisjäännösten tarkastuksesta, n:o 11)

Anna-Liisa Hirvi luoto 1965, tarkastus (Hirviluodon muistiinpanot)

Anja Sarvas 1971, tarkastus

Muita arkistolähteitä:

Pekka Kaarela. Vanajan uhrikivet, n:0 3. Kertomus esihist. toimiston top. arkistossa.

Hämeenlinnan kiinteät esihistorialliset muinaisjäännökset, n:0 18. Kanta-Hämeen -seutukaavaliitto, muinaisjäännös luetteloita. Museovirasto, esihist. toimisto.

Löydöt: Ei tallessa, esihistoriallisia löytöjä(?). Tieto löydöistä on em. Kaarlelan kertomuksessa, josta niistä lukee: "Pellostä on ennenkin löydetty paljon kivikaudenaikuisia aseita vanhoja rahoja y.m.". Muita tietoja löydöistä ei ole ja niiden esihistoriallisuuteen ja luonteeseen on suhtauduttava varauksellisesti.

Muinaisjäännösten kuvaukset: Kuvaukset ovat suoraan Hirvi luodon tarkastusmuistiinpanoista (paikat on merkitty numeroilla 1-4 peruskarttaotteelle s. 183):

1. Pellon länsipuoliskossa on kiven- ja maansekainen kumpu. Koko on 6 x 6 m. Se erottuu selvästi ympäröivästä peltomaastosta. Keskellä kumpua on maakivi 200 x 145 x 60 cm. Kivi on muodoltaan soikeahko, ehjä ja kuperapintainen. Sen laella on 16-17 kuoppaa.
2. Em. 130 askelta itään (po. kaakkoon) , metsän reunasta 30 askelta lounaaseen on raunio. Tasalakinen; koko on 17 x 10 m. Erikokoisia kiviä pilkistää turpeen joukosta. Mahdollinen hauta.
3. Rauniosta 1 70 askelta eteläkaakkoon on kivikkoryhmä, jonka laidassa on mahdollinen hautaraunio. Sen koko on 4 x 6 m.
4. Rauniosta I länteen (länsi luoteeseen) , huvilatien reunassa on kivikko, jossa saattaa olla hautoja.

Inventointi 1984: Kävin paikalla 25. lokakuuta, mutta rajoitin muinaijäännösalueen tarkastuksen kuppikiveen (valo- ja diakuvat) , koska olosuhteet olivat erittäin huonot peltoalueelle korjaamatta jääneen kauran johdosta. Kävin paikalla kuitenkin uudelleen 7.6.1986 oleskellessani Hämeenlinnassa tätä kertomusta tehdessäni. Tällöin paikallistin peruskartalle yllä selostetut Hirvi luodon kuvaamat muinaijäännökset 1-4, mutta tarkemmin en alkanut niitä tutkia. (Anja Sarvaksen tarkastuskertomuksen peruskarttaotteelle kaksi eteläisintä muinaijäännöstä on merkitty nähdäkseni epätarkasti ; idänpuoleinen näistä tarkoittanee yllä kuvattua muinaijäännös 2:ta ja lännenpuoleinen kaiketikin paria pitkulaista, heinän ja villiintyneen marjapensaikon peittämää kivikkoa, joita ei ole noteerattu mahdollisiksi muinaijäännöksiksi tässä inventointi kertomuksessa.) .

Valokuvat: Kuvat 35 (F 66813) ja 36 (F 66812)

Diat: 11696, 11697

Ks. peruskartta s. 183

- Lisäyksiä:

HÄMEENLINNA 86

Peruskartta 2131 09 Hämeenlinna

x = 6766 16

Y = 529 43

z = n. 97,5

(= lähteen peruskoordinaatit)

Kylä: Mäskälä

Kaupunginosa: -

Paikka: Huhkojan eli Uhkojan lähde

-ns. uhrilähde (lienee jo kuivunut) , luokka III

Tutkimukset: Esko Sarasmo 1939, Hämeenlinnan ja Vanajan inventointi (s. 25, n:o38)

Löydöt: -

Lähteen sijainti: Lähde sijaitsee tai on sijainnut Hämeenlinnan keskustasta 4,5 km itäkoilliseen, Katumajärvestä noin kilometrin itään ja Kettukalliosta n. 100 m pohjoiseen. Alue on nykyään metsämaastoa. Lähde on merkitty Sarasmon kertomuksen yleissilmäyskartalle 1:100 000 ja hänellä on sen sijainnista myös melko tarkka kuvaus; täsmällinen sijainti selvisi kuitenkin inventoinnissa 1984.

Lähteen kuvaus: Sarasmo kirjoittaa lähteen olevan kooltaan 1 x 2,5 m. Siinä kerrotaan olevan aarrekattilan.

Inventointi 1984: Lähteen paikan näyttivät peruskartalta Kustaa ja Huugo Aho (os. Kotkankatu 43, H: linna) 21. syyskuuta. He kertoivat paikan olevan entistä peltoa, joka nykyään on metsittynyttä. Kustaa epäili , että lähde lienee jo kuivunut. Paikkaa en käynyt tarkastamassa.

Ks. peruskartta s. 183

-Lisäyksiä:

HÄMEENLINNA 87

Peruskartta 2131 09 Hämeenlinna

x = 6765 48

y = 528 52

z = 87,5

(= puretun Paavolan päärakennuksen paikan peruskoordinaatit)

Kylä: Mäskälä

Kaupunginosa: -

Löytöpaikka: Paavola(?)

-kivi kautinen löytöpaikka, luokka III

Tutkimukset: -

Löydöt: KM 3289:1 tasatalta. Löytöpaikka tuntematon. Saatu Mäskälän kylän Paavolan talosta (Wanaja). Paavolan talossa kalua käyttänyt aikanaan taikakalunaan talon entinen vaarivainaa. Fil. maist. H.J. Heikelin kautta 8/ VIII 96. Verif.

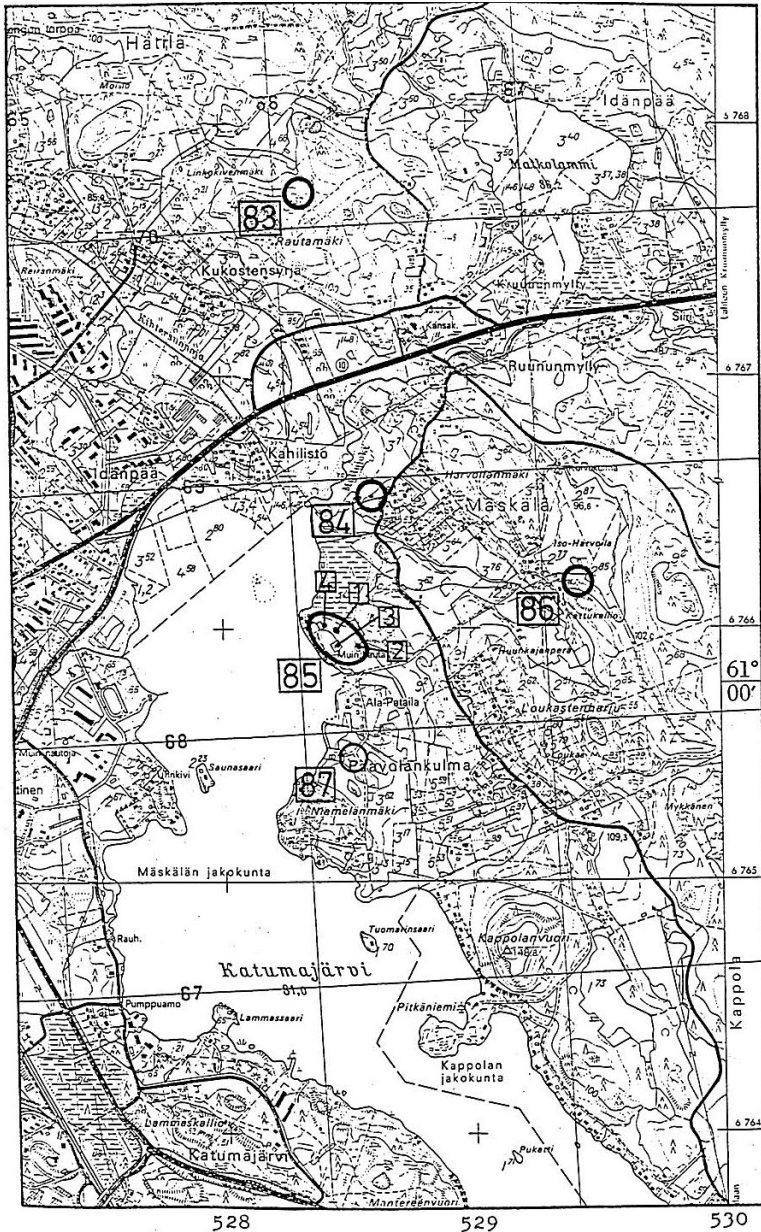
Löytöpaikan sijainti: Löytöpaikkaa ei tiedetä siis , mutta mahdollisesti se on jossain Paavolan tienoilla. Paavolan päärakennus on purettu, mutta talo on sijainnut Hämeenlinnan keskustasta kolme kilometriä itään, Katuma järven itärannalla olevalla Paavolankulma-nimisellä alueella. Tilan nimeä ei ole kartalla.

Inventointi 1984: Inventoinnissa ent. Paavolan talon paikan näytti Huugo Aho (os. Kotkankatu 43, H: linna) 21. syyskuuta.

Ks. peruskartta s. 183

Lisäyksiä:

Kartan kiinteät muinaisjännökset on merkitty 1 mm:n ja irtolöytö 0,5 mm:n tussi11a .

Ote peruskartasta 2131 09 Hämeenlinna 1:20 000 (1976 päällepainatus 1982).

Vanain eli Vanajan kaupungin tutkimuksen käynnistyttyä on helppo myös kuvitella, miten muinaiset paavolankulmalaiset olisivat vieneet sekä viljeltyjä, että saalistettuja tuotteitaan kaupattaviksi juuri Vanajan kaupunkiin. Kuljetus saattoi tapahtua veneellä järveä ja Kutalanjokea pitkin, joka muinaisina aikoina lienee ollut huomattavan leveä, yhdistäen Katuman Vanajaveteen. Olihan neljännen eli viimeisen jäätiköitymisajan sulamisen aikaan, siis Ancylos — järven aikakaudella, Katuma salmen erottama Vanajavedestä, Vanajavesi taas suorastaan Itämeren lahti.

Mikäli manneraluettakin piti kulkea, se tapahtui jollakin reellä, sillä rattaita ei ole tiettävästi löydetty mistään Hämeen muinaisalueelta. Hevosia kuitenkin käytettiin vetojuhtina ja maata muokattaessa yksinkertaisia puuauroja vetämään.

Nykytiedon mukaan kristinusko tuli Hämeeseen Novgorodin ja läntisten kauppiaitten kautta jo vuosina 850-900. 1000-luvulta ovat ensimmäiset kristilliset ruumishaudat. Kristinusko vakiintui tänne viimeistään 1150. Lännen piispat ja ristiretket vain länsimaistivat kristinuskon ja vahvistivat Ruotsin vallan ja lännen kirkon asemaa. Ennen piispoja myös länsimaiset kauppiaat toimivat kristinuskon airuina. Ei siis ole varmaa vastustivatko hämäläiset 1200-luvulla niin kovasti kristinuskoa vaiko ruotsalaista valtaa. Katolinen kirkko tulkitsi kuitenkin vastustuksen kristinuskoon kohdistuvaksi.

Kovaonnisen piispa Henrikin tultua Suomeen vahvistamaan täällä jo olevaa kristillistä työtä ja Birger Jaarlin tehtyä retken Hämeeseen jukuripäisten hämäläisten kristillisen uskon pakonomainen vahvistaminen alkoi toden teolla. Piispa Tuomaan aikana (1220 — 1245) kirkon valta Hämeessä vahvistui, mutta hämäläinen ei olisi ollut oikea hämäläinen, ellei hän olisi noussut vierasta valtaa vastaan. Jaarli Birgerin retkestä Hämeeseen kertoo ruotsalainen riimikronikka, joka suomennettuna kuulosti seuraavalta:

Kuka nöyrtyi ja rupesi ystäväksi
ja kasteen kautta kristityksi,
hän sai omaisuutensa pitää ja elää,
ilman kinaa hän rauhaan jää.
Vaan se pakana, joka siihen ei suostunut,
hän pian on kuolemaan sortunut.

Yleisin ja uskotuin perimätieto Katumajärven nimen synnystä kertookin, että järvi sai nimensä juuri näitten henkensä säilyttäneiden, mutta ovelien uusien kristittyjen mukaan. He kylläkin ottivat kasteen, mutta illan pimetessä menivät pesemään kasteensa pois järvessä, meidän Katumajärvessämme! On monia muitakin taruja ja tarinoita sekä järven synnystä, että sen nimestä, mutta kerron niistä myöhemmässä vaiheessa.

Katinen oli jo olemassa 1200 — luvulla, ja se kuului Kantolan säteritilaan. (säteritila = johtavien aatelisten omistama verovapaa tila) Kustaa Vaasan kirkollisen reduktion jälkeen Kantola ja siten myös Katinen läänitettiin Fleming, Bärends ja Horn —suvuille. Myöhemmin Kantola palautui ratsutilana muille ansioituneille kansalaisille.

1500- luvun puolivälissä oli jo toiminnassa Kruunun mylly, jonka rakennukset ovat edelleen olemassa. Hämeen linnan vilja , josta suurin osa oli yläluokan leipäviljaa ruista , kuljetettiin ensin Vanajavedeltä Kutalanjokea pitkin Katumajärvelle ja sitten Myllyjokea pitkin jauhatettavaksi myllyyn. Alaluokan leipä oli yleensä leivottu halvemmasta viljasta ohrasta. (Siitä johtunee sanonta *Jo otti ohraleipä.*)

Vuonna 1678 Katisten silloinen omistaja Henning Fulda valitti, että kaupunkilaiset sotkivat hänen kalaverkkonsa tuodessaan viljaa jauhettavaksi Kruunun myllylle.

Suomen kansallisarkistossa mainitaan **Paavolan tila** ratsastalona 1634 - 1684 ja ratsutilana, rusthollina 1685 —1694. Tilan verovapauteen oikeuttavana ratsastajana mainittiin 1654 Sipi Pertunpoika, joka palveli Arvid Henrikinpoika Tandefeltin komppaniassa. Paavola isäntänä oli tuolloin Matti Paavonpoika. Myöhemmin 1660-luvulla Paavolan isäntänä oli Antti Eskonpoika ja Sipi Pertunpoika palveli Joal Strassburgin komppaniassa. Ratsutilat olivat tiloja, jotka saivat verovapauden osittain tai kokonaan, minkä vastikkeeksi niiden oli velvollisuus varustaa ratsu ja mies, joskus kaksikin, ruotujakoiseen armeijaan. Vuonna 1682 — 1687 mainitaan Paavolan isännän Matti Antinpojan kohdalla ensi kertaa nimitys lampuoti eli vuokraviljelijä. Tila oli silloin af Enehjelmin suvun omistuksessa.

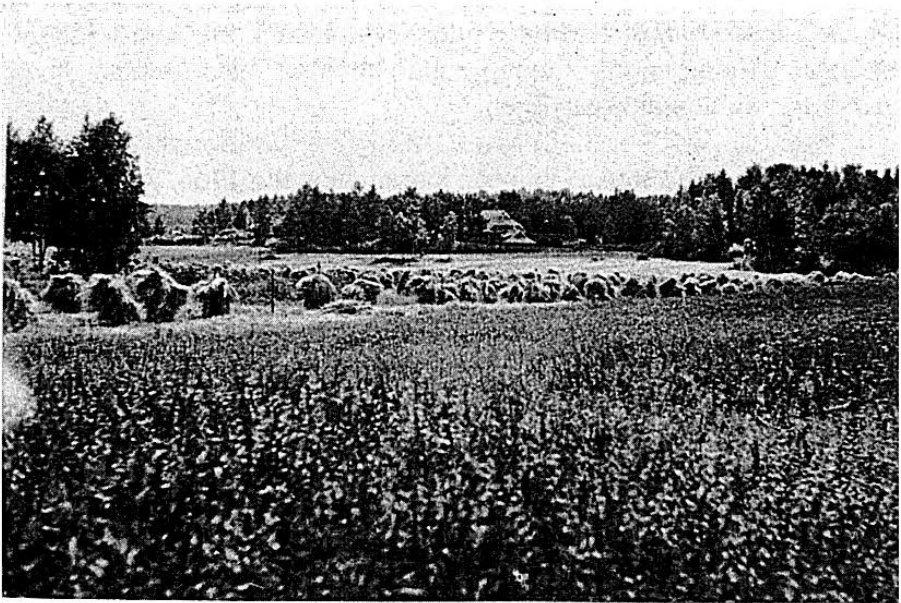
Otto Fuldan perheineen oli ollut pakko lähteä novgorodilaisia valloittajia pakoon, kun vuonna 1713 Vanajan pitäjä joutui miehittäjien valtaan. Katinen jäi vihollisten tuhottavaksi ja ryöstettäväksi. Jälleenrakennus lienee koitunut liian raskaaksi, sillä vuonna 1758 kenttäkirjanpitäjä Eric Johan Andersin osti

Katisten rusthollin, Paavolan rusthollin ja Kruunun myllyn. Hänen poikansa, vääpeli Eric Johan jatkoi kartanon pitoa. Kartanoa kerrotaan hoidetun hyvin tarmokkaasti Andersinien aikaan, mitä osoittaa mm. oman meijeristin palkkaaminen maidonjalostustyöhön.

Liitän tässä yhteydessä mukaan alueen kartan vuodelta 1766. Sitä katsellessa on mielenkiintoista todeta, miten kartassa on mainittu joidenkin alueiden kasvillisuus tai pinnanmuodostus. (*dels berg, dels lerbunden mark = osittain kalliota, osittain savipitoista maata, löfskog = lehtimetsää, något gran och tall = hieman kuusia ja mäntyjä*) Löydämme ruotsinkieliset puitten nimet, suot ja kalliot. Maan saviperäisyys on myös mainittu. Tuomarinsaaren nimi on yhdistelmä ruotsia ja suomea. (*Domare saari*) Nykyisen Kalliorannan kohdalla oleva *Levon kärki*, ei Vanajan historia I: n mukaan ole entinen paikan nimi, vaan levon kärjiksi kutsuttiin muissakin kartoissa aluetta, jota käytettiin karjan laidun- ja juontipaikkana. *Hajpos* tässä kartassa on pellon kohdalla, joten se

Viljankorjuu Paavolan tilalla. Vasemmalla Kalle Armas Loukiainen teroittamassa viikatetta, hänestä seuraava Eino Bernhard Tuominen. Kuorman päällä Reino Lehtonen Alakuvassa ruis jo kuhilailla. Taustalla Paavolan tallirakennus

lienee tilan tai sen omistajan nimi. Toisessa paikassa mainitaan Kattis äng eli Katisten niitty.

Katisten niitty.

Kun Katinen 1770- luvun lopussa myytiin Andersinin kuoltua, seuraavina vuosikymmeninä tila vaihtoi omistajaa useaan kertaan, kunnes kauppias

Johan Fredrik Lönnholz osti Katisen vuonna 1856. Hänen aikanaan Katinen laajeni käsittämään kaikki nykyisen Paavolankulman alueet ja tila saavutti varsinaisen kartanon statuksen. Paavola oli kartanon huomattavin ulkotila. On siis hyvin ymmärrettävää, että koko kylä nimettiin talon mukaan, ja että Paavola — nimi säilyy vieläkin alueemme nimessä, vaikka itse tila useimpine rakennuksineen onkin jo poissa. Vanha hevostalli on juuri ja juuri tunnistettavissa upean Tawast —Golf Country Clubin perustana. Yksi tilan työntekijöiden talo on onneksi vielä pystyssä kertomassa vanhoista ajoista.

Torpat olivat olennainen osa suomalaista maatalousperinnettä aina itsenäisyytemme alkuvuosiin asti. Vuosina 1919 22 useimmat torpparit halusivat lunastaa torppansa omiksi itsenäisiksi tiloikseen. Vain aniharvat halusivat jatkaa suuremman tilan torppareina "taksvärkkeineen" ja muine velvoitteineen.

Vanhassa Paavolan kylässä oli useita torppia, joiden asukkaista on jonkin verran tietoja.

Kirkonkirjoissa 1872 mainitaan Paavolan lampuotitilan ohella mm. torpat Rantala , Alitalo ja Niemelä. Ruununmylly oli samoin torpan asemassa ja kuului Katisten alueeseen.

Niemelän torpan kuva on tämän kirjasen kansikuvana. Kuvan on ottanut Nanna von Fieandt vuonna 1906, ja se on Niemelän nykyisten omistajien mökin seinällä.

Kun katselee Niemelän torpan kuvaa, ihmettelee, miksi rakennuksia on niin monta ja koettaa kuvitella, mitä töitä niissä mahdettiinkaan tehdä. Vanajan historian erikoistuntija **Pekka Lampinen** kertoo, että rakennuksia tarvittiin

Ratuma

Sauna Saari

*Heilijä
sääntökirja
Linnankatu
Kirkonkatu
Keskikatu
Korttelit
1-10
11-20
21-30
31-40
41-50
51-60
61-70
71-80
81-90
91-100*

K. A. P. 17

useita, jotta sekä entinen, nykyinen, että mahdollinen tuleva torppari perheineen mahtuivat kaikki asumaan pihapiiriin. Tarvittiin myös karjasuojia, riihi , aitta ja luonnollisesti sauna.

Leipä ei voinut olla kovinkaan leveä torpparilla ja hänen perheellään. Tilalla suoritettavina työpäivinä saatiin toki talon ruoka, mutta ainoa ansiotulo voitiin saada rahdinajosta ja oman karjan tuotteista. Naisväki myös kehräsi villaa ja hampppua ja saattoi myydä osan tuotteista, ellei suurperhe kuluttanut kaikkea itse. Omat peltotilkut hoidettiin usein iltahämärässä tai peräti yöllä, kun talon työt oli tehty. Niinpä tunnetaankin yleisesti sanonta : *Kuu on torpparin aurinko*. Sisätyöt tehtiin pärepihdin valossa, sillä vasta hyvin myöhään vuosisatamme alussa hankittiin öljylamppuja. Sähkövalo tuli Niemelään vasta nykyisten omistajien aikana vuonna 1981.

Niemelän torppa esiintyy kirkonkirjoissa jo vuonna 1804. Se oli silloin Katisten torppa, ja Katisten silloinen omistaja oli Jonas af Enehjelm. Aivan ensimmäinen torppari oli Heikki Tuomaanpoika, joka oli syntynyt 1779 ja hänen vaimonsa Liisa eli Elisabeth Erkintytär, joka oli syntynyt vuotta aikaisemmin kuin miehensä. Tämä torppari asuikin Niemelässä aina 1820-luvulle asti, mutta sen jälkeen torpan haltijoita oli useita. Torpan väkiluku kohosi usein toiselle kymmenelle, sillä torpassa asusti useita renkejä ja piikoja, jotka tekivät kartanon töitä.

Yleensä näyttää siltä, ettei torppa siirtynyt isältä pojalle, vaan vieras tuli uudeksi torpan pitäjäksi silloin, kun edellinen ei jostakin syystä kyennyt viljelemään torpan maita tai ennen kaikkea tekemään veropäiviä kartanoon. Vuonna 1899 torppariksi tuli Kustaa Erkinpoika , joka ensimmäisenä käytti sukunimeä Niemelä , mutta joutuessaan luopumaan Niemelän torpasta 1907 ja muuttamaan Harvialaan, hän otti entisen sukunimensä Nieminen. Olikin yleistä, että niin talolliset kuin torpparit käyttivät asuintalonsa nimeä sukunimenään vain silloin kun he siinä asuivat .

Vuosi 1907 merkitsikin "torpparikylän " loppumista. Katisten kartano otti torppien maat omaan viljelykseen ja kukin torppari sai perheineen ryhtyä etsimään uutta kotia. Useimmille tarjottiin mahdollisuutta siirtyä Loukastenharjulle tai Ristiniittyyn, jonne pystytettiin uudet mökit ja raivattiin pellot.

Liitän mukaan kartan, jotta lukijat voivat "sielunsa silmin" nähdä ne paikat, joissa tekstissä mainitut entiset talot ja torpat sijaittivat.

Kalevi Petäjikön vaari Vihtori Seppälä omisti mäkitupalaisena ns. ison kiven paikan aivan Vanajanlinnantien varrella kaupungista päin tullessa vähän ennen Tawastintietä.(kartassa No 6) Kun Katisten kartano halusi ostaa talon omien työntekijöittensä asumukseksi, kauppa syntyi ja Seppälät saivat ostaa Loukaisista oman uuden tontin, jonne sitten talo rakennettiin. Seppälän talossa asui sittemmin Jussi Brander perheineen , jonka tyttären tytär Eila Heikkilä (O. s. Malin) asuu vieläkin lähistöllä. Viimeisinä talon asukkaina

Kustaa Aho on kirjoittanut muistelmia Paavolan kylästä Vanajan Joulu — lehteen, ensin vuonna 1957, jolloin Vanajan kunta vielä oli olemassa, ja toisen kerran vuonna 1967, jolloin Vanaja Paavolan kylään jo oli osa Hämeenlinnan kaupunkia.

Varhaisemmassa kirjoituksessaan Aho lähtee kävelylle vanhasta **Mäkelän** mökistä, (kartassa No 8) joka silloin oli vielä pystyssä kylän vanhimpana, yli 100- vuotiaana pienenä hirsitalona. Samalla tontilla oli sittemmin Reino Lehtosen torppa . Nykyään uudessa tontilla sijaitsevassa talossa asuvat Engblomit.

Ahon muistikuvat yltävät jopa Suomen sodan aikoihin, joista menneet sukupolvet olivat jättäneet perinnöksi kertomuksen **Alitalon** (kartassa No 2) muorista, joka oli juottanut kaivolla venäläisiä sotilaita. Hän kertoo monista kauan sitten puretuista mökeistä, joiden asukkaat olivat suutareista paimenMiinaan, joka elätti itsensä luutien ja vispilöitten teolla sekä marjastuksella.

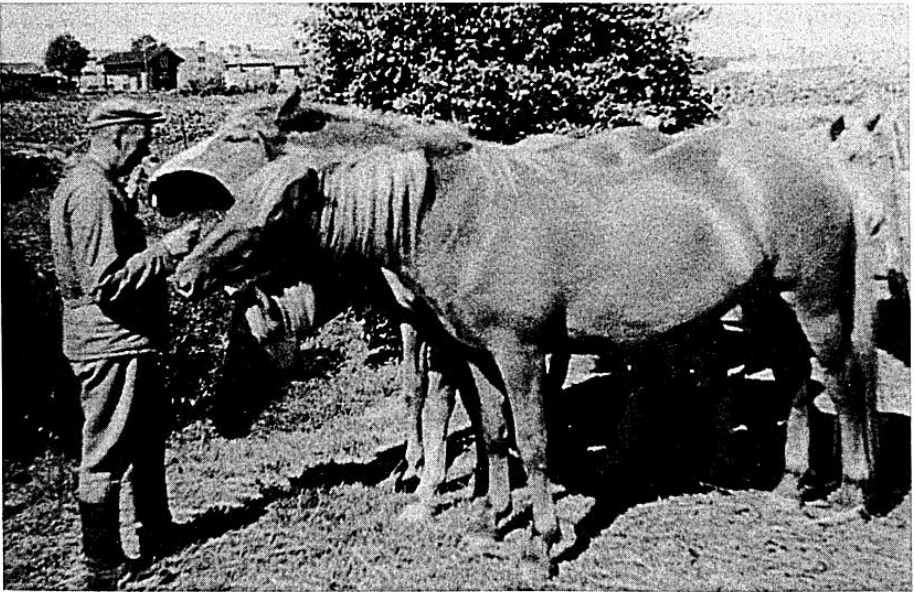
Kustaa Ahon kirjoitus vuodelta 1967, on niin kaunis kertomus, etten voi olla lainaamatta siitä joitakin kohtia meidän nykyisten Paavolankulman asukkaiden mielikuvien virkistämiseksi. Kustaa Ahon lapsuudenkoti Mettalassa (kartassa No 3) sijaitsi nykyisen Harvoilantien varrella hyvin lähellä Vanajanlinnantietä.

TAKAISIN KAIPAAVAN VANHAAN KOTIIN, kuvia lapsuuden kodin pihamailta Suuntasin askeleeni eräänä kesäisenä sunnuntaina vanhan kotini paikalle, jossa lapsuuteni päivät vietin ja nuorukaiseksi ylenin. Istahdan kivelle, jolla usein lapsena leikin ja alan keräillä muistojen kerää. Ruohojen keskeltä en enää tapaa nurkkakiviä, joitten päällä kaksihuoneinen harmaantunut mökki sijaitsi. Ei enää ollut "rekoorissa" omenapuuta ja karviaismarjarivistöä. Nurmettunut oli saunan polku. Tässä saunassa lauantaisin kylvimme ja tämän saunan lämpimästä usein kannettiin pienokainen mökkiin. Olihan meitä lapsia yhdeksän. Vähän ylempänä metsän reunaan päin oli talli, jossa aikaisemmin kesällä asuttiin, kun meillä ei vielä ollut hevosta. Mökki oli "hyrrätty" kesäksi herrasväelle kesäasunnoksi. Mökin vierellä oli karjatarha ja sen vierellä oli navetta, sikolätti, lato ja katos. Pääsiäisen aikaan katoksen orressa riippui keinu, josta oli hyvä tehdä hyppyjä haotettuun karjapihaan. Hypinlauta kuului myös tarhan kalustoon, jolla koetettiin, kuka saa korkeimmalle kaverinsa. Ei enää kuulunut tarhasta kellon kilkatusta ja lehmän ammuntaa, ei myöskään

sian röhkinää. Kesäiset äänet olivat vaienneet. Koivikko oli raiskattu, kauniit koivut kaadettu. Ei enää ollut tuttuja polkujakaan, ei kahvipöytää ja sen ympärillä penkkejä, pöytää, jonka ääressä herrasväki joi kahviensa, kun heille tuli vieraita. Hävinnyt oli neliosainen keinu, jossa kylän lapsien kanssa mielellämme kiikuimme. Poissa oli aita, jonka takaa avautui männikkö, jossa risteili polkuja eri suuntiin. Nämä polut lakaisimme usein puhtaaksi neulasista kuivikkeeksi tarhaan. Näitä polkuja pitkin ajoimme lehmät laitumelle. Unohtaa ei voi tarhan lähetyvillä olevaa ahoa, jossa oli hyvä kaataa pipoja (Nykysuomen sanakirjan mukaan myös merkitys **keila, kartio**), heittää karttua,

Erik Grenman käymässä karjanhoitaja Matti Kovasen kanssa komeita sarvipäitä katsomassa. Alakuvassa tilanhoitaja Kalle Kujanpää puhuttelee kartanon omia kasvatteja, kunnon työhevosta.

juosta naattaa ja leskeä. Se oli kylän lapsien mieluinen kokoontumispaikka. Lähin naapuri ahon toisessa laidassa oli Lahtinen, jolla oli pienoinen ränsistynyt, maan päälle rakennettu mökki. Maan sisässä oli kuopassa sisäänlämpiävä sauna. Mökin asukas, Lahtiska, oli jokapäiväinen vieras. hän haki meiltä veden ja poikkesi usein pirttiin uutisia keromaan. Kerran oli äidilläni kangas kuteilla, jolloin hän hypisteli kangasta ja hymisi itseksen siviottia, siviottia mhy, mhy, hym, hyy ". Seuraavalla kerralla kun hän taasen tuli vettä hakemaan, niin me lapset kuorossa toistimme hänen hyminänsä. Tästä oli seurauksena selkäsauna ja anteeksipyyntö.

Maantien varrella oli Paavola, kylän isoin torppa, tai oikeammin lampuotitila, jonka pellot miltei kaikki olivat kylän aukeilla. (lampuoti = vuokraviljelijä). Vanhan isännän aikana siinä oli vain yksi iso tupa ja sen päädyssä eteinen eli porstua. Kun Kallesta tuli isäntä, hän rakensi kaksi kamaria ja salin. Täällä oli kylän suurin kirjasto, kun toisten mökkien kirjat rajoittuivat vain joihinkin hengellisiin teoksiin. Salia käytettiin vieraitten tullessa. Tämä hirsinen rakennus oli ainoa maalattu rakennus kylässä, tosin vain savivellillä maalattu. Nyt niitä ei ole, poissa on pihan viereltä navetta ja tallirakennus ja sen takana ollut humalikko seipäineen ,oli pihan perällä ollut pariaitta ja niitten välinen katos puita varten. Niin myös aitan edessä kasvaneet muutamat omenapuut

ja pihan toisella puolella ollut luhtiaitta, jossa säilytettiin vaatteita. Ei astunut enää vanhaemäntä tuttuja polkuja, eivätkä palvelijat häärineet askareilla.-

Sain tilaisuuden haastatella 84-vuotiaasta **Niilo Sarénia**, joka on asunut lapsuutensa ja varhaisnuoruutensa aivan Kustaa Ahon naapurissa. (Vihtori Sarénin torppa No 4)Häneltä sain elävän kuvan ympäristöstä sekä tiedot Ahon mainitsemien torppien ja muiden rakennusten paikoista, joista sain vahvistusta myös **Kalevi Petäjikön** ja **Jukka Jokisen** kertomuksista. Jukka Jokinen on Ruununmyllyn torpan perillisiä ja nykyinen omistaja. Sarén kertoi lapsuutensa päivistä, jolloin jo hyvin nuorina osallistuttiin kaikkiin talon töihin. Leikkeihin jäi kuitenkin aikaa. Paavolan pihanurmella kisailtiin ja leikittiin naattaa ja monta muuta talon samanikäisten lasten kanssa. Sarén kertoi, miten pihalla olleet ulkorakennukset tarjosivat erityisen hyvän paikan piiloleikeille.

Pekka Lampinen kertoo Kaarlo Hugo Salosta, Paavolan lampuodista, ja tämän naimattomasta pojasta, Kallesta, joka jäi hoitamaan **Paavolan** lampuotitilaa (kartassa No I) isänsä jälkeen. Kun Katisten isäntä halusi vuokratilan itselleen ja Kalle sai hädän, hänestä tuli Vanajan kirkon suntio vuonna 1913. Uuden elämän kunniaksi Kalle myös avioitui.- Kaarlo Salo oli todellinen kulttuuripersoonallisuus, jonka laaja kirjasto oli kyläläistenkin käytettävissä.

Kustaa Aho jatkaa :

Mutta pian silmäni etsivät tienristeyksessä Alitalon riihiä, joista puinnin aikana kiiri savu ilmoille. Alitalon torppa oli tien oikealla puolella, siinä oli vain yksi tupa ja eteinen. Huoneessa tapasi torakoita, eikä niitä saanut häätää, sillä niiden sanottiin tuovan onnea.

Kustaa Aho kertoo monesta muusta kyläläisestä, joista hän usein mainitsee *hyvin uskonnollismielinen*. Uskonto ja kirkko olivatkin hyvin tärkeitä useimpien torpparien ja muiden kyläläisten elämässä. Kirkossa käytiin säännöllisesti ja kukin istui Vanajan vuoden 1823 kirkkojärjestyksen mukaisessa penkkirivissään . Kartanon isäntäväki oli oikeutettu istumaan toisessa penkissä, miehet miesten puolella ja naisväki omallaan, mutta torpparit istuivat rivillä 23. Me nykyiset Niemelän "torpparit" olemme Vanajan kirkossa käydessämme saaneet huomata, että meidän oikeastaan kuuluisi istua aivan takimmaisina ilman selkänöjaa olevalla penkillä. On

tunnustettava, ettemme ole olleet kyllin nöyriä ottaaksemme meille määrätyn paikkamme. Ainahan voi vedota ikään ja huonokuuloisuuteen tämän rikkomuksen kohdalla.

Halusin lainata Kustaa Ahoa näin pitkään, sillä hänen ansiokas kuvauksensa mielestäni auttaa näkemään ja arvostamaan menneitten aikojen ihmisten elämää meidän nyt niin jopa ylellisessä asuinympäristössämme.

Paavolan kylän varhaisten asukkaitten elämästä saamme myös aidon kuvauksen Vanajan Joulun (1961) artikkelista, jossa Akseli Salokannel haastattelee kellonsoittaja **Kustaa Adolf Manteretta** (1891 - 1968). Kustaan ollessa viisivuotias hänen vanhempansa muuttivat Paavolan kylän Metsolan Mattilan pieneen torppaan, joka sijaitsi Rantalan torpan mailla. Torppa oli hänen setänsä Oskarin omistuksessa, ja Kustaan isä tuli muonamieheksi veljensä torppaan suorittaakseen taksvärkkiä Katsiin kolme päivää viikossa. Vuoden palkka oli kaksi tynnyriä rukiita ja yksi ohraa. Kun Kustaan isä kuoli, perheen oli poistuttava torpasta, jolloin Kustaa muutti äitinsä kanssa asumaan torpan savusaunaan, ja muut sisarukset piti antaa huutolaisiksi pitäjän eri taloihin. Ruoka oli keitettävä pihalla kodassa talvipakkasellakin ja vuodevaatteet oli vietävä ulos niinä päivinä , jolloin torpan väki halusi lämmittää saunan. Toimeentulo oli äidin keuruun ja vispilöiden teon varassa. Kesäaika oli suoranaista juhlaa, sillä silloin poika pääsi Katisten karjan paimeneksi ja sai päivittäin ruoan ja kahvin. Savusaunasta käsin poika kävi kuitenkin kiertokoulun ja kaksi vuotta kansakoulua Vanajan kirkolla. Opinhalu oli valtava, ja niinpä Kustaa Mantere olikin vanhemmilla päivillään todellinen kulttuuripersoona, jonka palveluksista Wanaja-Seura saa vieläkin kiittää. Miehuusvuosinaan Kustaa Mantere työskenteli työnjohtotehtävissä ns. etumiehenä paikallisissa kartanoissa, kuten Ellilässä ja Aulangolla. Kustaa Mantereen laajasta muistitietoudesta on ollut paljon hyötyä kansatieteellisille tutkimuksille Hän toimitti paljon aineksia Muinaistieteelliselle toimikunnalle, Suomen Tiedeakatemian Keräilytoimistolle ja Åbo Akademin Kulttuurihistorialliselle laitokselle. Kyselykaavakceet hän täytti selkeällä tarkalla käsialallaan. Hän toimi myös Vanajan kotiseutumuseon ensimmäisenä museonhoitajana (1958 — 1962) Hän toimi viisi vuotta seurakunnan haudankaivajana, mutta tuli

tunnetummaksi kellonsoittajana. Vanajan kirkon kellonsoittajana hänellä oli legendaarinen maine. Hänen soittonsa poikkesi aiemmista tarkkarytmysyhtensä ja juhlavuutensa ansiosta.

Palaan kuitenkin hänen lapsuutensa aikoihin Paavolan kylässä. Kertomus jouluisesta kerjuumatkasta on hätkähdyttävän elävä kuvaus todella köyhien ihmisten elämästä :

Parinakin vuonna siinä joulun aattopäivinä kävin kaupungilla kiertämässä. Ei sitä tarvinnut silloin edes pyytää. Kalakauppiaatkin, jotka ennen vanhaan myivät Rantatorilla, siinä Palokunnankadun puoleisessa päässä, antoivat kuka silakan kuka sillin. Vekka- vainaa antoi kerran siiankin. Ja kaupoista antoivat "truuttiin" kahvia, sokeria ja namusia. Kyllä olin iloinen kun menin kotiin koppa ja pieni pussi täyteen tavaraa. Oli syötävää monta lajia, oli onttiloita kuuseen ja pöydälle. Leipurin eli paakaran puodista, kuten silloin sanottiin, sai isot pussit pullaa. Niissä oli vähän kuivaneita, mutta hyviä ne olivat kerjuupojalle. Kyllä silloin oli joulu niin kuin toisillakin lapsilla, joilla oli isä.

Myöhemmästä ajasta Mantere kertoo :

*Paljonhan sitä olisi muistelemista niiltä ajoilta. Kerran eräänä sunnuntaiiltapäivänä oli talossa leikkuutalkoot. Kun vilja oli leikattu, halusi nuorempi väki tanssia, kuten tapana oli. Isäntä, joka oli Kontuvuoren Kutulan poikia, Heikki Vuorinen, antoi siihen puolestaan luvan. Niemelän torpan pojat, Kalle ja Heikki olivat hanurin soittajia ja siinä peräpenkillä istuen soittivat polkat ja valssit. (Tämän tiedon luettuani päätinkin kehottaa Niemelän torpan nykyistä isäntää siirtämään alttoviulunsa syrjään ja keskittymään enemmän hanurinsa soittoon.) Nuoret ja vanhemmatkin ryhtyivät koettelemaan jalannousuaan. Mutta kuinka kävi. Oli syyskesän kuulakas kajee (Nykysuomen sanakirjan mukaan **kajea** = selkeä, kuulas, kirkas) ilma ja Alitalo siinä aukealla rantatörmällä, josta hanurin ääni kantautui yli Katuman Katisten kartanon puolelle. Eipä aikaakaan, niin Katisten patruuna, Otto Lönnholtz saapui pehtoorin kanssa joukkoon.*

-Kenen luvalla on tanssit järjestetty ? tiukkasi patruuna. Joukossa oli useita kartanonkin miehiä ja naisia. Kartanon kuski hyppäsi takaseinän ikkunasta pihalle ja sitä tietä taisi useita muitakin livistää. Eihän siitä sen pahempaa kuitenkaan tullut.

Haastattelija huomauttaa. että Vanajan kuntakokous oli 10 markan sakon uhalla kieltänyt kunnan alueella nurkkatanssien pidon. Seurauksena siitä taisi

kuitenkin olla se, että Vuorinen sai siirtyä Kontuvuoren Kutulaan ja Alitalon rakennukset hävitettiin. Tämän koosteen kirjoittaja haluaisi kuitenkin esittää vahvan epäilyksen nurkkatanssien niin rajusta rangaistuksesta, varsinkin , kun Otto Lönnholtzista muissa yhteyksissä saa kuvan erittäin hyvin työväkeä ymmärtävänä persoonallisuutena.

Tämä ystävällisen ihmisen kuva välittyy erinomaisesti **Pekka Lampisen** kokoamasta teoksesta KOTISEUTU KERTOON, jossa ±län kertoo **otto Lehtosesta** (1866 — 1917), Kruunun myllyn hoitajasta, joka oli myös todellinen kulttuuri-ihminen sen ajan Paavolan kylässä. Lehtonen asui perheineen myllyn välittömässä läheisyydessä olevassa puutalossa, jonka pihapiiri oli malliesimerkki taitavasta puutarhan hoidosta. Lehtosen harrastukset ulottuivat laajalle kirjallisuudesta tähtitieteeseen. Hän oli Ruununmyllyn kansakoulun ensimmäinen johtokunnan jäsen, VPK: n johtohenkilöitä ja erittäin laaja-alaisen kirjallisuuden harrastaja. Otto Lehtonen on jälleen kerran hyvä esimerkki siitä, ettei todelliseen sivistyneisyyteen tarvita oppikoulu- saati sitten korkeakouluoppineisuutta. Otto Lehtosen tytär, opettaja **Aino Lehtonen** kuvaa Otto Lönnholtzia seuraavasti:

Otto Lönnholtzin suhteet myllyn henkilökuntaan olivat hyvät. Kun patruuna tuli yksin tai perheineen myllylle, ei sielläjäykistytty. Patruunaa kohtaan ei tunnettu katkeruutta, kateutta eikä vihaa. Häntä ei myöskään lähestytty pokkuroiden eikä nöyristellen. Kyseessä oli sellainen henkilösuhde, jolloin arvonanto on molemminpuolista ja jolloin suhtaudutaan toiseen osapuoleen asiallisesti ja kunnioittavasti.

Otto Lönnholtzin kuoleman jälkeen Katisten kartano siirtyi perikunnan omistukseen, jolloin leski Alexandra Lönnholtz sekä tyttärensä Margit Grenman miehensä Erikin kanssa hallitsivat kartanon laajoja maita ja tiluksia. Pinta-ala oli tuolloin 3.820 ha, ja nautakarjan lukumäärä noin 200 ja hevosten 45. Tänä omistuskautena ja varsinkin vuoden 1936 jälkeen, jolloin omistus siirtyi Erik ja Margit Grenmanille kartanon Katumajärven itärannan tontteja alettiin vähitellen myydä myös huvilatonteiksi.

Näihin aikoihin Paavolankulmalla asustivat kartanon "etumiehen " **Kalle Armas Loukiaisen tytär Sirkku (nykyisin Lehto) ja tallimies Eino Bernhard Tuomisen poika Taito** . He kuvasivat eloisasti elämää 1930- luvun lopulla ja 1940- luvun aikoina. Sirkku asui punaisessa **Rantalan torpassa** (kartassa No

7) ,jonka toisessa päässä asuivat myöhemmin myös Taiton vanhemmat. Taiton lapsuuden ja varhaisuoruuden päivät asuttiin kuitenkin pienessä punaisessa tallimestarin talossa, joka sijaitsi nykyisen väylän 9 viheriön kohdalla.(kartassa No 9) Molemmat muistelevat lapsuuden päiviä aikana, jolloin elettiin tiukoissa olosuhteissa. Lapsuuden aikaa he eivät kuitenkaan ajattele katkerina, päinvastoin he haluavat korostaa mielenkiintoisia töitä ja askareita ja ystävällistä kartanon väkeä, joiden ansiosta kukaan ei koskaan nähnyt nälkää, vaan ruokaa riitti paremmin kuin kaupunkilaislapsille. Vuonna 1927 perustettu lastuvillatehdas tarjosi työtilaisuuden monelle muonamiehen , metsätyömiehen tai karjanhoitajan perheen jäsenelle. Työtä todella tehtiin lapsuudesta alkaen. Sirkku muistaa aloittaneensa paimentyttöä,

Rantalan torppa, joka on vielä pystyssä
Alakuvassa jo purettu tallimiehen talo, joka sijaitsi väylän 9 viheriön kohdalla

heinäpellon haravoijana ja Katisten tinkimaidon kuljettajana, jopa pikkupiikana Kajannon huvilalla. Silti jäi aikaa leikkiä Varpu Keinon kanssa heidän huvilallaan ja lähimetsissä ja niityillä. Sekä Varpu, että Sirkku muistavat yhteiset kasvienkeruuretket aikana, jolloin Sirkku kävi tyttölyseota ja Varpu yhteiskoulua. Talvellakin tavattiin ystävällisen Keinon "tädin" tarjotessa koulun ruokatunnilla maalaistytölle lämpimän aterian. Kouluissahan ei ollut järjestettyä ruokailua, vaan kahden tunnin ruokatunti, jolloin oletettiin oppilaitten ehtivän kotiin syömään. Eihän Paavolan kylään oikein ehtinyt! Taito muistaa aloittaneensa paitsi paimenena, niin myös tallirenkinä, jolloin hän jo pienenä poikana pumppasi käsipumpulla juomavettä hevosille ja loi lantaa ihan olan takaa. Vesi johdettiin putkella läheisestä lähteestä tallissa olevaan kaivoon, josta se sitten pumpattiin ämpäreihin. Taskurahoja Taito keräsi olemalla valppaana veräjänavaajana aina, kun huviloitten asukkaat tulivat. Von Fieandtit tulivat aina vossikalla kaupungista, kun taas Hilpi Kummila tuli jo pikku Fordillaan, "Pikku myyrällä". Varsinkin Kummila oli hyvin antelias taskurahojen suhteen. Taito Tuominen naurahtikin ehkä jo

tuossa vaiheessa opetelleensa portieerin työhön. Hänhän toimi pitkään ravintola Ehon myöhemmin Linnanvoudin portieerina.

Varsinainen arvonylennys Taitolle tuli 14—15 — vuotiaana poikana, jolloin hänestä tehtiin tinkimaidon kuljettaja. Flora — tamman vetämiä kärryjä hän ajoi kaupunkiin päivittäin mukanaan 121 maitokannua, jotka kaikki oli toimitettava eri osoitteisiin. Kuulin, että hän oli tuonut minunkin lapsuuteni kotiin Niittykatu 1 :een , päivittäisen maitomme. Maitomies Taito sai kokea vieraanvaraisuutta matkallaan. Hän muistaa hyvin, miten apteekkari Hougbergin luona sai aina puuroa, Keinolla ja Kaustilla kahvia, ja monessa muussakin paikassa tarjottiin silloin tällöin syötävää ja juotavaa. oli oppinut tuntemaan reitin niin hyvin, että kun Taito kerran sen mielestä viiipyi liian kauan Hougbergeilla, se oli lähtenyt omia aikojaan maaherra Mattssonin pihaan odottamaan poikaa maidon jakeluun. Hauska kertomus oli näin jälkeenpäin myös pikku onnettomuus silloisella puisella rautatien ylikulkusillalla. Floralla oli kesäkengät , ja syksyn kaljamilla silta oli niin liukas, että Flora kaatui ja kärryt menivät kumoon. Taito kekseliäänä poikana juoksi läheiselle armeijan varikolle, josta sai joukon sotilaita apuun. Kärryt irrotettiin valjaista ja Flora autettiin ylös loukkaantumattomana. Sotilaat työnsivät kärryt maitohinkeineen sillan toiselle puolelle. Flora valjastettiin uudelleen vetäjäksi ja matka jatkui hieman myöhässä. Monella keittiönovella oli jo varmaan odotettu aina täsmällistä maitomiestä.

Koko tallimiehen perhe oli yritteliästä väkeä. Sodan aikana kasvatettiin sikoja, jotka lihoakseen saivat syödäkseen myös osan perheen runsaista maito —ja vilja-annoksista. Erik Grenman oli järjestänyt sianlihalle helsinkiläiset ostajat, ja mustan pörssin kauppa kukoisti. Niinpä Tuomisilla oli sitten varaa johonkin muuhun sen ajan pikku ylläilykseen.

Oli kiehtovaa kuulla tuolloisen maitomies Taiton nuoruuden haave.

Mielleyhtymä kuuluisampaan maitomieheen Tevjeen tuli voimakkaasti mieleen nykyisenkin laulumiehen Taito Tuomisen haaveesta . Aivan kuulin hänen laulavan unelmansa :*Rikas mies jos oisin, Fieandtien huvilan ostaisin, siihen kaupapuutarhan perustaisin, auringosta nauttisin, kasvejani kastelisin rikas jos mä oisin mies*

Molemmat haastateltavani ovat edelleen vahvasti Paavolan kylän väkeä, Sirkkua aivan vakituisesti ja Taito kesäasukkaana.

Loukaisten kylässä asuva **Kalevi Petäjikkö** , ison kiven paikan **Vihtori Seppälän** tyttären poika, muistelee nuorten rientoja Paavolan kylässä. Kalevi Petäjikkö oli Sirkku Lehdon luokka- ja rippikoulutoveri, joten heilläkin on paljon yhteisiä muistoja alueelta. Molemmat muistavat Reino Lehtosen perheen, joka asusti vanhan Mäkelän torpan tontilla. Sirkku muistaa mm. Lehtosen vanhimman pojan Oivan häät, joita tansittiin talossa . Kesällä Kalevikin nuorena poikana oli ollut kartanon pellolla töissä, mutta vapaa-aikaakin sentään jäi. Pelattiin pesäpalloa hevossaassa nykyisen Tawastintien varrella. Hevoset osasivat suhtautua kunnioittavasti poikien peliharrastukseen, eivätkä tulleet maille halmeille pelin aikana, mutta heti pelin päätyttyä ne kyllä tulivat paikalle. Poikien pesäpalloharrastus oli myöhemmin alkuna oikein virallisesti rekisteröidylle urheiluseura Härmälle.

Uimassa käytiin "Venäjän rajalla", kuten nuoret nimittivät Kappolan rantaa, joka rajoittui Vanajanlinnan maihin Sirolaopiston aikoihin. Sodan jälkeen käytiin myös tanssimassa Vanajanlinnassa. Sinne sai toki mennä riippumatta poliittisesta mielipiteestä, mutta kovasti siellä yritettiin tehdä propagandaa kommunistisen aatteen puolesta. Nuoria ei aate kiinnostanut , mutta siellä oli hyvät tanssitilat, musiikki ja kauniit tytöt tanssittaviksi. Sieltä lienee Anja rouvakin löytynyt.

Tuomarin saari – Katuman helmi

Tuomarin saari, joka on kuulunut Paavolan tilaan, on antanut aihetta mitä moninaisimpiin legendoihin ja tarinoihin aina sen synnystä ja nimestä alkaen. Kun katselee Kappolan vuorelta tai vaikkapa vain lähirannalta tuota upeata kallioista saarta, ei lainkaan ihmettele, miten se on kiehtonut ihmisten mielikuvitusta vuosisatojen ajan. Vuoden 1776 kartassa se on selvästi nimetty **Domare saari**

Kuka oli sitten se kuuluisa tuomari, joka antoi nimensä saarelle ?

Pirkko Sane on koonnut Katumajärveen ja sen saariin ja niemiin liittyvät legendat.

Vanhimman legendan mukaan pakanallinen jumala, Kammo, joka oli pitänyt Ilmatarta vankinaan Mantereen vuoren onkalossa, tempaisi kallionlohkareen irti Mantereen vuoresta, ja koetti heittää sen uimalla pakenevaa Ilmatarta kohti. Lohkare putosi kuitenkin järveen ja muodosti Tuomarin saaren.

Pirkko Sane jatkaa saaren nimen synnystä: *Kesti kyllä kauan, ennen kuin saari sai nimensä. Nimi syntyi siihen aikaan, kun Kappolassa asui tuomari, joka tiedettiin "friimuvaariksi ". Nimi viittaa siihen, että silloin jo tunnettiin friimuurarit eli vapaamuurarit, Kun tuomari kuoli, järjestettiin komeat hautajaiset, sillä tuomari oli arvossa pidetty mies. Silloin oli talvi, ja suurin tie Vanajan kirkolle kulki järven yli. Kaksi lumivalkeista orihevosta valjastettiin varta vasten valmistetun ruumisreen eteen ja saattajina oli suuri joukko kaukasiakin vieraita.*

Saattue lähti järvelle, mutta eivät päässeet paljoakaan rantaa kauemmaksi, kun hevoset alkoivat pärskyä ja huohottaa raskaasti ja kun päästiin erään saaren kohdalle, eivät ne enää jaksaneet vetää rekeä, missä ruumis oli. Ajaja käytti ruoskaakin, mutta hevoset vain vahtoisina hyppelivät paikallaan ja lopulta lopen uupuneina rauhoittuivat ja alkoivat hikoilla verta ja olivat muutaman hetken kuluttua veriruskeita.

Turhaan haettiin lisää hevosia, turhaan koetettiin arkkua miesvoimin liikuttaa ja turhaan noudettiin paikalle pappikin. Eivät auttaneet rukoukset, eivätkä manaukset. Eikä edes sekään, että papin käskystä valjastettiin kaksi nuorta härkää ruumisrekeä vetämään. Ei eteen, eikä taaksepäin reki liikkunut, mutta kun joku keksi kääntää sitä saareen päin, niin sinne päin reki liikkui ihan itsestään.

Tuomarinsaari talviasuisena, vuodenaikaan, jolloin saari legendan mukaan sai nimensä

Alakuvassa Katumajärveä ihailaan Niemelän laiturilta käsin. Vasemmalla Kalliorannan kaunis kallio, taustalla Tuomarinsaaren rantasauna kylpee auringonpaisteessa. Laiturilla Leo Hillebrandt tyttärineen, vävypoikineen ja tyttärentyttärineen.

Sillä saarellahan tuomari oli, niin kerrottiin, paholaisen kanssa liittonsa solminut ja siellä hittolaisen kanssa seurustellut. Siksi hänen piti sieltä hautansakin saada. Sinne tuomari haudattiin ja saarta alettiin kutsua Tuomarin saareksi.

Toinen kertomus kertoo tapahtuman toisin. Tuomaria ei haudattu saareen, vaan saaren kohdalla jää petti, ja reki vajosi syvyyteen. Kaikista yrityksistä huolimatta ei ruumista saatu ylös järvestä ja siksi tuomari on järvihaudassaan vielä tänäkin päivänä.

Olen kuullut muitakin tarinoita, mm. siitä, että menneinä aikoina saarta olisi pidetty ns. ruumissaarena, jossa vainajia säilytettiin talven yli odottamaan hautausta sulaan maahan. Kaikki nämä hurjat tarinat eivät onneksi ole säilyttäneet saaren nykyisiä omistajia Esko ja Raili Mäkistä, jotka ovat kertoneet, etteivät ole tavanneet aaveita eikä kummituksia. Ainoat nurkissa rapistelijat ovat lukuisat linnut, jotka pesivät talon alla, puissa ja rannalla. Uusin versio saaren nimen synnystä kertoo, että saari nimettiin Erik Grenmanin aloitettujen lakitieteen opintojen perusteella. Tämähän ei tietenkään voi pitää paikkansa, koska saari oli jo Tuomarinsaari vuoden 1776 kartassa.

Kirjailija Theodolinda Hahnsson, eli **Hilja Haahti** on muistellut kesänviettoa Kappolan tilalla ja retkiä Tuomarinsaareen. Kirjassa **Kotini puhuu** hän kertoo *Iloitsin keväällä, kun Kappolan isännän rattaat ilmestyivät pihallemme, sain kiivetä takaistuimelle vanhan Nannan viereen ja ajettiin ulos kaupungista vihannoiville seuduille, valkovuokkojen, voikukkien ja rentukkain iloisesti vilkuttaessa tervetuloa.*

Katselin kaihoavin silmin etäisiin avaruuksiin, sellaisina kuin ne aukenivat hymyilevältä Kappolanvuorelta tai erämaiden ympäröivältä 'Kiimakalliolta. Ei väliä, vaikka torni, joka siinsi pitkänomaisen Katumaajärven takaa, oli oman tutun pikkukaupungin kirkontorni. Mitä siitä, ettei Kiimakallion juuren tummassa lammessa Ahti asunut eikä karhut luolissa piileskelleet! Jokin valtava ja selittämätön värähdytti sydäntäni ihmeellisenä tuntemuksena, joka jäi sanojen vastinetta vaille. Tuli polttava ikävä, jonka voin leikissä unohtaa, mutta jolle en löytänyt tyydytystä.

Hilja Haahti kertoo, miten Katumajärven rannat olivat hänen lapsuutensa aikaan lähes "löytämättömät ". Pitkäniemessä asui kuitenkin Kappolan isännän veli, vanhapoika Porin lyseon rehtori Adolf Malin naapurinaan ensin kamreeri Fredrik Schrey. Käärmeet, joita Pitkäniemessä oli silloin runsaasti, pelottivat Schreyn perheen pois , ja tilalle tuli lehtori Edvard Palanderin perhe vuonna 1890. Hilja Haahti kertoo heidän vierailuistaan Palandereilla ja kirkkomatkoista kaksisoutuisella rehtori Malinin veneellä. **Runoilija Paavo Cajander** oli ollut myös usein Palanderien vieraana , ja kerrotaankin, että hän sai innoituksen Vapautettuun kuningattareen juuri siellä ollessaan, kun hän katseli Mantereenlinnaa. Asumaton Tuomarinsaari houkutteli kesäasukkaita retkille.

Hilja Haahti kertoo : *Lehtori Palander kutsui ystäviä ja naapureita Tuomarinsaareen retkelle teenuotion ääreen. Tehtiin teenuotio ja vietettiin iltaa laulaen, leikkien, kunnes täysin pimeni ja puiden väliin pingotettuihin rautalankoihin ripustetut värilliset lyhdyt leimahtivat äkkiä loistamaan, kruunaten illan runollisen tunnelman.*

Mainittakoon, että Hilja Haahten ja hänen puolisonsa Ilmari Krohnin pojalla lääkintöneuvos Ensio Kurki-Suoniolla oli vuosikymmeniä kesähuvila myöhemmin talviasunto Katumajärven toisella rannalla, Pokrinniemessä. Nykyään talon omistaa Kurki-Suonion tyttären, Elina Patailan, vanhin tytär Aino Krohn.

Tuomarinsaari, jota mielelläni nimitän Katuman helmeksi, oli vuosikymmenien ajan monien soutu- ja hiihtoretkien kohde. Onneksi kävijät osasivat yleensä arvostaa luonnon rikkautta ja kauneutta eivätkä turmelleet sen kasvillisuutta.

Saaren hiljaiseloon tuli suuri muutos joulukuun 19 päivänä 1947. Silloin vahvistettiin Vanajan ym. kuntain kärkeä kunnan kihlakunnanoikeuden tuomiopiirissä seuraava **lahjakirja** :

Tällä lahjakirjalla luovutamme me allekirjoittaneet aviopuolisot omistamastamme Paavola nimisestä tilasta RN:O 322, Vanajan pitäjän Mäskälän kylässä, Hämeenlinnan Rotaryklubi nimiselle rekisteröidylle yhdistykselle itsenäiseksi tilaksi erotettavaksi Katumajärven oivan "Tuomarinsaareksi " kutsutun saaren, joka siis on kokonaan veden ympäröimä.

Lahjaehdot ovat seuraavat :

- 1. Lahjoitetun saaren saa lahjansaaja heti haltuunsa.*
- 2. Siinä tapauksessa, että Hämeenlinnan Rotaryklubi purkautuu tai yhdistys muuten haluaa luopua nyt lahjoitetusta saaresta, sitoutuu yhdistys tarjoamaan sen lahjoittajien lunastettavaksi samasta hinnasta kuin yhdistys saisi siitä muulta ostajalta.*
- 3. Saarella oleva viikonloppumaja ei seuraa tätä lahjaa. Tätä lahjakirjaa on tehty kaksi samanlaista kappaletta, toinen lahjoittajalle ja toinen lahjansaajalle.*

Hämeenlinnassa joulukuun 8 päivänä 1947.

Erik Grenman

Margit Grenman

Tämän lahjan otamme kiitollisuudella vastaan Paikkaja aika edellä mainitut.

N.I. Virtanen

C. E. Sjöblom

Julkisena kaupanvahvistajana asiakirjan allekirjoitti Harry Pomoell.

Arkkitehti Olavi Sahlberg ja saaren nykyinen omistaja Esko Mäkinen ovat antaneet seuraavan selonteon Tuomarinsaaren Rotaryklubin vaiheista

Talven kuluessa ryhdyttiin mitä pikimmin toimeen rakennushankkeen rahoittamiseksi. Kunnallisneuvos Erik Grenman, joka olijo lahjoittanut saaren antoi lisäksi omista varoistaan tukea rakennusten valmistumiseksi. 'Rakennusten hirret lahjoitti Harvialan kartanon silloinen johtaja , Boris Schildt. Maaherra Mattsson järjesti Uppsalan Rotaryklubin raha-avustuksen Kansanavustuksen turvin. Maaherra Mattsson oli Kansanavun puheenjohtaja siihen aikaan. Avut oli kanavoitu rotarytoiminnan nuorisotalolle, ja siksi rotarysaaren toimintaan kuuluikin siihen aikaan paljon nuorisotoimintaa. Erilaisia nuorisojärjestöjä oli vierailulla saarella. Nämä vierailut näkyvät vieraskirjoista, jotka ovat Rotaryklubin arkistossa. Uppsalan lääninarkkitehti Viking Göransson kävi paikan päällä Uppsalan Rotaryklubin edustajana katsomassa hanketta ja tutkimassa piirustuksia Hän kanavoi rahat Uppsalasta hankkeen rahoitukseen. Rahojen tarkkaa määrää on vaikea sanoa, koska niitä tuli eri reittejä pitkin, eikä ollut tarkkaa kirjanpitoa. Lahjoitusvaroilla saaren rakennukset sitten rakennettiin kokonaisuudessaan. Kummila Oy rakensi rakennukset arkkitehti Olavi Sahlbergin piirustusten mukaan. Kummila Oy:n johtaja Sulo Lonka ei vielä silloin ollut klubin jäsen, eikä myöskään arkkitehti Sahlberg. Saaren kalusto on erikseen rotaryhuvilaan tehty. Kaluston on tehnyt Liljamaan puusepäntiike Hämeenlinnasta. Kalusto on ainutlaatuinen.

Tuomarinsaaren ympäriuinti on luettavissa saaren nuorisotoiminnan muotoihin. Uinnit alkoivatkin jo kesällä 1948. **Jouko Siiven** kirjoittamassa Hämeenlinnan Uimaseuran historiassa **Seuratoimintaa, Hämeenlinnan Uimaseura (1912 — 1962)** kerrottiin, miten harrastus alkoi. Tiedettiin, että kotikaupungissamme oli paljonkin hyviä uimareita, mutta he eivät olleet liittyneet seuran jäseniksi ja valmennettaviksi. Näiden uimareiden löytämiseksi neuvoteltiin menestyksellisesti Hämeenlinnan Rotaryklubin kanssa ja suunniteltiin kaikille kaupunkilaisille ja lähiseudun asukkaille avoin uintikilpailu Tuomarinsaaren ympäri. Rotaryklubi antoi auliisti rannan, huvilan ja rantasaunan uimaseuran käyttöön. Muitakin yhteistyökumppaneita saatiin. Kilpauimarit , tuomaristo ja muu yleisö kuljetettiin kilpailupaikalle armeijan syöksyveneillä Ainolan rannasta. Hämeenlinnan Uimaseura ry:n nykyinen puheenjohtaja **Erkki Ekholm** kertoi kilpailusta haastatellessani häntä puhelimitse. Hän kertoi osallistujamäärien olleen 20- 30. Kilpailussa oli neljä sarjaa : naiset, miehet, tytöt ja pojat.

Ikäraajat olivat normaalit urheilussa yleensäkin käytössä olleet . Nuoret uivat saaren ympäri vain kerran, mutta aikuisten oli tehtävä kaksi kierrosta. Voittajille jaettiin pokaalit ja pidettiin muut päättäjäisseremoniat. Kilpailun seuraaminen oli rannan asukkaille todella mielenkiintoinen elokuun tapahtuma. Kilpailua seurattiin saaren rannoilta ja lukuisista soutuveneistä. Aluksi kilpailuun osallistui toivottuja uusia tulokkaita, mutta kilpailujen loppuvuosina kaikki uimarit olivat omia uimaseuran jäseniä. Kilpailutoiminta Katumajärvellä loppui 1970-luvulla saaren ollessa vuokrattuna Turengin sokeritehtaalle, joka ei todennäköisesti ollut enää kiinnostunut ylläpitämään rotarien alkamaa yhteistyösopimusta. Moottoriveneitten kiello Katumalla 1976 olisi varmaan kuitenkin lopettanut uinnit kuljetushankaluuksien takia. Samana vuonna saatiin myös Hämeenlinnaan uusi, hieno uimahalli, jossa uimaseura saattoi pitää kilpailuja ympäri vuoden. Omasta kokemuksesta tiedän, että Rotaryklubi suhtautui hyvin myönteisesti nuorison tarpeisiin. Kun toukokuun viimeisenä 1949 veljeni Reijo Kouri ja hänen luokkatoverinsa Pentti Karikoski ja Eero Hokkanen eivät halunneet viettää ylioppilaaksituloaan Aulangolla tanssien, he saivat viettää kolmen pojan juhlaansa Rotaryhuvilassa, jonne rotaryrouva Lahja Karttunen vielä järjesti herkkutarjoilun.

Tuomarinsaarta voitiin käyttää myös seurakunnallisessa nuorisotyössä. Vanajan kirkkoherra H. A. Soila kertoi 1950-luvun alussa Vanajan seurakunnan ensimmäiselle nuorisoneuvostolle **Pekka Lampiselle**, että hän oli tehnyt sopimuksen Rotaryklubin kanssa Tuomarinsaaren käytöstä nuorisotyössä. Rotaryklubi antoi Tuomarinsaareen vuorot kesäajalle. Toiminta käynnistyi, ja Tuomarinsaareen alettiin soutaa veneillä silloisen Vanajan pappilan rannasta Pokrinniemen lahdelta. Matkaan lähdettiin monella veneellä, jos niitä oli käytössä, mutta usein jouduttiin soutamaan useamman kerran, koska parhaimmillaan oli mukana 20 — 30 nuorta. Vanajan seurakunnan nuoret aloittivat saarella käynnin, mutta varsin pian tuli myös Hämeenlinnan seurakunnan nuoria mukaan. Saarella käytiin useimmin kesien 1952 — 55 aikana.

Pelkkää nuorisotoimintaa ei saarella toki ollut. Järjestettiin klubi- ja saunailtoja, ystäväklubien vierailuja ja muuta normaalia rotarytoimintaa. Lopulta kuitenkin saarella hienoine huviloineen alkoi olla yhä vähemmän

käyttöä. Uutuudenviehätys oli haihtunut ja melkein kaikilla rotareilla oli omat kesäasuntonsa, joihin oli mukava mennä vapaa-aikoina.

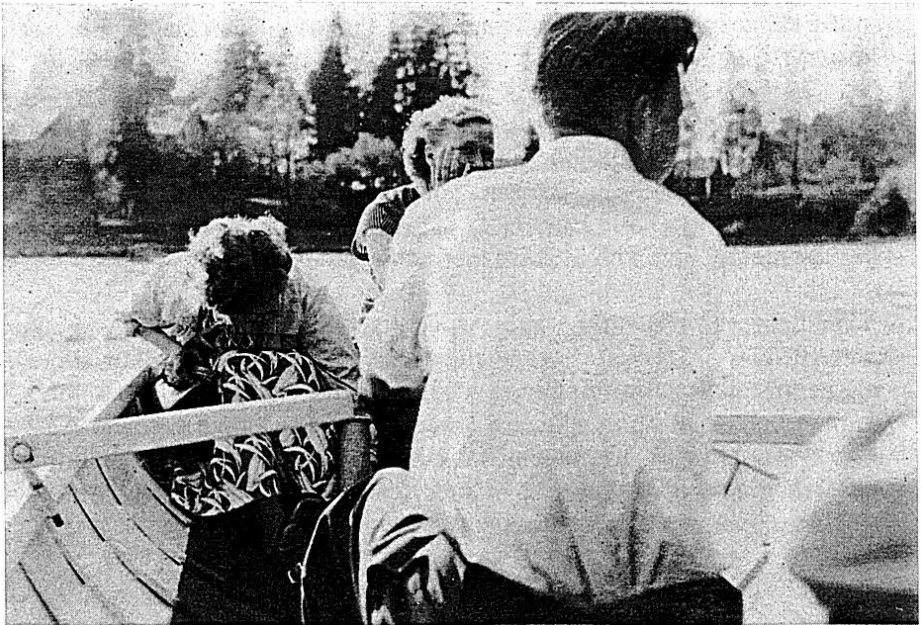
Yksimielisesti päätettiin, että vuokrattaisiin saari määräajaksi Turengin Sokeritehdas Oy:lle käytettäväksi yhtiön henkilökunnan vapaa-ajanviettopaikaksi. Ensimmäinen vuokra-aika oli 1. 7. 1972 — 30. 6. 1975, mutta vuokrasopimus uusittiin kolmen vuoden välein ja se loppui vasta 30. 6. 1988.

Ennen vuokra-ajan umpeutumista Hämeenlinnan Rotaryklubi oli jo tehnyt päätöksen saaren myymisestä. Ylimääräisessä yhdistyksen kokouksessa 9. 3.

Vanajan ja Hämeenlinnan seurakunnan nuoria Tuomarinsaaren rantakivillä. Edessä oikealla seurakunnan kirkkoherra H. A. Soila

Alakuvassa souturetki Tuomarinsaareen alkamassa, Soutajana Kalevi Koivu, kyydissä Helena Tyry ja Kaarina Koivu. Kalevi Koivu toimi myöhemmin opettajana mm. Hämeenlinnan Ortelan koulun johtajana. Helena Tyry on nykyisen Vanajan suntio Helena Lampinen. Kaarina Koivu työskenteli mm. kodinhoitajana

1987 Mikko Äijälän toimiessa puheenjohtajana ja Jorma Keron sihteerinä tehtiin päätös myymisestä äänin 20 puolesta 4 vastaan.

Perusteluna myymiseen oli sen vuokratuoton riittämättömyys rakennusten kunnostamiseen. Myynnistä saatavat varat voitaisiin sijoittaa paremmin tuottavaan kohteeseen, jolloin tuotto voitaisiin käyttää nuorisotoimintaan. Saaren ostivat Esko ja Raili Mäkinen 31. 8. 1987.

Kaikki lähirannan asukkaat olivat erittäin iloisia siitä, että uusiksi omistajiksi tulivat sellaiset ihmiset, jotka todella haluavat vaalia luontoa ja rakastavat rauhallista elämänmuotoa. Sokeritehtaan viikonloppuseurueet eivät aina osanneet nauttia luonnonrauhasta, eivätkä kunnioittaneet naapurien yksityisyyttä.

Esko Mäkinen sai 50- vuotispäivälahjaksi lähinaapurilta sinisen työhaalarin, jonka selässä oli teksti SAAREN TUOMARI . Työhaalari sopi erinomaisesti, sillä saarella todella häärii pariskunta, joka ei mitään työtä pelkää. Talkooapuakin on usein tarjottu mantereen puolella oleville naapureille.

Huvila-asutus levittäytyy rannoille

Onnela

Hämeenlinnan kaupungin lääkäri **Karl von Fieandt** oli ensimmäinen kaupunkilainen, joka sai ostaa huvilapalstan Katisten kartanon mailta jo Alexandra ja Otto Lönnholtzin aikana. Yli hehtaarin suuruinen tontti erotettiin Paavolan tilasta jo vuonna 1899. Maanmittauslaitoksen alkuperäisessä asiakirjassa karttoineen on teksti :

*Onnelan palstatila murrettu Paavolan perintötilan N:o 3 maasta Mäskälän kylässä Vanajan pitäjässä ja Hämeen läänissä.
Työn toimittanut Emil Åkerman, varamaanmittari vuonna 1899*

*Onnelan palstatila murrettu Paavolan perintötilan N:o3 maasta Mäskälän kylässä Vanajan pitäjässä ja Hämeen Läänissä.
Työn toimittanut Emil Åkerman, varamaanmittari vuonna 1899*

Tarkempaa päivämäärää ei ollut ilmoitettu.

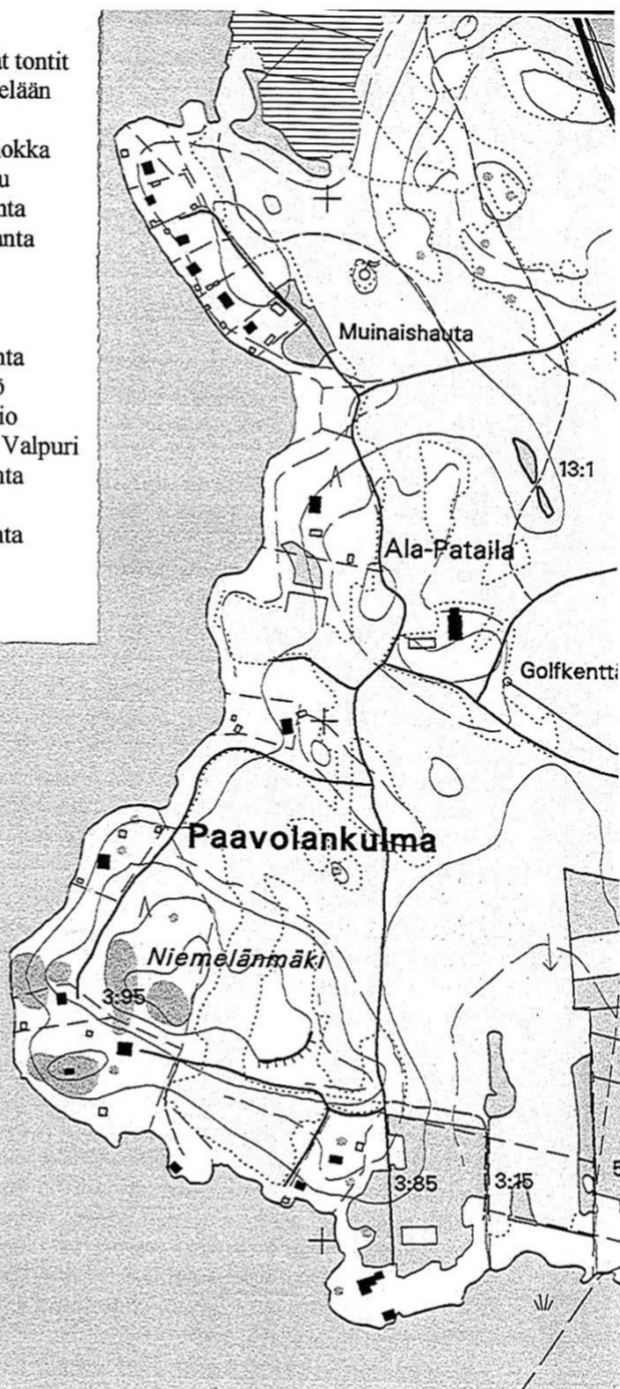
Tohtori von Fieandin perhe vietti tyypillistä vuosisadan alun herrasväen huvilaelämää kaksine palvelijoineen ja lukuisine vieraineen. Naapurissa silloin vielä asustavat Niemelän torpan asukkaat kotoisine askareineen ja kartanoon tehtävine päivätöineen tarjosivat todella vahvan vastakohtan herrasväen elämälle. Niemelän torpasta otettu vanha kuva; joka on kansikuvana, osoittaa yhden perheenjäsenen, Nanna von Fieandin harrastuksen. Ei ollut kovinkaan yleistä silloin, että nuori aatelisneito olisi kiivennyt korkealle kalliolle pitkässä röyhelöhameessaan ottamaan valokuvaa . Niin oli kuitenkin tapahtunut. Olen itse kiivennyt saman kallion huipulle, väylän 7 miesten lyöntipaikalle tuo vanha valokuva mukana ja todennut, että saman kuvakulman saadakseen on todella kiivettävä aivan kallion nokalle. Kuvaustakin olen yrittänyt, mutta metsikön puut estävät täysin samanlaisen kuvan saamisen.

Lääkäriperhe seurusteli mm. lehtori Edvard Palanderin perheen kanssa, joilla oli huvila Pitkäniemessä. Pitkäniemessä Hongistossa oli tenniskenttä, jolla ainakin Valborg -tytär kävi pelaamassa . Nykyisen Palanderin talon seinällä on valokuva, jossa nuori Valborg on pukeutuneena sen ajan tennisasuun, pitkään hameeseen kureliivein kavennettuine vyötäröineen ja lierihattuineen.

Onnelan oston aikaan Valborg oli 19-vuotias. Gerda Rytin elämäkerrassa kerrotaan, miten Serlachiukset usein vierailivat von Fieandtien huvilalla, saman järven ranta-asukkaita kun oltiin. Serlachiusten huvila, Koivisto, on edelleen pystyssä

Kartalla olevat tontit
pohjoisesta etelään

- a Niemennokka
- b Tuulensuu
- c Käräjäranta
- d Paavonranta
- e Kajala
- f Törmälä
- g Rantala
- h Kaislaranta
- i Männistö
- j Kesäkallio
- k Onnela / Valpuri
- l Koivuranta
- m Niemelä
- n Kallioranta

Saunasaari

2:23

876:1

Pitkäniemessä, missä sen vaaleanpunainen väri suorastaan pistää silmään. Omistajat ovat kuitenkin vaihtuneet.

Vuonna 1881 syntynyt **Valborg von Fieandt** opiskeli filosofian maisteriksi aineinaan maan-, kasvi — ja eläintiede. Hän teki elämäntyönsä Hämeenlinnan yhteiskoulun suuresti arvostettuna ja kunnioitettuna lehtorina. Sekä huvilan nykyinen omistaja Jaakko Viiala, että tämän tarinan kirjoittaja ovat molemmat olleet "**Fiiun**" oppilaita ja siten saivat tutustua Onnelan luonnonihmeisiin jo koulun penkillä. Ei ollut sellaista kasvia tai eläintä leijonaa ja norsua lukuun ottamatta -, joita ei olisi esiintynyt Katumajärven Onnelassa. Silmät suurina oppilaat kuuntelivat tarinoita pesivistä linnuista ja vedessä uiskentelevista piisameista. Muistan, miten tarinan uskottavuus hieman horjui "Fiiun " kertoessa räkättirastaitten röyhkeydestä. Olivat kuuleman mukaan asettuneet pienoiskiväärin piipulle istumaan kunnianarvoisen opettajamme yrittäessä ampua niitä. Eihän mitenkään voinut kuvitella nutturapäistä arvokkaasti pukeutuvaa maisteriamme pienoiskivääri kädessä!

Fieandteille kuljetettiin kesäisin maitoa Katisten Paavolan lypsypaikalta. Sirkku Loukiainen kuljetti Dahlströmin ja Fieandt'n pikku hinkkejä aikanaan. Toisena kuljettajana toimi Paavo Kuusinen, jonka vanhemmilla oli torppa lähistöllä. (kartalla No 5) Poika ajeli polkupyörällä kovaa vauhtia maitohinkit heiluen. Varpu Leino muistaa "Fiiun" kerran lausahtaneen : *Mitähän tuostakin pojasta tulee, kun hän noin hurjaa vauhtia pyörällään ajelee !?* Mehän tiedämme, että pojasta tuli poliisi ja aikanaan ratapyöräilyn maailmanmestari. Paavolan kyläläiset muistavat hyvin hänen harjoittelulenkkinsä nykyisellä Vanajanlinnantiellä.

Kun Valborgin sisar, Eva von Fieandt, matematiikan opettaja, kyllästyi naimisissa olevien sisarusten lasten kirmailuun ja äänekkäisiin leikkeihin — olihan hän saanut koulussa kokea meteliä välitunneilla riittävästi — hän päätti rakentaa pienen lautamökin kallion nokalle saadakseen olla rauhassa. Seuraavat omistajat purkivat hökkelin 1970-luvulla, sillä se oli maiseman pilaaja, ja kuten **Terttu Viiala** kertoi *Hökkelin lattialla kasvaneitten sienten arvo ei riittänyt maksamaan majasta määrättyä lisäveroa.*

Valborg von Fieandt oli viimeinen suvun kesähuvilan asukas, ja hänen kuoltuaan 1968 perikunta katsoi parhaaksi myydä paratiisimaisen hienon

huvilan tontteineen enimmän tarjoavalle. Paras tarjous tuli **Jaakko ja Terttu Viialalta**, joista perheineen tuli paikan uusia onnellisia kesäasukkaita. Huvilan nimi Onnela tuntui uusista omistajista hieman liian hempeältä, ja niinpä he alkoivatkin kutsua kesäasuntoaan nimellä **Valpuri** edellisen omistajan mukaan. Maarekisterissä paikka on kuitenkin Onnela.

Valpurin vanha kaksikerroksinen huvilarakennus , jonka von Fieandtien edustaja tuomari Aaro Koskenjaakko oli myynnin yhteydessä "tuominut" arvottomana

Paavolankulman vanhin ja uusin rakennus. Onnela (Valpuri) vuodelta 1899 ja Kallioranta vuodelta 1990

purettavaksi, on palvellut Viialoita jo kolmen sukupolven kesäasuntona. Lapsia ja lastenlapsia on majoitettu ja muonitettu yhdessä ja erikseen, sillä kaikille perhekunnille on riittänyt tilaa kunnostetussa vanhassa ja arvokkaassa rakennuksessa. Uusi sauna on rakennettu rannalle 1973.

Tapani Viiala kirjoitti hauskan muisteluksen purjehdusretkestä ja **Virpi Koskinen (O. s. Viiala)** kertoi kalastusharrastuksesta. Näin Virpi Koskinen :

KALASTUSMUISTOJA VALPURISTA

Kesällä — 75 , kun Valpuri oli vielä suhteellisen uusi kesänviettopaikkamme saimme vieraita pääkaupunkiseudulta. Sukulaismies (mieheni serkku) oli tottunut kalastamaan merellä ja hänen kalastusvehkeensä olivat myös sen mukaiset, eli meidän mielestämme aivan liian suurelliset pienen järven sisävesikalastukseen. Me olimme naurusta ratketa, kun hän valmistautui virveleineen, "härveleineen" ja parinkymmensenttisine kuvineen kalareissuunsa. Me olimme saaneet Katumajärvestä vain sen kokoisia kaloja kuin hänen uistimen- ja virvelinkuvansa olivat, joten olimme sitä mieltä, että hän pelottelee loputkin Katuman kalat hengiltä moisine vehkeineen.. — Hymy hyytyi, kun hän parin tunnin uistelun jälkeen palasi rantaan saaliinaan haukia, jotka olivat pari kolme kertaa isompia kuin, mitä me olimme edes nähneet.

Pikkupoikana, ja vähän isompanakin Jaro-poikamme (s. 1975) oli innokas salakoiden pyydystäjä, nimenomaan salakoiden kutuaikaan. Eräänä kesänä hän haavilla pyydysti salakoita kutuparvesta — ensimmäisenä päivänä 701 kpl ja seuraavana päivänä vielä 337. kpl lisää. Homman yksi suuri viehätys piili juuri siinä, että salakat asetettiin kauniisiin riveihin laskentaa varten. Nämäkin 1038

salakkaa kuljetettiin kottikärryissä rantakalliolle laskentaa varten. Kalliolle suoriin, säännöllisiin riveihin asetetut salakat olivat kuitenkin jo seuraavana aamuna kaikki poissa lokit olivat juhlineet varmaankin koko yön. Tämänkaltaisten pyydystysharrastusten jälkeen salakoita tosin saattoi löytää myös esimerkiksi Jaron sadetakin taskusta ! Jaron ollessa isänsä kanssa noin 8 vuotta sitten pilkkireissulla Katumalla koetteli heidän huumorintajuaan vikkellä varis. Pilkkijöiden lähtiessä lämpimikseen pienellejuoksulenkille, niin varis käytti tilaisuuden välittömästi hyväkseen ja vei muutenkin laihasta saaliista isoimmat ahvenet. Jaro arveli, että loputkin kalat voitaisiin syöttää varikselle — mutta varispa onkin niin epäluuloinen, että se ei koskekaan sille varta vasten heitettyyn ruokaan. Lieneekö ollut sama veijari- varis, joka oli kesällä vienyt arkkitehti Heikki Aitolan golf-pallon ?!

Tekstija piirros Tapani Viiala

Purjehdusretki Katumalla

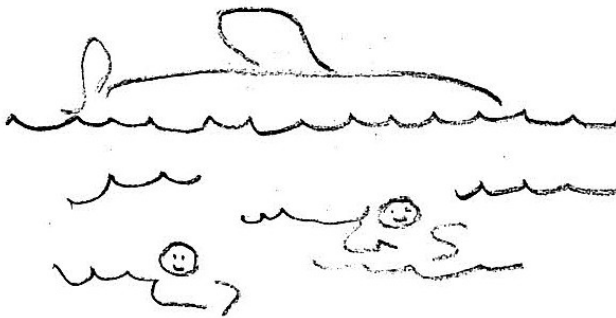
Vanhempani vaihtoivat kuusikymmenluvun lopulla kesäpaikakseen Katuman Valpurin Alajärven Rannan sijaan. Siitä pitäen me lapsetkin, sittemmin perheimme, olemme viettäneet kesäisiä hetkiä Katumalla. Kesäpaikassa pitää toki olla kesäleluja. 70-luvun puolivälissä tällainen oli sen kummemmin nimeämätön OK-jolla, noin nelimetrinen vanerinen purjevene. Vene oli alunperin tarkoitettu yhdenmiehen luokan kilpaveneeksi. Kannessa oli syvennys nilkkaremmineen jalkoja varten, istuma- tai urheilullisille roikkumapaikka tuulenpuolen kannen reunalla. Veneen ainoa purje kiinnittyi etureunastaan mastoon ja alareunastaan puomiin, joka kääntyi veneessä kantta viistäen puolelta toiselle.

Kauniin lauantaipäivän tuulenvire tuntui osavalta lähteä vaimoni kanssa purjehtimaan. Luovimme vailla päämäärää jonnekin Mantereenlinnan suuntaan. Vesi lipplatti kokassa ja aurinko päivetti nahkaa. Sellainen on kesäpäivä!

Kunnes sitten jostakin putkahti reilun nyrkinkokoinen ukkospilvi järven päälle. Tuulenviri yltyi ensin kohtalaiseksi ja sitten navakaksi. Ja meitä oli siinä yhdenmiehen luokkaveneessä kaksi henkeä. Käänsimme kohti kotirantaa, jonne vene surffasi iloisesti myötätuulessa. Koimme vauhdin hurmaa, hiukan alkoi huolettaa vastaantuleva ranta kallioineen ja puskieneen. Uima-asuistamme huolimatta rantautuminen oli alunperin ajateltu suorittaa ns. kuivin jaloin. Ahkerana venelehtien lukijana toki tiesin mitä tehdä: ajetaan vene lähelle rantaa, käännetään keula tuuleen ja pakitetaan oylikkäästi loppumetrit.

Rannan lähestyessä tuumasta toimeen, ohjausliike peräsimellä ja purje kannen yli puomista nostaen. Vaan vene ei pysähtynytäkään! Se muljahti tuulen silmän yli ja ryntäsi kiihtyvällä nopeudella ulos rannasta. Uusi ohjausliike peräsimellä ja puomi kannen yli, mutta nyt ei nostaen. Molskahdus ja nainen yli laidan. Kantta viistävä puomi jatkoi matkaansa. Isompi molskahdus ja itse kippari yli laidan. Kierteensä lopuksi vene päätti itse pysähtyä kiireemmäksi aikaa masto reilu puoli metriä pohjamutaan työntyneenä.

Vene saatiin irti sijoiltaan vasta ukkosmyräkän jälkeen.

Niemelä

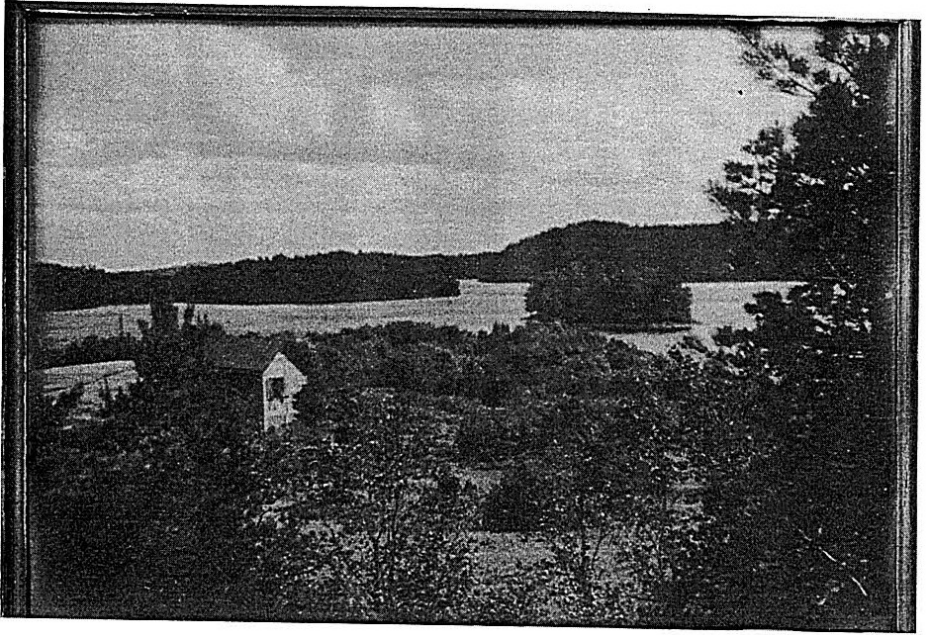
Niemelän torpan väki sai lähteä taloistaan 1907, jolloin Katisten kartanon kaikki torpparien vuokrasopimukset irtisanottiin. Rakennusten purkamisvuotta en ole mistään lähteestä saanut selville, mutta kauppakirja Niemelän huvilatontin ostosta vuonna 1933 on luonnollisesti meillä hallussamme. Hämeenlinnan yhteiskoulun lehtori **Sigrid Dahlström** osti puolen hehtaarin tontin ja rakennutti sille kesähuvilan, jonka piti tyyliältään muistuttaa torppaa. Hirsirakennuksen rakensi Kummila Oy, joka oli juuri edellisenä vuonna rakentanut rakennusliikkeen johtajan Hilpi Kummilan perheelle kesähuvilan, Männistön. Rouva Sirkka Lonka (o.s. Kummila) muistaa, miten hirret veistettiin huvilatontilla ja kirvesmiehet pystyttivät rakennuksen. Nyt "Siiri " ja "Ipi", kuten Sigridiä ja Valborgia ystäväpiireissä kutsuttiin, saivat kesälläkin asua lähellä. Nämä naimattomat maisterit asuivat talvisin yhdessä Valborg von Fieandt in isältään perimässä talossa , nykyisessä Palanderin talossa. Heidän yhteinen kotiapulaisensa asui kesäisin todennäköisesti vuorotellen Onnelassa ja Niemelässä. Ainakin Siirillä oli keittiön vieressä pienen pieni palvelijahuone.

Muistan hyvin vierailut Siiri-tädin ja Ipi- tädin kesäkodeissa. Muistan senkin, miten "Ipi" kerran uskalsi rehtorilleen, siis isälleni Paavo Kourille, tunnustaa pihapuutarhassa istuessamme : Kyllä minun, Paavo, täytyy nyt tunnustaa sinulle, että tämä elämä täällä maalla näin kesälomalla sitä oikeata elämää vasta onkin ! Tämä tapahtui sen jälkeen, kun naismaisterit olivat vihdoinkin päättäneet tehdä sinunkaupat myös miesopettajien kesken — ja siis jopa rehtorin. Olihan vallan tavatonta, että joku opettaja, jonka piti olla kutsumustyössä ja rakastaa sitä yli kaiken, uskalsi tunnustaa esimiehelleen, että lomailu se vasta jotakin olikin !

Perheeni Niemelään tekemästä vierailukäynnistä 1930-luvun alussa vanhempani ovat kertoneet, että minulle oli tullut päiväunien aika, ja niinpä Siiri-täti oli luovuttanut oman vuoteensa minulle päiväunia varten. Hän jäi myös vahtimaan nukkuvaa lasta, kun vanhempani ja itseäni vanhempi veljeni Reijo lähtivät Onnelaan "Ipiä" katsomaan.

Kuinkas ollakaan, vanhempieni palatessa äitini nolona totesi, että Siirin sänky oli heidän poissa ollessaan muuttunut "vesisängyksi" Lienen nähnyt

jännittäviä enneunia tulevaisuuden onnen hetkistä ! Tämän "reviirini merkitsemisen " jo näin varhaisessa vaiheessa mieheni Leo muistaa aina kertoa ystävillemme, jos he ovat kiinnostuneita mökkimme varhaisista vaiheista. Eipä silti, kerron itsekin

Niemelän torpan paikalla Sigrid Dahlströmin huvila vuonna 1933.
Alakuvassa Niemelä 1990- luvun alussa

tarinaa mielelläni, mutta siinä vaiheessa, kun Siiri-tädistä tuli luokanvalvojani ja ruotsinopettajani, minua mennyt muistelus hävetti.

Vierailimme usein "Dallun" luona (Siirin nimi oppilaitten keskuudessa) myös mentyänä naimisiin ja saatuani oman perheen Leon ja tyttäret Lenan ja Evan. Kerran Leo kysäisikin, eikö Siiri voisi myydä meille mökkiään. Iloisen naurun säestämänä hän vastasi: *Eläessäni en myy, mutta passa pä (käytä tilaisuutta hyväksesi), kun minä kuolen. Minun perikunnalleni tämä ei kelpaa, sillä he pitävät saaristosta.*

Niinpä sitten ikireippaalle Siirillekin tuli aika lähteä lokakuussa 1979. Huvilan ostotarina on liian pitkä kerrottavaksi tässä yhteydessä. Haluan kuitenkin mainita, että mukana oli mielestäni myös johdatusta. Toukokuussa 1980 Niemelä oli meidän, ja tontin raivaus ja rakennuksen restaurointi saattoi alkaa. Onneksi molemmat rakastamme puutarhanhoitoa, joten motivaation puutetta ei ollut. Olemme yrittäneet vaalia edellisen omistajan muistoa, sillä pidämme molemmat myös vanhoista kauniista esineistä ja tekstiileistä. Tosin monet Siirin vanhat ystävät, jotka olivat vierailleet Niemelässä hänen aikanaan, meille tullessaan parahtivat nähdessään lepikon tilalla nurmikon ja ruusupensaat siirrettyinä "väärään" paikkaan.

Kallioranta

Samana vuonna, jolloin Niemelä sai uuden omistajan, myös naapuritontti vaihtoi omistajaa. Lokakuussa 1933 **Arvo Kärkinen** osti suurehkon kappaleen maata Paavolan tilasta erotettuna. Arvo Kärkinen oli Paula Kaiserin mukaan "Pomppa Fredrikssonin" kauppahuoneen myymälänhoitaja, joka halusi myös omistaa kappaleen isänmaata. Hänen Anna -vaimonsa oli myyjänä Villgrenin kangaskaupassa. He olivat tutustuneet kirkkokuorossa ja todenneet, että heillä oli muutakin yhteistä kuin ammatti ja lauluharrastus. He olivat hankkineet vakituisesti asunnokseen omakotitalon Asemantakaa, aivan rautatieasemaa vastapäätä, mutta **Kallioranta** ostettiin kesäpaikaksi.

Arvo Kärkinen oli innokas viljelemään maata. Hän kasvatti viljaa, perunaa, kaalia ja jopa sokerijuurikasta. Hevonenkin hankittiin peltotöitä varten. Rantaan rakennettiin saunamökki kauniille paikalle, mistä näkyi sekä Kappolan vuori , että Mantereenlinna. Lato ja puimalakin tarvittiin. Lato sijaitsi aivan rannassa Ojan vierellä Kappolaan päin mentäessä. Puimala oli myös lähellä rantaa, sillä kaikki tasainen maasto tehtiin pelloiksi. Tarmokkaan ja ahkeran viljelyn ansiosta rahaa kertyi kolmessa vuodessa niin, että he ostivat lisää maata. Vuonna 1936 heillä oli jo viiden hehtaarin pientila viljeltävänään.

Arvo Kärkisen sisarentytär Paula Kaiser kertoi, että rankan työn jälkeen Arvo sitten kuolikin kesämökkillään ; oli mennyt yläkertaan hieman huilaamaan, eikä sitten siitä enää noussut. Puoliso Anna ja heidän ainoa tyttärensä Anna - Liisa jäivät suremaan, eivätkä kyenneet enää luonnollisesti viljelemään peltoja Anna- Liisa avioitui aikanaan Ruovedeltä kotoisin olevan maanviljelijän kanssa.

Ennen avioitumistaan hän oli kuitenkin ehtinyt saada lastenhoitajan koulutuksen Lastenlinnassa Helsingissä. Lapset olivat todella tärkeitä ja rakkaita Anna-Liisa Ylä- Kautolle. Hän oli ollut perheensä ainoa lapsi, mikä ehkä osaltaan myös vaikutti siihen, että hän halusi itselleen monta lasta. Hän sai neljä omaa lasta, mutta sen lisäksi hän halusi yhdessä miehensä kanssa adoptoida neljä pienokaista.

Anna-Liisa Ylä-Kauton kuoltua perikunta myi Kalliorannan **Kristiina ja Risto Kelholle** vuonna 1983. Muistan elävästi ensi tapaamisemme uusien naapurien

kanssa. Olimme tottuneet pitämään laajaa naapuritonttia marjastusmaanamme ja kedon kukkien poimintakohteena. Eräänä elokuisena iltapäivänä olimme keräämässä vadelmia tontilta, kun pihaan ajoi henkilöauto. Minä hieman säikympänä ja arempana hiippailin pian omalle tontille, mutta Leo jäi poimimaan marjoja kaikessa rauhassa. Kuulin omalle pihalle reippaan tervehdyksen : **Terve , terve !** Siis joku tuttu arvelin. Ei ollut kuitenkaan vaimon tuttu, sillä vain kanttori oli tullut käyneeksi musiikkikaupassa ja siten jotenkin tullut tutun kirjoihin. Kun Leo sitten kuuli, että Kelhot olivat uudet naapurit, hän oli heti tarjonnut vadelmia niiden oikeille omistajille. Risto muistaa hyvin Leon lausahduksen : *No nämä marjathan ovat sitten teidän myös.* Saimme pitää marjat, ja tuosta ensi tapaamisesta onkin sitten kehkeytynyt mitä läheisin ystävyyssuhde. Meidän yhteisistä matkoistamme, erinimisistä juhlista ja hullutteluista kertyisi kokonainen romaani, joten jääköön tässä yhteydessä. Avuliaisuus on naapuriemme aivan poikkeuksellisen hieno ominaisuus. Ei ole sellaista työtä, mihin ei tarjottaisi talkooapua.

Kelhot kunnostivat ensin Kärkisten vanhan saunamökin, jossa asuivat kesäaikana, kunnes tontille nousi uusi uljas arkkitehti Seppo Kukkosen suunnittelema asuinrakennus 1990.

Koivuranta

Onnelan [Valpurin ja Niemelän väliin rakennettu **Koivuranta** ei ole ikäjärjestyksessä seuraava Paavolankulman huvila, mutta tarina siitä lienee paikallaan tässä yhteydessä vaeltaessamme Paavolantien ääripäästä kohti Kantinkalliontietä.

Paavolan tilasta erotettiin huvilapalsta **Annikki ja Nils Nybergille** 1952 , ja he rakensivat huvilan aivan rantaviivalle vuonna 1953. Seuraava omistaja Matti Valanne oli käynyt tontilla jo 1951 ollessaan Rafael Jaatisen ja Erik Grenmanin kanssa sorsajahdissa Katumajärvellä. Kesällä 1954 Valanteen perhe vietti kesää arkkitehti Martti Riihelän kesämökillä Törmälässä. Souturekillään **Christina ja Matti Valanne** ihailivat Nybergin huvilaa. Helsingin Sanomissa oli ollut kuvalla varustettu myynti-ilmoitus huvilasta 1958. Ilmoituksessa ei mainittu edes paikkakuntaa, mutta Christina ja Matti Valanne tunnistivat huvilan ihailmakseen Katuman rannan huvilaksi. Ostopäätös syntyi heti.

Christina, Matti, Eva ja Nanne Valanne viihtyivät Koivurannassa erinomaisesti, vaikka tieolosuhteet eivät olleetkaan parhaat mahdolliset. Ystäväperhe Longan kanssa oli paljon yhteisiä kesätapahtumia. Juhannusta vietettiin yhdessä rapujakin pyydystettiin ja luonnollisesti pidettiin yhteiset rapujuhlat, jolloin isäntien rapusaalista tosin oli joskus täydennettävä kauppahallin antimilla. Jopa talvella harrastettiin yhdessä avantouintia Tuomarinsaaren rannassa. Tyttären varttuessa rannalla alkoi näkyä myös vierailevia veneitä. Nannen paras ystävä oli Riikka Lonka, jonka kanssa tyttö souteli Katuman rannalta toiselle kiertäen Saunasaarenkin, jossa asuivat tutut Sjöblomit lapsineen. Hieman varttuneemmat pojat, "öljysheikit", kuten tytöt poikia kutsuivat, päristelivät komealla moottoriveneellä Koivurannan ohi vesihiihtoaikin harrastaen. Poikien lempinimi johtui siitä, että eräs heistä oli Unionin huoltoasemalla töissä. Kaksi muuta "sheikkiä" olivat veneen omistaja Arto Kajanto ja hänen paras ystävänsä Juha Erkkilä.

Evan avioiduttua **Pertti Torstilan** kanssa myös nuori perhe vietti aina kesälomansa Koivurannassa. Vuodesta 1982 huvila onkin ollut **Eva Torstilan** omistuksessa. Torstiloiden pojat Sami ja Kai ovat koko ikänsä olleet kiinnostuneita mökkeilystä. Perheen isän ollessa suurlähtetillään milloin Pariisissa, milloin Budapestissä aina kesälomalla perhe on muuttanut asumaan Katuman rannalle. Ystävällisistä suhteista naapurien välillä samoin kuin hyvästä kotikasvatuksesta kertoo tapa, millä pojat auttoivat vanhaa naapuria, Sigrid Dahlströmiä. Kun naapurin näkö heikkenemistään heikkeni, Sami Torstila, joka oli oppinut lukemaan jo hyvin nuorena, alle kouluikäisenä, kävi joka päivä lukemassa ääneen Hämeen Sanomat Siiri-tädille. Myöhemmin myös pikkuveli Kai osallistui lukutalkoisiin.

Naapurit osallistuivat varmaankin myös ostosten tekoon, sillä enää ei Siiri viilettänyt moottoriveneellään Katuman poikki vastarannalla sijaitsevaan Osuusliike Hämeen myymälään.

Tässä yhteydessä tekee mieli kertoa tositarina opettajan ja entisen oppilaan tapaamisesta. Oli kevät 1952, jolloin olin aloittelemassa vieraiden kielten opintojani Helsingin yliopistossa. Kun en mistään saanut joitakin pohjoismaisen filologian oppikirjoja, uskaltauduin pyytämään "Dallulta" lainaksi joitakin vanhoja teoksia. Hän suhtautui hyvin myönteisesti pyyntööni. Kun sitten menin kirjoja lainaamaan hänen kotiinsa, nykyiseen Palanderin

taloon, hän ojensi minulle pienen käyttöohjevihkosen sanoen : *Sinähän olet nyt jo vuoden opiskellut englantia, jota kieltä en itse osaa sanaakaan. Nyt sinä voitkin vastalahjaksi suomentaa minulle tämän käyttöohjeen.*

Katselin vempaimen kuvaa, jossa oli mielestäni ikään kuin jokin kulho, joka kiinnitettiin ruuveilla pöytään. Kun tiesin, ettei "Dallulla" ollut sähköä

Koivurannan isäntä Matti Valanne näyttää 1960-luvulla, miten korkeushyppy luonnistaa golfariltakin. Kannustusjoukko vasemmalta Sirkka Lonka, Outi Laaksonen Jorma-poikineen, Sulo Lonka, Kaarina Sjöblom edessään lapset Petteri ja Tiina, Björn Sjöblom, Christina Valanne sylissään rakas lemmikki Pepita ("Pepi ")

Alakuvassa kesän riemua serkusten Kai Torstilan ja Hilikka Koskenrannan lähtiessä uimaan

Juhannuksen kokkotuli ja Katuman ihana maisema Christina Valanteen albumista

mökkillään, ajattelin hänen hankkineen jonkinlaisen petrolikäyttöisen kotitalouden yleiskoneen . Niinpä tokaisin : *Tämä on varmaan kätevä kone esimerkiksi kakkujen vatkaamiseen*. Muistan vieläkin "Dallun " kultahampaiden loisteen hänen vastatessaan : *Enpä tiennytkään, Kaija, että sinä olet tuollainen humoristi!* En vieläkään heti ymmärtänyt, miksi hän nauroi, kunnes käännöstyöhön paneutuessani lopulta totesin, että minun vanha luokanvalvojani aikoi ruveta käyttämään perämoottoria. Ajatus oli melkein yhtä vaikeatajuinen kuin ajatus "Fiiusta" pienoiskivääri kädessä.

Kaislahti

Kun pysyttelemme vielä Paavolantiellä, emmekä käänny vieläkään Kantinkalliontielle, tulemme seuraavaan kohteeseen, **Kaislahteen**. Luokkatoverini **Anja Roos (o. s. Tuompo)** kertoo mökin hankinnasta minulle kirjoittamassaan kirjeessä.

Tontti hankittiin vuonna 1946 Erik Grenmanilta. Hän ei hevillä luopunut maistaan, mutta hän ja isäni Yrjö Tuompo olivat nuoruuden ystäviä. Molemmat olivat kotoisin Pornaisten pitäjistä. Aitosuomalaiseen tapaan ensin rakennettiin sauna, jossa asuimme sillä aikaa kun taloa rakennettiin.

Talon piirsi arkkitehti Eino Tuompo, joka oli serkkuni. Isäni oli innostunut puutarhan hoidosta , ja niinpä tontille ilmestyi marjapensaita ja vihannespenkkejä ja kukkaistutuksia (meidän tyttöjen, Pirkon ja minun, kauhuksi, sillä kitkijöitä tarvittiin) Äitini Helena oli vieraanvarainen karjalainen , ja meillä kävi paljon vieraita. Naapurit kutsuttiin joka kesä Helenan päville 31. 7. Lähimpiä naapureita olivat Longat ja "Skogsterin työt " eli rouvat Atta Liljeros ja Irma Merenmies, "Fiiu " ja "Dallu ". Tuntui ihan hassulta, kun kirjoitit Tawast Golf Country' Clubista, sillä sehän oli Katisten talli, josta haimme juomaveden, kun omalta tontiltamme ei löytynyt kaivon paikkaa.

Eversti Yrjö Tuompon kuoltua äkillisesti 1964 ja rouva Tuompon ollessa hyvin sairaallinen, perikunta myi huvilan **1965 Raija Oittilalle.**

Raija Oittila on kirjoittanut elämästään Kaislahdessa seuraavasti :

"Ei, ei täällä voi asua talvella. Älkää missään tapauksessa antako pois kaupunkiasuntoa. " Näin opasti rouva Tuompo minua, kun kaupantekotilaisuudessa toukokuussa 1965 sanoin hänelle muuttavani tänne kokonaan.

Lunnikiven Eero oli pari päivää aikaisemmin kertonut minulle myytävänä olevasta kesähuvilasta Katumajärven takana. Jo samana iltana kävimme katsastamassakin paikan. Olin heti myyty.

Rouva Tuompon varoitus oli varmasti paikallaan. Eihän huvilalla ollut edes sähköä eikä vesijohtoa, puhelimesta puhumattakaan. Tien auki pidosta talvella hän ei luonnollisesti maininnut mitään.

Itsepäinen kun olen, muutin jo kesäkuun alussa koko huushollini tänne huvilalle. Muuttomies kehotti ilmoittamaan hänelle hyvissä ajoin syksyllä, milloin muuttaisin takaisin kaupunkiin. Huvilalle johtava tie kun olijo kesäkuussa aika epämääräisessä kunnossa, puhumattakaan syyssateiden tultua.

Sain kuin sainkin kesän aikana sähkön, vesijohdon omasta kaivosta, jopa sisävesan ja jätevesisäiliöt. Kyselin myös puhelimen saantia Kaislahteen ja sain vastaukseksi : "Herrajumala eihän siellä ole kaapelia lähimaillakaan ! " Mutta jatko: "No , eihän se nyt teille kalliiksi tule", sai minut jättämään tilaukseni. Muutaman päivän kuluttua sain työpaikalleni puhelinsaiton.

Soittaja kertoi istuvansa uimalaiturillani ja tulevansa asentamaan minulle puhelimen, jos vain pääsisi sisälle. Kaapeli oli vedetty järven pohjaa myöten kaupungin puolelta. Eivätpä päässeet puhelut sitten kuumenemaan !

Talven tultua yritin houkutella erästä lumiauran omistajaa avaamaan minulle autolla kuljettavan tien. "Ja mehän ei sinne lähdetä vehkeitämme kiviin rikkomaan " kuului tyyly vastaus. Siihen oli tyytyminen.

Eräänä yönä oli kinostanut lunta Kaislahden tielle niin paljon, ettei pikkuisella Morris Minillä läpi päässyt. Soitin hädissäni Lunnikiven Eerolle. Hän ehdotti, että yrittäisimme ajaa auton vastajäätynen järven yli, jäällä kun ei ollut paljon lunta. Auto siis matkaan. Molemmat ovet sepposen selällään ja me itse valmiina hyppäämään ulos, jos jää pettäisi. Ei pettänyt.

Auto oli nyt Lunnikiven pihassa öitä. Minä hiihtelin reppu selässä aamuin illoin järven yli vastarannalle ja takaisin. En ole milloinkaan ollut niin terve, kuin noina kahtena talvena Katumalla työmatkoja hiihdellessäni. Pakkanen oli lähes kuukauden kolmenkymmenen pakkasasteen tuntumassa. No sehän oli pukeutumiskysymys. Aamuisin oli usein vähän kiire. Mutta illalla, voiko olla ihanampaa, kuin hiihdellä kuutamolla kotinsa kaikessa rauhassa.

Tulihan se kevätkin aikanaan, rannoilla alkoi olla jo sulaa. Järven ylitys tapahtui jalkaisin. Kun toinen päivä toukokuuta lähestyin tapani mukaan Lunnikiven rantaa, oli Eero siellä heittämissä sulan yli lankkuja, että pääsin maihin. Kun illalla työn jälkeen taas ajoin Lunnikiven pihaan, kieltäytyi Eero enää auttamasta minua jäälle ! Mutta sitten jo pääsikin autolla tietä myöten Kaislahteen.

TAPAHTUI JÄRVEN TAKANAKIN

Kun vanhempani syksyllä —65 viettivät muutaman päivän luonani Kaislahdessa, Kysyi isäni huolestuneena : " Kuinka sinä tällaisen paikan ostit, eihän täällä tapahdu mitään, eikä näe ketään ihmisiääkään. '

Ei nähnyt isäni enää golfkentän aikoja. Mutta ilman tätäkin kautta on ohjelmaa, kommelluksia ja jännitystäkin riittänyt vaikkapa muille jakaa.

KAASUPULLO

Kevättalvella —66 oli Kaislahteen tulossa vieraita. Luokkatoverini pastorimiehensä ja heidän kolmen pienen tyttärensä kanssa.

Perhe matkusti junalla. Olin kertonut heille, että loppumatkan noin kilometrin verran joutuisimme taivaltamaan Katumajärvenjään ylijalkaisin mökilleni. Jännitin tietysti vähän tarjoamistenkin kanssa. Hella ja uuni toimivat silloin vielä nestekaasulla. Juuri kun olin lähdössä asemalle huomasin, että kaasupullo oli tyhjä. Siihenkö nyt sortuisi minun tarjoiluni ? Pullo oli tyhjänäkin painava, millä saisin sen järven yli. Mieleeni tuli vanha hyvä lumikola, se sai toimia rekenä. Sain kuin sainkin pullon huoltoasemalle täytettäväksi. Vieraat saapuivat, poikkesimme huoltoasemalle pulloani noutamaan. Olin vielä maksamassa ostoksiani, kun huomasin, että pulloja pappi olivat kadonneet. Riitti meillä perheen kanssa hauskaa, kun huomasimme, että siellä se pitkä laiha mies musta palttoo auki viilettää pitkin Katumajärveä kaasupullo ja lumikola matkassaan.

YÖKULKIJOITA

Herään yöllä miesten puheääniin. Arvelen, että veljeni ovat liikkuneet täälläpäin ja ovat päättäneet tulla siskoa tervehtimään. Vääntäydyn ylös vuoteesta ja katsastelen, missä on heidän autonsa. On aika hämärä, vaikka kesä onkin. Autoa ei näy missään, kaksi miestä kyllä. Tajuan, etteivät he mitään veljiä ole.

*Minulla on parast 'aikaa remontti menossa. Mökin jatkeeksi rakennetaan sähkösaunaa pesuhuoneineen ja uutta makuukamaria. Rannan puoleisessa ulko-ovessa ei parhaillaan ole ollenkaan lukkoa, luuta vain oven pönkänä. Miehet näyttävät olevan vähän liikuttuneessa tilassa ja suuntaavat kulkunsa nurkan ympäri kohti tuota lukotonta ovea. Mieleeni juolahtaa, että nyt ovat remonttimiehet vähän juhlittuaan päättäneet tulla minua tervehtimään. Tietysti he muistavat sen lukkojutun. Heittäydyn koko voimallani ovea vasten ja päätän, että tästä ette helpolla tule. Eivät ne miehet ovelle tulekaan. Sen sijaan kuuluu olohuoneen ikkunan alta huutoa: ” **Akranoomi, akranoomi!**” Avaan ikkunaa ja tiedustelen epätavallisen vierailun syytä. Miehet ovat aivan vieraita. He esittäytyvät ja alkavat hätääntyneinä selittää asiaansa. Sanovat, että heidän kyllä pitäisi entuudestaan tietää, ettei vaimolle pidä antaa alkoholia. Nyt tuli*

kuitenkin annettua ihan puhdasta kaupunkiviinaa. Vaimo meni sokkitilaan. Kysyvät voisinko soittaa taksin. Mennessäni puhelimen luo, kuulen ikkunan alta hämmästyneen toteamuksen : "Soittaa se ! "

Miehet alkavat nyt kysellä, että kai he saavat tuoda minulle kukkia. Sanon, että kyllähän ne kukat mukavia ovat, mutta eiköhän nyt olisi viisainta hoitaa se vaimo. Ja niin lähtevät miehet toinen toistaan tukien kädet kaulalla taksia vastaan.

menen takaisin vuoteeseen. Uni ei kylläkään enää tahdo tulla. Rinnassa alkaa tuntua inhottavaa kipua. Kukahan nyt soittaa taksin, jos minä menen sokkitilaan!

SOIHTU PIMEÄSSÄ YÖSSÄ

Mikä ihmeen soihtu tuolla järvellä on ? se on Saunasaaren tulipalo ! Valtava soihtu pimeässä yössä.

Soitan palokunnalle, siellä kerrotaan, että ovat saaneet tiedon tulipalosta, mutta eivät tarkkaa tietoa siitä missä palaa.

Puen päälleni ja lähden jään yli kohti Saunasaarta järkyttävä näky silmissäni. Ei ole vielä palokuntaa, eikä muitakaan paikalla.

Lähestyessäni saarta, tajuan yht 'äkkiä, ettei ole ihan viisasta mennä tekemään jälkiä kovin lähelle palopaikkaa. Ottavat vielä kiinni pyromaaniksi epäiltyä.

Palokuntakin saapuu, mutta paljoo ei ole enää tehtävissä. Kotiinpäin lähtiessäni näen poliisien saattellean autolleen kahta väsynyttä . nuorta miestä. Olivat löytäneet heidät rantasaunan löylyistä. Huvilan tulipalo oli syttynyt näiden kutsumattomien vieraiden huvilaan palamaanjättämistä kynttilöistä.

MURHAMIES VAPAALLA

Katumajärven toisessa päässä oli tapahtunut traaginen ampumistapaus.

Mies oli murtautunut tyhjään kesähuvilaan ja löytänyt sieltä asean. Isännän tullessa käymään huvilalleen oli siellä asustanut murtomies ampunut hänet.

Murhamiestä ei saatu viikkoon kiinni. Arveltiin kuitenkin hänen piileskelevän Katumajärven tuntumassa.

Helsingissä asuva sisareni oli hyvin huolissaan tilanteesta. Hän kehotti minua heti lähtemään pois täältä. Mihinkäs minä nyt kotoani lähdin. Ikkunan edessä ei kyllä tehnyt mieli iltaisin istua.

Lähdin eräänä iltana kävelylle, oli satanut vähän lunta ja hämärsikin jo. Olin kävelemässä kohti viereistä Longan huvilaa. Muistin, että juuri tyhjässä huvilassahan se murhamies oli oleskellut. Käännyin takaisin. Huomasin lumessa suuret miehen jalanjäljet, ne johtivat pellon yli omaa mökkiäni kohti. Lähdin seuraamaan niitä nähdäkseni, mihin ne päättyivät. Metsikköön mökkini luona, sinne ne sitten katosivatkin.

Eipä sinulla paljon päätä palella, totesivat aamulla työpaikallani.

KAUHUN PAIKKA

Menipä taas aika myöhäiseksi. Istun junassa työmatkalla kotiin. Onneksi on auto parkkipaikalla odottamassa, että pääsen Kaislahteen. Kevätkin on jo aika pitkällä, järvenjäälläkään ei ole enää lunta.

Auton tankki tuntuu olevan melko tyhjä. Huoltoasemat ovat kuitenkin jo kiinni. Heti Idänpään jälkeen auto pysähtyy. Työnnän sitä tien sivuun ja mietin mitä tehdä. Maantietä pitkin olisi matkaa nelisen kilometriä, järven yli vain runsas kilometri. Suuntaan kasseineni jälle.

Yö on pimeä, jää mustaa ja kirkasta. Olen jo melkein puolivälissä matkaa, keskellä järveä. Alkaa kuulua outoa kuminaa suurelta selältä, myös pauketta ja ritinää ympärilläni. Kahuu alkaa kuristaa kurkkua, olisikohan nyt viisasta kääntyä omia jälkiä takaisinpäin. Ei tunnu hyvältä. Toisaalta on sekin aika noloa, jos aamulla löytävät jäältä vain kassin ja kaulaliinan.

Aika kuluu, on vähän vilukin ja pissahätä. Jää kumisee ja paukkuu entistä hurjemmin. En uskalla yhtyä "sulattamaan jäätä"

Sydän kylmänä jatkan hiipimistä kohti kotirantaa. Ei ole tämä matka koskaan näin pitkältä tuntunut, ei kotiranta myöskään näin turvalliselta.

Aamulla herään tyytyväisenä, jää ei ollut yöllä peittänyt, ei kai se aamullakaan. Kävelen järven yli autolleni.

OVIKELLO SOI YÖLLÄ

Alan jo tottua yöllisiin ovikellon soittoihin. Kaksi kertaa olen kuljettanut naapurin väkeä sairaalaan. Tämänkertainen soittaja pyytää viemään vaimoaan synnytyslaitokselle. Mies vakuuttaa, ettei mitään kiirettä ole.

Puen kaikessa rauhassa päälleni ja juon vielä kupin teetäkin. Mies ja vaimo ovat odottelemassa tuloani omassa tienhaarassaan. Hämmästyn, että vain vaimo nousee kyytiini. No miehen on tietysti jätävä huolehtimaan kotona olevista pienistä lapsista.

Matka sujuu aivan hyvin. Ajan synnytyssosaston ovelle ja kyytiläiseni pääsee sisälle hyvään hoitoon. Myöhemmin saan kuulla, että lapsi oli syntynyt vajaan viiden minuutin kuluttua saapumisestamme.

VALKEAT SAAPPAAT

Olen ollut koko päivän sisällä. Kello on jo paljon, en viitsi enää lenkillekään lähteä. Päätän kävellä verannalla edestakaisin vähän aikaa. Sytytän valot. Valokeilassa näkyvät valkoiset kumisaappaat verannan alla. Mistä ne ovat mahtaneet sinne ilmestyä. Kumarrun kaiteen yli tutkimaan niitä tarkemmin. Eivät ne olekaan pelkät saappaat. Niissä on ihminen sisällä. Kuka on voinut tulla tänne kuolemaan?

*Päätän vähän tönäistä saappaita haravan varrella. Ne lähtevätkin liikkeelle, konttaavat kohti pimeätä nurkkaa. "**Kukas te olette?**" Huudan niin, että varmaan kuuluu yli järven.*

Juoksen sisään, vapisevana en löydä poliisin puhelinnumeroa. Soitan Lunnikivelle keskellä yötä. Soittakaa poliisi, täällä nurkissa liikkuu mies. Poliisi on nopeasti paikalla, noin kymmenen, viidentoista minuutin kuluttua. Tutkimme tontin ja piharakennukset taskulampun valossa, tuloksetta. Asutteko täällä aivan yksin, ihmettelee poliisi. Olisi kyllä syytä lukita myös auto yöksi. Poliisi ajelee yön aikana muutaman kerran nykyistä Paavolantietä edestakaisin. Valkoisia saappaita emme tavoita.

YÖHERÄTYS

Heräsin yöllä verannaltani kuuluvaan kovaan kolinaan. Olin varma, että joku pyrkii sisälle. Hiivin hiljaa katsomaan verhon raosta. Törmäily tuoleihin ja pöytiin oli lakannut. Oli aivan hiljaista. Kaiteella istui PÖLLÖ. Se tuijotti ikkunaani. Ihmettelin, ettei tuon suurempaa eläintä tarvittu niin kovan metelin aikaansaamiseksi.

Aamulla työpaikallani yritin selittää väsymykseni syytä. Kerroin silmät sikkarassa, että YKS 'PÖLLÖ herätti mut yöllä. Sain osakseni aika omituisia katseita.

JUSSI

Jänis juoksi pihalla minua kohti. Oikein pelästyin, johan nyt on maailma mallillaan, kun jänistä täytyy pelätä. Tuo rusehtava, melko suurikokoinen jänis oli pihallani taas seuraavanakin päivänä. Se alkoi yöpyä olohuoneeni ikkunan luona, keinun alla. Aloimme seurustella päivittäin. Olin hyvin ylpeä, että olin kesyttänyt jäniksen. Kerroin siitä tuttavilleni ja työpaikallakin. Aina kun lähdin kotiin, lähetettiin Jussille paljon terveisiä.

Yhteiselomme kesti aika pitkään. Kesälomallani lähdin viikon matkalle, en tullut siitä Jussille maininneeksi. Kotiin palattuani en enää Jussia tavannut, oikein oli ikävä. Myöhemmin sain kuulla, että naapurin turvekatolta oli alkukesällä karannut isokokoinen KANI.

OIKEITTEN JÄNISTEN KEVÄTTANSSI

Ennen golfkenttää liikkui alueella ja pihallanikin usein hyvin rohkeita jäniksiä. Yritin hätistellä niitä kauemmaksi jyrsimästä omenapuitani. Eivät ne mihinkään lähteneet. Vähän vain toista korvaansa lotkauttivat.

Kerroin parhaillaan vierailleni näistä pupujusseista. Katsoessamme ulos ikkunasta näimme viiden jäniksen kiertävän vauhdilla viinimarjapensastani. Sitä tanssia jatkui pitkään, eivät nekään mitään huudoista tai taputuksista välittäneet. Se oli todellista kevään ja lemмен huumaa.

PATSAS IKKUNAN ALLA

Metsämaasto kohoaa keittiöni ikkunan alla sen verran, että sieltä on oikein hyvä näköala meille sisälle.

Eräänä aamuna kahvia keittäessäni minusta tuntui, että joku tuijottaa. Kääntyessäni näen upean patsaan siellä korokkeella. Se oli mäyrä eli metsäsika komeine selkäjuovineen. Melkein jähmetyin paikalleni ja paikallaan seisoi mäyräkin pitkään. Tuo oli minulle ainutkertainen kokemus metsäsiasta luonnossa.

KAKSI NAAMAA

Verannan ovi oli auki. Oviverhon alta kurkisti kaksi pientä naamaa. Saman tien luikahti sisään kaksi pientä oravanpoikaa. Siitäkös meno alkoi. Pitkin ikkunaverhoja, ylös, alas, taas toiseen huoneeseen, nurkkaan ikkunalle,

kaapin päälle, pöydälle. Ei vahingossakaan ulos avoimesta ovesta. Olimme kaikki yhtä säikähdyksissä ja hengästyneitä.

Lopulta ulko-ovi löytyi ja oravat huomasivat olevansa vapaassa luonnossa. Riemussaan ne tuntuivat saavan siivet alleen. Yhtä liittoa ne menivät rantasaunaa kohti ainakin metrin korkeudella, eivätkä taakseen katsoneet.

UUNILINTU

Avaan radion. on meneillään aamuhartaus. Pappi selostaa hienoa luonnonnäytelmää. Hän kertoo eräällä kesämökillä seurailleensa kiinnostuneena, miten uunilintu lähettää poikasiaan yksi kerrallaan ulos pesästä. Jotkut poikasista ovat heti valmiita ja tekivät taitavia lentopyrähdyksiä. Jotkut taas olivat ujojaja arkoja, emo joutui käyttämään melkein väkivaltaa.

Muistan tuon kesäpäivän, jolloin seurasimme tätä näytelmää verannaltani. Monenlaiset ajatukset poikasten tulevaisuudesta ja kohtalosta suuressa maailmassa askarruttivat mieltämme. Yritimme myös arvailla emolinnun ajatuksia tuona eron hetkenä. Uunilintuperheen tärkeää päivää oli kanssani seuraamassa tuttu Johanneksen kirkon papin perhe. Sama pappi, joka aikanaan viiletti pitkin Katumajärvenjätää lumikolan ja kaasupullon kanssa.

Raija Oittilan eloisaa kuvausta Kaislarannasta lukiessani tuli elävästi mieleen lukuisat muut tarinat alueemme paratiisimaisesta luonnonpuistosta kasveineen ja eläimineen. Christina Valanne muisteli ihania marja- ja sieniretkiään mökkinsä lähistöllä. Kevään huumaava kielojen tuoksu on kaikkien muistissa ja onneksi vielä nytkin aistittavissa. Tutut kanttarelli- ja jopa herkkusienikeitaat ovat nyt suurimmaksi osaksi golfväylien alla, vaikka hyvin luonnon kasvit sinnittelevätkin kentän väylien välissä olevissa pikku metsiköissä. Eläimistä tulevat mieleen piisamit, siilit, jänikset, huuhkajat ja monen monet pikkulinnut. Fasaanit ja monet muut eläimet ovat innoittaneet Christina Valannetta satujen kerrontaan lastenlapsille. Koivurannassa kerrottiin Fredrik fasaanista, kun taas pari vuosikymmentä myöhemmin Niemelässä Faarao-fasaanista.

Kuikkapariskunnat yrittävät pesiä Katumajärvellä joka vuosi. Lintutieteellisen yhdistyksen puheenjohtajan **Jouko Astorin** mukaan pareja on yleensä vain

kaksi, joiden jälkeläiset useimmiten menehtyvät muikkuverkkoihin. Hän sanoo joutuneensa lopettamaan myös kaksi täyskasvuista kuikkaa, jotka olivat Siepanneet pitkänsiiman täykalan ja siten joutuneet kitumaan. Kerran kuikkapariskunta teki pesänsä Tuomarinsaareen aivan laiturin viereen niin, että Raili ja Esko Mäkinen eivät uskaltaneet lämmittää saunaa saati sitten uida laiturilta, ennen kuin poikaset olivat kuoriutuneet. Ennen golfkentän tuloa kuovipariskunta pesi aina muinaishaudan läheisyydessä. Krista Holmström muistelee jokakesäistä vierasta kotimökin läheisyydessä. Kuovit eivät ole kuitenkaan riittävän sosiaalisia olentoja viihtyäkseen golfareiden seurassa. Satakielet eivät ole golfista pahemmin häiriintyneet, vaan ne laulavat alkukesällä golfklubin tenniskentän tienoilla. Terttu ja Jaakko Viiala ovat olleet tuttu näky aamukävelyllä heidän mennessään satakielien konserttia kuuntelemaan.

Eläinvierailijoita käväisee alueellamme edelleen, onhan nähty villiminkkejä, supikoiran pentuja, kärppiä, ilveksiä, ja onhan karhukin joskus tallustellut meille päin Kappolan vakituisealta asuinalueeltaan. Keneltäkään Paavolankulman asukkaalta se ei ole kuitenkaan siepannut viikonlopun paistia, kuten oli tapahtunut Kappolan puoleisen lahdenpoukaman Harmian mökillä.

Männistö

Lähdetäänpä sitten kulkemaan Kantinkallion tietä kohti Longan huvilaa **Männistöä** . Kuten on tullut jo aiemmin mainituksi, Kummilan huvila rakennettiin jo vuonna 1932. **Hilpi ja Kirsti Kummilan** hirsimökin urakka annettiin luonnollisesti omalle rakennusliikkeelle. Hirret veistettiin paikan päällä ja kokeneet kirvesmiehet pystyttivät talon. Rakennustarvikkeita varattiin runsaasti, sillä oli jo tiedossa Dahlströmin mökin urakka seuraavana vuonna, ja mökki rakennettiin hyvin paljon samantyylliseksi kauniine mäntypuisine peiliovineen ja muine koristeellisine yksityiskohtineen, kuitenkin tavoitellen vanhanajan torpan ulkonäköä.

Perhe vietti kesälomat tiiviisti kesäasunnollaan lukuun ottamatta sotakesiä, jolloin mökissä asui karjalainen evakkoperhe. Perheessä oli nuoria ja vanhoja , ja niinpä siellä vietettiin jopa hääit. Kuuleman mukaan Männistöissä ei ollut riittävän isoa uunia piirakoiden ja muiden pitoruokien valmistamiseen. Siksi

suurin osa paistettiin naapurissa olevan Onnelan isossa uunissa. Jälkimmäisessä huvilassa asusti näet myös karjalaisia siirtolaisia.

Vuodesta 1952 alkaen mökin omistus siirtyi **Sirkka ja Sulo Longalle**, jotka lapsineen viihtyivät Katuman rannalla erinomaisesti. Heidän aikanaan mökkiä myös hieman uudistettiin. Vieraita kutsuttiin usein, ja nuoret harrastivat mm. vesihiihtoa vierailevien nuorten kanssa. Kirsti Kajanto (o.s. Immonen) muistaa vierailleensa Paavolankulmalla ensi kerran jo koulutyttönä, kun hänen luokkatoverinsa Outi Lonka kutsui koko luokkansa pyöräretkelle kotihuvilaansa. Kirsti muistelee kokeneensa matkan hyvin pitkänä ja rasittavana, vaikka perillä olikin sitten hyvin hauskaa. Eipä voinut tyttö silloin aavistaa joskus olevansa saman seudun komean huvilan emäntänä myöhemmin.

Riikka-tyttären paras ystävä oli Nanne Valanne, ja niinpä uutta aitaa rakennettaessa piti ottaa huomioon ystäväysten oikotie toistensa luo rakentamalla ylimääräinen portti heitä varten. Krista Holmström muistaa varhaislapsuuteen kuuluvana hauskana asiana Longan tallissa aina avoimna olleen "kaupan", jossa Riikka, Outi ja Krista leikkivät. Varttuneempina Valanteen ja Longan nuoret kokoontuivat pelaamaan korttia Longan vintille sadepäivän sattuessa.

Longalla järjestettiin usein juhannusjuhlia naapureille ilotulituksineen ja kokkoineen. Perheen koira Esa oli kerran säikähtänyt raketteja siinä määrin, että se oli juossut pakoon aina Karlbergintien kotiin asti.

Lonkien vieraanvaraisuudesta saivat Niemelän uudet haltijatkin osansa. Kun olimme tulleet uusiksi huvilanomistajiksi 80-luvulla, meidät kutsuttiin muiden vanhempien asukkaiden kanssa illalliselle. Sulo Lonka toivotti tervetuliaispuheessaan rannan uudet "nuoret" tulokkaat lämpimästi tervetulleiksi. Poistuessamme kotiin myöhään illalla suorastaan hyppelehdimme iloisina tuntien olevamme korkeintaan nelikymppisiä. Männistön omistajana on ollut vuodesta 1995 **Riikka Lonka** poikansa Samuelin kanssa.

Kesäkallio

Männistö oli pitkään ilman lähinaapuria, kunnes Kantinkalliolle rakennettiin **Kesäkallio** — niminen kesähuvila. Pankinjohtaja Håkan Hellqvist Ester — rouvineen sai ostetuksi Erik ja Margit Grenmanilta tontin, jota oli jo aikaisemmin tarjottu Alfred ja Eeva Kajannolle ja pankinjohtaja Arvo Keinolle. Hellqvistit eivät viihtyneet huvilalla montakaan vuotta sen jälkeen kun pankinjohtaja Hellqvist sai siirron Lahden SYP: n konttorin johtajaksi. He myivät paikan vuonna 1956 kauppaneuvos A. Gust. Skogsterin tyttäriille Mariatta Liljerosille ja Irma Merenmiehelle. Heidän perikuntansa myi huvilan **1991 pankinjohtaja Seppo Nenoselle ja vaimolleen Riitalle**. Huvilan nykyinen omistaja Riitta Nenonen on kertonut, miten hänen miehensä oli todennut huvilan kulkeutuneen toiselta SYP:n johtajalta toiselle Nenosille mökin sijainti oli erinomainen, sillä he molemmat olivat intohimoisia golfin pelaajia. Riitta Nenonen jatkaa perheen perinteitä erinomaisen aktiivisesti. onhan hän mm. **Ladies 'Captain**.

Törmälä

Palaamme Kantinkalliontietä takaisin , ohitamme Kaislahden ja Rantalan punaisen talon pikku saunoineen ja entisine sikaloineen ja käännyimme vasemmalle Paavolanrantatielle.

Entisen kaupungin yleisen . uimarannan vieressä on Paavolanrannan huvilarivistön vanhin, 1930-luvun puolivälissä rakennettu **Törmälä**. Arto Kajanto on kertonut, että sen rakennutti hänen äitinsä kasvatustäti **Lydia Juvenius**. Hän halusi hakeutua mahdollisimman lähelle Ruununmyllyn koulua, jossa hänen ottotyttärensä miehineen asuivat ja opettivat. Eeva- tyttärelle oli syntynyt esikoinen , Jorma 1934, ja mummi halusi olla mahdollisimman lähellä ensimmäistä lapsenlastaan osallistuakseen myös pojan hoitoon ja siten auttaakseen tyttärtään, jolla ei siihen aikaan ollut kovinkaan pitkää äitiyslomaa.

Yhden talven jälkeen hän kuitenkin luopui talosta ja myi sen Hämeen Sanomien päätoimittajalle **Väinö Hämeen-Anttilalle**. Tämä oli erittäin tuottelias kirjailija ja kääntäjä oman toimensa ohella. Hän siirtyi Hämeen Sanomien virasta Karisto Oy n kirjalliseksi johtajaksi. Kesänaapurit muistavat hänen kirjoitusharrastuksensa mm. siitä, että aina ohi kulkiessaan he

saattoivat kuulla kirjailijan sanelevan tekstiä vaimolleen, jonka kirjoituskoneen naputus oli voimakkaan äänekästä. Eeva Kajanto oli muistellut, että juhannuksen aikoihin kesän hehkeimmän vihreyden aikaan tunnelmaa hieman latisti naapurista kuuluva ääneen luettu joulukertomus. Pitihän joulutarinat saada ajoissa painetuiksi ja syysmyyntiin. Paavolankylän vakituiset asukkaat muistavat Hämeen —Anttiloiden asuneen talvisodan aikana mökillään koko vuoden paukkupakkasista välittämättä. Eihän tarvinnut sitten juosta pommisuojaan, kuten kaupungissa tehtiin, ja kenties sireenien ulvonta ja pommikoneiden pauhu sai aikaan inspiraation taas jollekin uudelle tarinalle.

Törmälän seuraavat omistajat olivat kaupunginarkkitehti **Martti Riihelä Mirjami- vaimoineen** ja lapsineen. Hyvä ystäväni ja entinen Niittykadun naapurini Mirjami (84 v) ei enää kyennyt muistamaan mökin ostovuotta, mutta myynnin **Olavi ja Eeva Luokomaalle** hän muisti (6. 4. 1956). Ennen Törmälän myyntiä Riihelöiden muutettua Mikkeliin he vuokrasivat mökin ensin Christina ja Matti Valanteelle ja seuraavana kesänä "lanka- Mäkelän " perheelle. Mirjami muistelee kesiä Törmälässä lämpimin ajatuksin. Naapurien kanssa seurusteltiin ahkerasti. Longan perheen kanssa oli luonnollisesti myös yhteisiä rakennusalan intressejä.

Martti oli rakentanut leikkimökin, jossa vierailivat mm. Olavi Sahlbergin ja Alli ja Juho Tenhiälän lapset. Mieluinen muisto oli Siiri Dahlströmin ja Ipi Fieandtin yllätysvierailu, jolloin he olivat poimineet Niemelänmäestä suuren tuokkosellisen metsämansikoita tuodakseen ne Riihelöitten herkuksi. Useat aikaisempien vuosikymmenten huvila-asukkaat ovatkin kertoneet, ettei vierailukutsuja yleensä tarvinnut esittää, vaan oli mitä luonnollisinta poiketa käymään naapurissa tai vähän kauempanakin kuulumisia vaihtamassa. Tarjoilusta ei jännitetty, vaan tarjottiin, mitä talossa sattui olemaan, vaikkapa vain viinimarjoja. — Muistan itsekin, miten kaupungista asti saattoi piipahtaa tuttujen mökille, eikä se ketään häirinnyt — päinvastoin.

Kajala

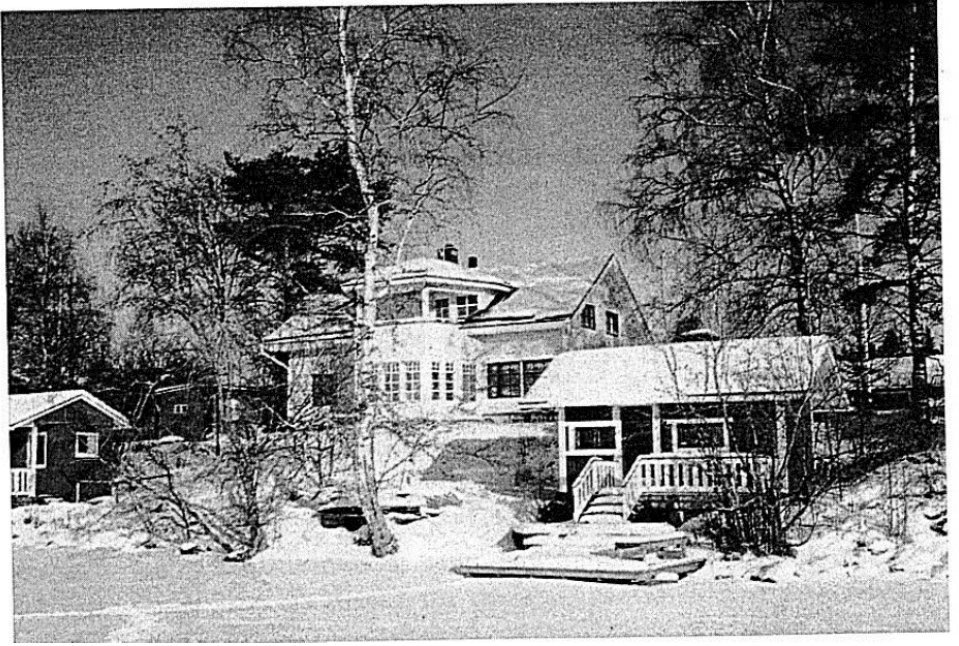
Törmälän naapurista **Kajalasta** sen nykyinen **omistaja Arto Kajanto** kertoo :

Molemmat vanhempani isäni Alfred Kajanto ja äitini Eeva Kajanto olivat Ruununmyllyn koulun opettajia, joten Paavolankulma, tai Paavola, joksi

muistan tätä kyläseutua kutsuttavan oli varsin lähellä varsinaista kotiamme. Isäni toimi vuosikymmeniä Vanajan suojeluskunnan paikallispuhdistajana ja siitä syystä hänellä oli varsin paljon puuhaa varsinaisen opettajatyön lisäksi. Ajatus

Kajala 1930-luvulla uudistettuna 1990-luvulla

Rantaelämää Kajalassa eri vuosikymmenillä. Yläkuvassa alinna vasemmalla Arto Kajanto, laiturilla istumassa Jorma Kajanto sekä ylimpänä Eeva Kajanto ja lähinnä häntä Riitta Kajanto.

Alakuvassa Heikki Kajanto onkimassa sisarensa kanssa

kesäpaikan hankkimisesta on äitini mukaan syntynytkin siitä, että he ovat välillä halunneet päästä kokonaan irti koulumiljööstä, jossa oli siis sekä koti että työ monine muine harrastuksineen. Isäni, joka oli Katisten kartanon isännän, Erik Grenmanin hyvä tuttu halusi ostaa itselleen kesämökkitontin Katumajärven rannalta. Aluksi oli kiikarissa niemen kärki, jossa nyt on Laaksosten mökki, mutta kun Grenman ei antanut tehdä sinne tietä suonlaitaa pitkin, niin lopulta tonttikauppa tehtiin nykyisestä tontista huhtikuun 11. päivänä 1935. Kauppahinta oli tuolloin 3, 50 markkaa neliöltä eli yhteensä 4.200 markkaa. Myyjä, eli Erik Grenman oli kuulemma erittäin tarkka eikä olisi millään tahtonut suurentaa myytävää tonttia sellaiseksi kuin vanhempani halusivat. No lopulta sopu syntyi ja niin myös kaupat. Tästä ostetusta maa-alueesta muodostettiin sittemmin Kajala-niminen palsta ja myöhemmin käytänkin tästä kesäpaikasta tätä meidän aina käyttämäämme nimeä Kajala.

Rakentamisen alkamisvuodesta minulla ei ole tarkkaa tietoa eikä myöskään siitä, missä järjestyksessä talot tehtiin. Lienee kuitenkin niin, että rantasauna ja varsinainen huvilarakennus ovat valmistuneet lähes yht'aikaa, minkä lisäksi tontille on myös kaivettu oma kaivo .

Kirsti Kajanto kertoi, miten kaivon paikan oli etsinyt perinteinen vesisuonen löytäjä. Pajunoksa taipui keskellä saunapolkua, eikä Eeva Kajanto ensin oikein pitänyt ajatusta kaivon paikasta hyvänä, mutta kun kaivo kuitenkin tälle paikalle tehtiin, saatiin huomata, miten kirkasta ja raikasta lähdevettä se pulppusi. Kaivon vettä käytetään edelleen nyt porakaivon aikakaudella silloin, kun halutaan oikein aromikasta vettä. Krista Holmström muisti samasta kaivosta sen, että se oli myös heidän sekä Stenbergien vapaasti käytettävissä. Paavo Stenberg oli sitten aina keväisin tyhjentänyt ja puhdistanut kaivon molempien perheiden puolesta kiitoksena Kajantojen anteliaisuudesta.)

Isäni veli oli puuseppä ja hänellä oli oma versta Lahdessa ja kesähuvila Vesijärven rannalla. Kajalan huvilarakennus olikin tehty samoilla piirustuksilla kuin tämä Juho-sedän Vesijärven huvila. Rantasaunan edessä oli varsin suuri ja komea laitur, jossa oli mm. oma ponnahduslautta ja joka oli tehty Harvialassa ja uitettu sieltä meidän rantaan.

Aivan tarkkaa tietoa siitä, kuinka monta kesää vanhempani ja vanhemmat sisarukseni täällä viettivät en tiedä, mutta sodan jälkeen Kajala piti antaa Karjalasta tulleiden siirtolaisten asunnoksi. Tällöin siis Kajala toimi myös talviasuntona ja ilmeisesti vintille lisättiin lastuvillaa ja ikkunoiden edessä oli jonkinlaiset tilapäiset tuplasysteemit, jotta lämpö jotenkin pysyi sisällä. Tänä aikana täällä asui Olkinuoran perhe, joka sittemmin rakensi oman talon Paavolanmäkeen. Olkinuoran perheen isällä oli Kajalan vintissä jonkinlainen puusorvi, joka oli niin painava, että se painoi yhden välipohjan kannatinpuun notkolle.

Kajalan edustalla poikien leikit ovat muuttuneet : Heikki Kajanto vetää sisariaan Lauraa ja Maijaa omatekoisilla rattailla ennen golfkenttää ja tontin laajennusta 1981 Arto ("Toto") Kajanto toimii hevosena Olavi Luokomaan ohjastaessa suoria vakoja perunamaahan.

Lienen itse ollut noin viiden vanha, kun ensimmäisen kerran pääsin viettämään kesää Kajalassa. Tätä kirjoitettaessa lieneekin mennyt viideskymmenes kesä Kajalassa, sillä tämän jälkeen olen kyllä joka kesä täällä

ollut ainakin jonkun aikaa. Alkuaikoina muistan, kun ympärillä olevat pellot olivat viljeltyinä ja Katisten tilanhoitaja Nieminen oli hyvin tarkka, ettei pellolle saanut astua. Oli nimittäin niin, ettei Kajalaan ollut tietä, vaan nykyisen Paavolanrannan risteyksestä kulki ensin suon yli ja sitten rannan ja Törmälän tontin reunaa pitkin hyvin kapea polku, jota pitkin kuljimme. Muistan kerrankin, kun naapurin isäntä Jokisen Eemeli toi meille keväällä puita ja hevoskärryn toinen pyörä oli kulkenut oraiden yli. Ei kulunut kauankaan, kun Nieminen tuli ja moitti pellon sotkemisesta. Myöhemmin pelloilla oli Katisten karjaa, joka keväällä tuotiin Lahden tietä pitkin laiturille ja syksyllä vietiin takaisin Katsiin. Karjakot kävivät sitten päivittäin lypsämässä ne hevosella. Tällä rannalla oli tuolloin kolme huvilaa Törmälä, Kajala ja Keinon huvila. Meidän ja Keinon välissä oli tiheä lähinnä leppää kasvava pusikko, jonka läpi me sitten joskus menimme Keinoilla käymään. Karjan joukossa oli myös yksi poikkeuksellisen isokokoinen ja vihainen sonni, jota me lapset pelkäsimme. Tie Kajalaan kulki karjalaitumen läpi ja alussa ja lopussa oli piikkilankaportit, jotka piti siirtää sivuun ja tällöin oli katsottava, ettei sonni ollut liian lähellä. Välillä karja ja hevoset pääsivät aitojen läpi ja meidänkin pihasta jouduttiin hätistelemään lehmät pois.

Törmälän vieressä oli kyläläisten uimaranta, jossa kylän lapset melksasivat tuntikausia. Äitini, joka oli heidän opettajansa, laittoikin syksyllä pojat ensitöikseen nurkkaan toteamalla, että olen nyt koko kesän kuunnellut teidän kiroamistanne, joten aloitetaan tämä syyslukukausi pienellä muistutuksella. Muuten elämä kyläläisten kanssa sujui hyvin sopuisasti, mistä osoituksena seuraava tarina. Meille oli poikennut joku sukulainen käymään, mutta sillä kertaa ketään ei ollut kotona. Vieras lähti pois ja kysyi tiellä vastaan tulleelta kyläläiseltä, tiesikö tämä missä Kajannot olivat. Kyläläinen vastasi, ettei hän tiennyt, mutta jos haluatte mennä sisään odottamaan, niin tiedän kyllä missä he säilyttävät oven avainta, ja oli sitten kertonut avaimen paikan. Monet Paavolankylän lapset olivat minulle tuttuja ja meillä olikin ankaria pesäpallo-otteluja Paavolan kentällä, joka sijaitsi nykyisen viheriön no 2 kohdalla. Pelaavat joukkueet olivat Ruununmyllyn Rynnistys ja Paavolan Pyllistys. Itse edusti Ruununmyllyn Rynnistystä, vaikka kesät asuinkin täällä Paavolassa.

Sittemmin Kajalan ja Keinon väliin rakennettiin kaksi huvilaa ja vielä Keinon toiselle puolelle Laaksosen huvila, minkä jälkeen tämä ranta täyttyi. Kajalan kaivo oli kuitenkin lähes kaikkien käytössä, koska muilla kuin Keinoilla ei kaivoa ollut. Isäni kuoleman jälkeen rakensi äitini Kajalan tontille vielä yhden mökin "Muorin mökin jossa asuimme silloin, kun vanhempi veljeni perheineen asusti varsinaista huvilarakennusta. Kun Kajala sittemmin siirtyi yksin minun omistukseeni, on varsinaisessa huvilarakennuksessa tehty kaksi isoa peruskorjausta, ensimmäinen vuonna 1979 —80 ja toinen 1993. Oman mielenkiintoisen lukunsa ansaitsee pellon vuokraaminen yhdessä Luokomaiden kanssa Katisilta 1981. Sinne saimme laitetuksi komean nurmikon ja hyvät kasvimaat. Siellä oli tilaa lapsilla leikkiä ja urheilla kaikenlaista. Mieleen on jäänyt eräs juhannus, kun Erkkilän perhe tavan mukaan oli viettämässä meillä juhannusta ja pelasimme jalkapalloa. Erkkilän Juha, Yhteiskoulun voimistelunopettaja, koetti harhauttaa meidän Maijaa (ikä tuolloin noin 5 vuotta), mutta kompastui ja löi pikkuvarpaansa niin, että se murtui ja niin loppui se jalkapallopele Juhan osalta. Sittemmin golfkentän rakentamisen jälkeen saimme ostetuksi osan näistä maista itsellemme ja niin Kajalan tontin pinta-ala kasvoi nykyiseen kokoonsa, mikä myös mahdollisti uuden varastorakennuksen rakentamisen.

Joskus 60-luvun loppupuolella minulla oli Katumajärvellä myös moottorivene, jolla harrastimme saman ikäisten poikien kanssa ahkerasti vesihiihtoa. Oli se välillä aikamoista pörinää, kun ajelimme järven päästä päähän. Kyllä sitä varmaan naapuritkin välillä harmittelivat, vaikkeivät mitään pahaa sanoneetkaan. Nyt kun moottoriveneily on Katumalla kiellettyä tuntuu ratkaisu tosi hyvältä ja meidän silloiset touhut vähän erikoisilta, mutta aikansa kutakin ja hyvät muistot niistäkin hullutteluista on jäänyt jäljelle.

Kalastuksesta ensimmäiset muistikuvat ovat, kun isäni kalasti verkoilla Laaksosen edessä olevien karien lähellä. Tällöin oli saaliina usein komeita isokokoisia lahnoja, jotka sitten äiti savusti saunanpesässä siten, että ne käärittiin ensin voipaperiin ja sitten moneen kertaan sanomalehteen. Kyllä ne vain maistuivat tosi hyviltä. Sittemmin ollessani lukiossa Pentti Hinkkanen, jonka vaimo oli Ruununmyllyllä opettajana, oli innokas kalastaja ja hänen kanssaan kävimme aina syksyllä muikkuverkoilla, jolloin verkot laskettiin aina korkkien avulla pintaan. Saimme usein erinomaisia suurikokoisia

järvimuikkuja ja tietysti myös muita kaloja, joita sitten äidin kanssa pitkin syksyä söimme. Jossakin vaiheessa ollessani alle kaksikymppinen kävimme myös joidenkin kylän poikien kanssa tuulastamassa. Se oli jännittävä ja mielenkiintoinen tapa kalastaa ja saimmekin mm. mateita Jossain vaiheessa tuulastusreissut muuttuivat poikien muunlaisiksi kokeiluiksi ja "muut harrastukset " voittivat mielenkiinnossa kalastuksen. Tällaisilta reissuilta vieläkin vähän kauhulla muistelen erästä venematkaa, kun tulimme syvässä sumussa Idänpään rannasta Kajalaan. Soudimme vuotavalla veneellä ainakin kaksi tuntia järveä eksyksissä sumussa ja palasimme lähelle lähtöpaikkaa. Olisi siinä huonommalla onnella voinut sattua vaikka minkälainen onnettomuus.

Myöhemmin äitini harrasti monia vuosia verkkokalastusta siten, että laittoi meidän rannassa verkon toisen pään leppään kiinni ja siitä saimme usein särkiä, jotka äiti sitten savusti savustuslaatikossa. Kyllä ne vain maistuivat tosi hyviltä ja niistä usein saivat nauttia minun lisäksi myös täällä viihtyneet poikakaverit. Usein jo portilta huusimme : " Onko särkiä ? ". Äitini nimittikin särkeä Katuman loheksi.

Ystävykset Kirsti Kajanto ja Krista Holmström muistelivat, miten Eeva Kajanto oli erikoisen kiintynyt nuorimpaan poikaansa, kuten kai äidit yleensäkin. Eeva Kajanto halusikin keskittyä oman perheensä hoitoon, eikä paljon seurustellut naapurien kanssa. Helvi Keinon jäätyä leskeksi 1963 tämä ystävyysti Eevan kanssa ja kahdella leskirouvalla oli hyvä ja luottamuksellinen naapuruussuhde. Kristalla oli tapana myös käydä tervehtimässä Eeva Kajantoa aina maalle tullessaan. Kerran hän joutui kiperään tilanteeseen, kun häneltä tivattiin: *Sinäkös se olet, vai onko se Immosen tyttö, joka on minun Artoni vienyt?* Äidin vaisto oli huomannut, että pojalla taisi olla tyttöystävä. Krista Örlund oli itse asiassa "syypää " Kirsti Immosen ja Arto Kajannon romanssiin, sillä hän oli esitellyt pojan ystävälleen ja ehdottanut, että he voisivat tehdä viikonloppumatkat Helsingistä Hämeenlinnaan Arton autolla. Molemmat ystävykset olivat näet Helsingissä töissä, mutta halusivat aina tulla viikonlopuksi kotiin käymään. Ehdotus onnistui , ja lopulta Krista olikin kolmas pyörä vaunussa. Hän ei kuitenkaan koskaan kantanut kaunaa asiasta .

Tuulensuu

Ikäjärjestyksessä seuraava huvila Paavolanrannassa on 1938 rakennettu **Tuulensuu**, jonka pankinjohtaja Arvo Keino osti vaimonsa Helvin kanssa. Arvo Keinon kuoltua 1963 perikunta Helvi, ja Anssi Keino ja Varpu Leino hallitsivat yhdessä kesäasuntoaan. Helvi Keinon kuoleman jälkeen Tuulensuu siirtyi 1973 Varpu ja Erkki Leinon asuttavaksi ja vaalittavaksi. Nykyinen omistaja **Varpu Leino (o. s. Keino)** kertoo kesänvietosta :

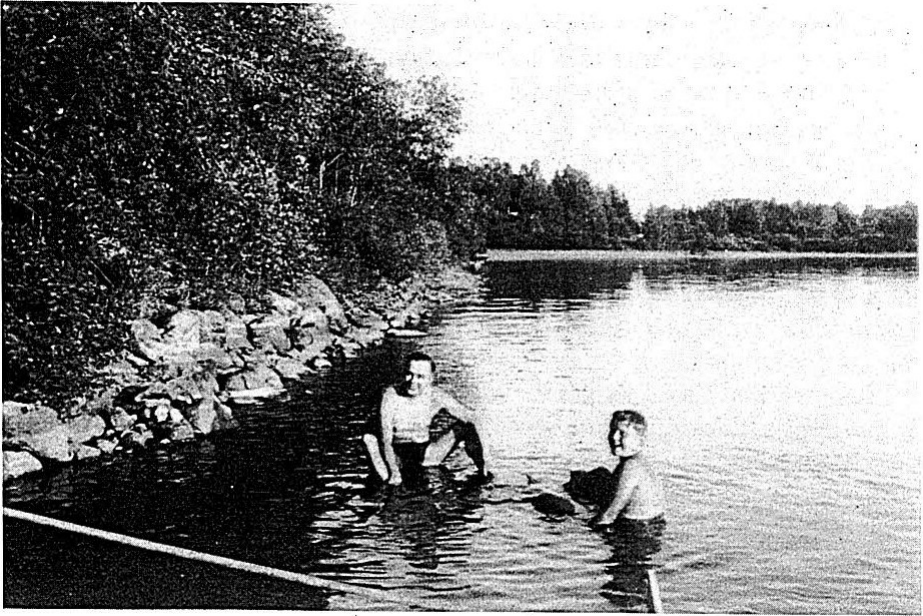
TUULENSUUSTA MUISTELTUA

Kun isäni v. 1938 suunnitteli huvilatontin ostamista Katumajärven rannalta, Katisten kartanon omistaja Erik Grenman olisi hyvin mielellään myynyt hänelle maan Kantin kalliolta Kummilan ja v. Fieandtien huviloitten välistä. Isä ei ollenkaan innostunut paikasta, koska sinne ei olisi saanut puutarhaa, jonka hän ehdottomasti halusi. Niinpä hän osti nykyisen tonttimme, mikä oli osittain vanhaa pellonpohjaa, vaikkakin kivistä ja missä oli syvä ja kovapohjainen ranta. Hän olisi kuitenkin halunnut sen aina niemen kärkeen asti eli sisältämään myös nykyisen Laaksosen tontin, mutta sen rantaa käytettiin karjan juomapaikkana, eikä kartanonomistaja ollut halukas sitä myymään.

Tuulensuun tunnelmia vuodelta 1939 Helvi, Anssi ja Varpu Keino lumpeenkukkia keräämässä.

Alakuvassa Arvo ja Anssi Keino omatekoisella lautalla. Paavolanranta oli vielä hyvin harvaan asuttu.

Talomme valmistui jouluaattona 1938 ja nimeksi tuli Tuulensuu. Meidän rannalla olivat tuolloin jo Hämeen-Anttilan Törmälä ja Kajantojen Kajala. Paavolassa, joksi nykyistä Tawast Golfin aluetta kutsuttiin, oli. Katisten suuri talli ja siitä rantaan päin asui Katisten kartanon alustalaisia, tallimies Saari vastapäätä tallia olevassa, nyt jo puretussa rakennuksessa ja mm. Loukiaiset vieläkin lähempänä rantaa olevassa punaisessa talossa.

Meille tultiin nykyiseltä Paavolantieltä polkua, joka Kajannon suuren kiven kohdalla tuli rantaan ja rantaa pitkin suoraan meidän verannan ovelle. Siihen aikaan Tuulensuun ja Kajalan välissä ei vielä ollut mitään rakennuksia, vain lepikkoa. Polkua käytimme vuoteen 1954 saakka, jolloin Örlundit tulivat naapuriksemme. Stenbergin talon kohdalla oli jo muutaman vuoden ollut pieni mökki, missä asuvat mm. Malmet. Polku oli kyllä niin leveä, että hevoset muuttokuormineen pääsivät sitä hyvin kulkemaan. Maalle muutettiin heti kesäkuun ensimmäisellä viikolla jakaupunkiin tultiin elokuun 20. päivän

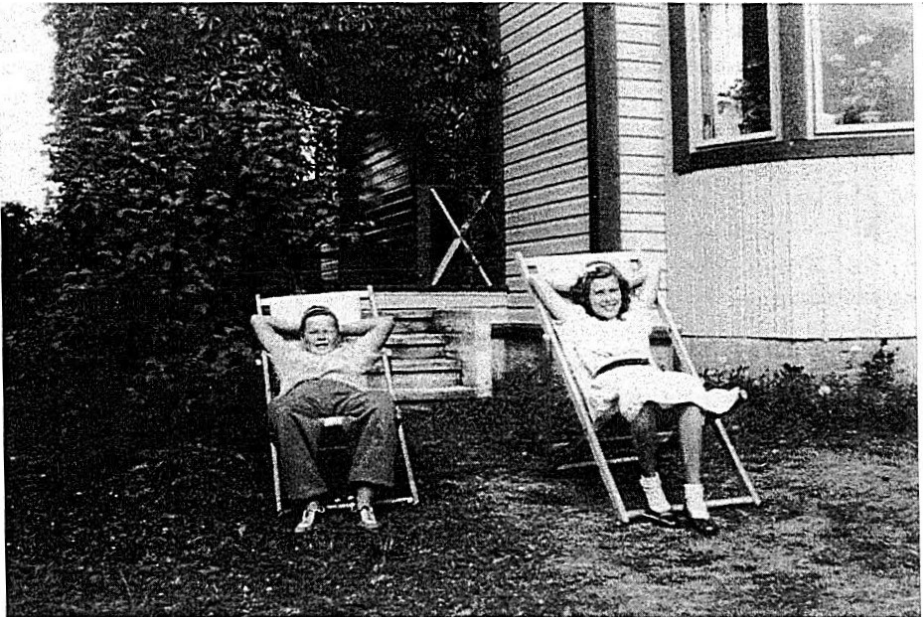
paikkeilla. Muuttomies, ajuri Eerola, lähti kaupungista kymmenen maissa aamulla ja oli perillä neljän aikoihin iltapäivällä. Hevonen körötteli hitaasti ja muuttomies poikkesi Idänpään kahvilassa tuttuja tapaamassa. Ei ollut kiirettä. Olimme tottuneet Eerolan aikatauluun ja perille hän aina pääsi.

Kulkuvälineinäme oli tuolloin kaksi venettä ja jokaisella oma polkupyörä. Pienempi vene oli isän käytössä työmatkaa varten. Aamuisin hän souti sillä järven toiselle puolelle Peitsalmen rantaan. Hän sai säilyttää pyöräänsä talon liiterissä ja ajoi sitten sillä Idänpään läpi kaupunkiin. Jos me muut kävimme kaupungissa, panimme pyörämme veneeseen, soudimme toiselle rannalle ja ajoimme sieltä pyörällä tai pyöräilimme koko matkan Ruununmyllyn kautta. Tie oli paljon mutkaisempi ja matkaa kertyi paljon nykyistä enemmän. Vasta 50luvulla Vekka alkoi liikennöidä Katumajärven taakse Vanajanlinnaan, mikä liikenne sitten 80- luvulla loppui. Meille hankittiin auto 50- luvun alussa. Koska polkua pitkin ei päässyt autolla, se täytyi jättää tien viereen nykyisen Paavolanrannan risteykseen, missä Katisten lehmät tekivät tuttavuutta uuden härvelin kanssa ja nuolivat sen "puhtaaksi " myös muutamasta "hienosta " ulkomailta ostetusta merkistä. Piti hankkia pressu ja peittää auto sillä. Viimein monien hankaluuksien jälkeen isä sai meidän rannalle maa- oikeuskäsittelyn jälkeen tien, joten auto saatiin kotipihalle, samoin saivat naapurit omansa.

Ensimmäinen Tuulensuun kesämme oli 1939, joten vietimme siellä kaikki sotakesät. Joskus kuului kaukaista tykkien kuminaa Suomenlahdelta ja pommikoneen ääntä ilmasta. Äiti joutui olemaan yksin meidän kahden lapsen ja apulaisen kanssa isän ollessa rintamalla. Sota kuvastui meidän lasten leikkeihinkin. Leikkিতovereitamme olivat Kajannon Jorma ja Riitta ja paras leikkipaikkamme kotiemme välinen alue. Rakensimme "korsuja " ja jahtasimme desantteja, joita kuvittelimme olevan vähän joka puolella. Niinpä olin

Helvi Keino viihdytti omaa perhettä, naapureita ja vieraita iloisella hanurinsoitollaan lempikappaleenaan Bellmanin "On neitonen kaino armainen. Alakuvassa kesäloman riemua Anssi ja Varpu 1950 — luvulla

kauhistunut, kun eräänä päivänä illansuussa näin ikkunasta alastoman miehen meidän pihalla. Äiti yritti puhutella miestä saksaksi. Apulaisemme oli juossut hakemaan Väinö Hämeen-Anttilan avuksi. Hän yritti saksan lisäksi myös venäjää ja englantia, kielimies kun oli, mutta tuloksetta. Apulainen oli lähtemässä Ruununmyllyn koululle soittamaan poliisia, kun näimme lähestyvän veneen, jossa oli kaksi sotapoliisia aseineen. Mies huomasi heidät myös ja säntäsi portista ulos metsikön läpi pellolle poliisit perässään. Olin varma, että olin nähnyt desantin, joka oli ollut vakoilemassa ja piilottanut vaatteensa meidän rantaan. Asia selvisi : mies-parka oli ruotsalainen vapaaehtoinen, jonka hermot olivat pettäneet rintamalle lähden lähestyessä. Hän oli uinut Idänpään seurojentalosta, joka oli vastapäätä meitä ja johon joukkoja oli koottu. Kukaan ei huomannut puhua miehelle ruotsia, eikä edes antaa jotakin vaatetta päälle.

*Hämeen-Anttiloiden Törmälä vuokrattiin kerran sodan aikana kesäksi saksalaiselle eversti Jahrelle. Perheeseen kuului everstin ja rouvan lisäksi kaksi tyttärtä. Juhannusaattona toinen tyttäristä juoksi kiihdyksissään meille ja kertoi, että kauhea suomalainen mies aikoi tappa hänen isänsä. Isä lähti mukaan ja veljeni ja minä perässä. Jäimme sireeniaidan taakse, kun isä meni Jahrelle. Pihalla oli Katisten muonamies airo koholla huutaen : "**Ei täällä kermaania pelätä!**" Puolta pienempi eversti äkseerasi vieressä yhtä kovaa. Tilanne rauhoittui vähitellen Muonamies oli tullut toivottamaan Hämeen-Anttiloille hyvää juhannusta, kuten ennenkin, eikä muistanut, että talossa asuvatkin Jahret. Eversti oli aloittanut räksytyksen ja lyönyt miestä, ei ihme että suomalaismies juhannusjuhlinnan jo aloittaneena vähän hermostui. Pari kertaa samana kesänä elokuun loppupuolen iltana, kun heinät ja vilja oli jo korjattu, näin kahden ratsastajan oikeissa ratsastustamineissa hienojen hevosten selässä tulevan poikki Jahrelle. He olivat Vanajan kartanon silloinen omistaja saksalainen asetehailija Daugs vaimoineen. Näky oli jotenkin sadunomainen silloin sota-aikana.*

Evakkojakin sota-aika toi Paavolankulmalle. Törmälässä asuivat Hilja ja Matti Jukka, jotka tulivat lehmineen Antreasta. Lehmä asusti Paavolan tallissa. Heidän luokseen minua vetivät karjalanpiirakat, joiden vertaisia en ole sen jälkeen saanut. Hiljan "leipomosta " ostimmeekin niitä viikoittain. Kajannolla

asui jonkin aikaa Olkinuoran perhe, jonka pojat Paavo ja Heikki olivat veljeni kesäkavereita.

Sodan jälkeen Katisten kartano joutui luovuttamaan maata siirtolaisille, ja meille päin muutti Muolaasta Kyyrölän kylän asukkaita. He olivat ortodokseja ja heidän äidinkieltensä oli venäjä. En tiennyt mitä ajatella, kun ensimmäisen kerran kuulin kahden pojan puhuvan sitä aidan takana ; olivat menossa uimaan. Kukaan ei ollut vielä kertonut minulle tulokkaista. Pian kuitenkin totuimme heihin ja uteliaina kävimme katsomassa hämäläisistä poikkeavia taloja harjulla.

Niin kauan kuin Vekan linja-auto kulki Katumajärven taakse, siinä kuuli vanhojen ihmisten puhuvan venettä keskenään.

Sodan päättyminen toi myös uudet omistajat Vanajan kartanoon. saksalaisomaisuus siirtyi Neuvostoliitolle. Kun olimme menossa Kappolanvuorelle marjaan, puomi oli pantu tien poikki ja varustettu "pääsy kielletty" —merkillä. Sinne ei siis ollut asiaa. Pian alue kuitenkin siirtyi Sirolasäätöille ja saatiin taas marjastaa ja sienestää Kappolassa. Yleisesti kuitenkin puhuttiin, että "linnan " läheisyydessä ei saisi sen enempää kuljeskella kuin soudellakaan.

Isäni harrastus oli puutarhanhoito. Meillä oli kahdeksan eri lajia omenapuita, pari luumupuuta ja päärynäpuukin, kirsikka- ja viinimarjapensaita, vadelma- ja mansikkamaa, perunoita, erilaisia kaaleja ja juurikasveja viljeltiin ja rakensipa isä pienen kasvihuoneenkin, missä kasvoi tomaatteja ja vihreitä ja valkoisia kurkkuja. Lavassa oli avomaankurkkuja, ja kurpitsaista tulituli suuria. Kukkia oli tietysti monenlaisia tuttavilta ja naapureiltakin saatuja alkuja. Syksyllä sitten tehtiin mehuja ja hilloja ja reksattiin, mikä oli uusi säilöntätapa 40-luvulla. Oma puutarha olikin tärkeä, pula-aikaa kun elettiin. Kahtena kesänä meillä oli kaksi lammasta, mutta kanoja oli joka kesä viisi, neljälle perheenjäsenelle ja apulaiselle kullekin omansa ja joka kanalla oli nimi. Syksyllä sitten täytyi löytää ostaja. Eihän omia kanoja voinut syödä! 50-luvulla kananmunat haettiin järven toiselta puolelta Lunnikiven kanalasta. Kalastusta harrastimme myös. Meillä oli katiskoita ja pitkäsiima, ongimme ja vedimme uistinta ja siihen aikaan Katumajärvessä oli kalaa. Suurta herkkua oli saunan pesässä voipaperiin ja sanomalehteen käärittynä paistettu lahna.

40-luvulla ja vielä 50-luvun alkupuolella Katisten suuri monikymmenpäinen karja tuotiin keväällä järven toiselle, meidän, puolelle kesäksi. Karja liikkui laitumelta toiselle ja oli ainakin osan kesää meidänkin aitamme takana. Karja asetti kulkemiselle esteitä, joskus jouduimme avaamaan ja sulkemaan neljäkin veräjää ennen kuin pääsimme kotiin. Vaikka lehmät olivatkin lauhkeita, kauhua herätti karjan mukana oleva sonni, ensin Välskäri ja sitten Kansleri, Kyllä iho nousi kananlihalle kun Välskäri mylvija kuopi maata aivan kuusiaidan takana, saati sitten kun piti uskaltautua aidan taakse, kun lähti kotoajonnekin.

Oli karjan olosta meidän puolella järveä hyötyäkin Monilla kesäasukkailla oli maitotinki Katisilta ja joka iltapäivä kello viiden aikoihin haimme maidon lypsypaikalta. Karjanhoitaja mittasi maidon hinkkeihimme. Syksyllä elokuun lopulla karja vietiin taas järven toiselle puolelle navettaan karjanhoitajan johdolla ja lypsäjätyttöjen avustuksella. Seisoimme laiturilla ja katselimme pitkän letkan kulkuaja mylvintä kuului aina perille saapumiseen asti.

Järven meidän puoleisia Katisten maita käytettiin vuorovuosin laitumena. viljaherne-, ja heinäpeltona. Katisten omistaja, Grenmanin setä, niin kuin häntä kutsuimme, antoi meille luvan syödä niin paljon herneitä kuin jaksomme ja viedä vielä ystävämmeekin hernepeltoon. Ja sitä lupaa noudatimme.

40-luvun puolivälissä Meeri Sarén perusti kaupan Ruununmyllylle. Parin vuoden päästä hänen miehensä Niilo tuli myös mukaan kaupanpitoon. Pyörävene-kautena se helpotti kovasti meidän kesäasukkaiden ruoan hankintaa. Ostimme jauhot, ryynit sokerit ym. Sarénin kaupasta. Kaupanpito loppui 80luvun alussa, minkä jälkeen rouva Sarén toimi vielä muutaman vuoden postinhoitajana entisen liikkeensä tiloissa. Nythän on postikin jo lakkautettu.

Haastatellessani Meeri ja Niilo Sarénia sain kuulla, miten he huolehtivat asiakkaistaan. He eivät koskaan jättäneet mökkiläisiä pulaan, vaan hankkivat kaiken tarvittavan jopa kotiin toimitettuna. Jos esim. kerma oli sattunut loppumaan, kauppias Niilo Sarén haki kaupungin meijeristä pienenkin erän ja toimitti sen perille huvila-asukkaan tai muun kyläläisen kotiin. Eipä ollut ihme,

että kaikki kesäasukkaat ovat muistaneet kertoa, miten hyvä kauppa heillä oli. Sarénit kertoivat, että asiakkaisiin tuli usein oikein läheinen suhde ihmisten kertoessa heille huolensa, murheensa ja yksityisasiansakin. Kun he lopettivat kaupan 1980, moni jäi kaipaamaan heidän palvelujaan.

Järven komein lintu oli monen vuoden ajan kalasääksi, jonka pesä oli Kappolanvuorella. Oli hienoa katsella sen liitelyä järven yllä saalistamassa. Lokit ja kalatiirat pesivät karilla järven pohjoispäässä. Sorsia ja silkkiuikkuja oli paljon, mutta tukkakoskeloita ja kuikkia ei järvellä silloin näkynyt. Meidän rannan kivissä ja laiturin alla oli kasapäin simpukoita.

Pääskysel pesivät Paavolan tallin harjakaton alla ja oli meilläkin joinakin vuosina oma pääskysenpesä. Viheltelipä kuhankeittäjä panikin kerran aidan takana, aivan kuin banaaneja olisi riippunut puissa. Tontillamme asusti oravia ja siilejä ja mäyriäkin näkyi joskus öiseen aikaan. Rannassa oli joka kesä piisamin pesä. Siitä rannan näkinkenkäkasat. Käärmeitä en ole koskaan Paavolankulmalla nähnyt, mutta isä oli kertonut veljelleni, että rakennustöihin ryhdyttäessä tontiltamme oli löytynyt toistasataa kyytä.

40- ja 50- luvulla kasvoi vielä joka puolella monenlaisia luonnonkukkuja mm. kurjenkelloja, ketoneilikoita, orjanruusuja, ruiskaunokkeja, päivänkakkaroita. Pellon takana olleella, nyt golfkentäksi kuivatulla suolla, kasvoi valkolehdokkeja, maariankämmeköitä, mesimarjoja, lakkoja ja juolukoita. Jännittävin paikka oli Ruununmyllyltä tuleva joki. Siellä kasvoi jokileinikkejä, kurjenmiekköjä, sinisiä minttuja, ja korentoja ja perhosia lenteli ympäriinsä. Joella tuntui suorastaan kuin olisi ollut viidakossa. Jos taas tahtoi nähdä apolloperhosia, onnistui varmasti, jos meni Kärkisen kalliolle, Kalliorantaan, sillä siellä kasvoi hienoja maksaruohoja. Metsämansikoita kasvoi peltojen pientareilla ja saarekkeissa, varsinkin uhrikiven ympärillä, mutta mustikassa ja sienessä kävimme kauempana ison tien (Vanajanlinnan tien) toisella puolella.

Olimme paljon tekemisissä lähinaapuriemme Kajantojen ja Hämeen-Anttiloiden kanssa. Törmälästä kuului harva se päivä kirjoituskoneen naputus, kun setä sanelija täti kirjoitti, siellä suomennettiin kirjoja. Kylää kävimme

myös Valborg ja Eva von Fieandt in, Siiri Dahlströmin ja Longan perheen kanssa. Vierailulle tultiin aina yllättäen, ei niistä etukäteen sovittu.

50-luvulla meidän rannalle tuli uusia naapureita, Luokomaat, Stenbergit, ja Örlundit ja sitten 60-luvun alussa Laaksoet. Erityisesti Örlundien kanssa vietimme monta hauskaa hetkeä. Myöhemmin 70-luvulla. kokoonnuimme "kesämökin gramofonin" ääreen, Eino Örlundilla kun oli vanhoja äänilevyjä 20- ja 30-luvulta. Soittelimme niitä ja muistelimme menneen kesän tapahtumia. Tervetulomarssina oli aina "Sambre et Meuse" ja ohjelmistoon kuuluivat Raatajan serenadi, Siperian lunta lapioiva Sonja, Teddy Weisman ja monet muut. Nämä kesämökin gramofonit ovat meillä tallessa levyiltä tehtyinä äänitteinä.

Sukulaiset ja tuttavat kävivät usein saunomassa. Joka kesä Arvon-päivänä pankin henkilökunta kävi viettämässä kesäpäivää meillä, saunomassa, uimassa ja kahvit juomassa. Isän 50-vuotispäivä oli juhannusaattona ja talo oli täynnä vieraita. Mieleenpainuv in lahja tuli vastakkaiselta rannalta. Ensio Kurki-Suonio toi 50 neliapilaa kauniiksi kimpuksi sidottuna. koko perheen voimin niitä oli varmaan muutama päivä kerätty. Laskin ne, niitä oli todella 50!

Kartanon alustalaisten kanssa olimme hyvissä väleissä. 40-luvun alussa Lehtosen pojat toivat meille maidon ja emäntä auttoi pyykinpesussa ja siivouksessa. Muiltakin perheiltä saimme aina tarvittaessa apua. Vielä paljon myöhemminkin kartanon entinen metsätyömies Felix Viertola kaatoi tontiltamme puita ja suoritti kaikenlaisia korjaustöitä. Viertola kierteli myös talvisin rannalla ja valvoi, ettei mitään asiatonta tapahtunut.

Sirkku Lehto kertoi, miten ystävällisesti Helvi Keino aina auttoi heidän perhettään monessa asiassa. Hänen sisarensa Arja oli ollut pitkään Ruotsissa sotalapsena. Kaikki tärkeä kirjeenvaihto sijaiskotiin käytiin Siiri Dahlströmin ja Helvi Keinon avulla ja sisaren palattua kotiin suomen kielen unohtaneena, Helvi Keino toimi tulkkina tyttären ja vanhempien välillä, kunnes oma äidinkieli palautui.

Mökkiläiset vierailevat usein toistensa luona Yläkuvassa Valanteet käymässä Longan huvilalla Alakuvassa juhannusvieraita Erkki ja Varpu Leinin luona Tuulensuussa. Kuvassa isäntäväen lisäksi Örlundit, Holmströmit sekä Anssi Keino perheineen

Kartanon isäntä, golfhousuihin sonnustautuneena, polki pyörällä lähes joka päivä Ruununmyllyn lastuvillatehtaalle ja Paavolan tiluksille perässään suuri ystävällinen rottweiler-koira nimeltään Ilkka.

Kesäpäivät kuluivat nopeasti uimme ja soutelimme, joskus otimme kahvivehkeet mukaan ja keitimme päiväkahvit Kantinkalliolla, teimme pyöräretkiä, marjastimme, sienestimme, ja työskentelimme puutarhassa. koulutovereitani pistäytyi meillä silloin tällöin, jotkut viipyivät viikonkin päivät. Keräsimme kasveja ja pelasimme sulkapalloja pöytätennistä.

Viimeisten vuosien ja vuosikymmenten aikana Tuulensuun pihapiiri samoin kuin maisema sen ulkopuolella ovat kovasti muuttuneet. Isän istuttamasta, koko tontin ympäröineestä kuusiaidasta on vain enää pieni pätkä jäljellä. Tilalla on siperianherneaita. Puutarhasta on muistona viinimarjapensaita ja yksi omenapuu. Erityisen surullista on, että vanhoja kauniita omenapuita ei enää ole. Vuosikymmenien ajan ne tuottivat runsain mitoin hedelmiä yli meidän ja veljeni perheen tarpeen tuttavillekin jaettavaksi. Ne kuolivat vanhuuteen, 80luvun koviin pakkastalviin ja lopulta jänikset söivät kuoren

jopa lähes 60 vuotta vanhoista suurista omenapuista. Paljon puita, enimmäkseen kuusia ja leppiä on jouduttu tontiltamme kaatamaan. Ne kasvoivat liian suuriksi aikojen kuluessa ja pimensivät pihaa. Suurimman kuusen kannosta sahattu vieläkin tallessa muistona oleva siivu on lähes metri läpimitaltaan. Suurin osa pihamaasta on nykyisin nurmikkona. Onneksi joitakin vanhoja kukkaistutuksia on yhä jäljellä uusien rinnalla.

Tie ei enää tule suoraan meidän portille, vaan on kaksi kertaa siirretty kauemmas rannasta naapureitten alueiden laajennuksen vuoksi. Tonttimme takana olleet pelto, metsä ja suoalue ovat nyt osa golfkenttää. Kauniista maalaismaisemasta on tullut kaunis golfkenttä. Naapuriperheet eivät ole vuosikymmenten mittaan muuttuneet. Vain sukupolvet ovat saattaneet vaihtua.

Käräjäranta

Tuulensuun ja Kajalan välialue tiheine pensaikkoineen sai uutta eloa 1954 jolloin **Eino Örlund** perheineen vuokrasi huvilatontin Erik Grenmanilta. Tontti oli osa Ala- Patailan tilaa, josta naapuritontitkin oli erotettu. Aluksi sovittiin Keinojen kanssa, että huviloiden välille jätettiin 3- 5 metrinen "ei kenenkäänmaa" , jolta ei kaadettu puita eikä pensaita. Näin suotiin kummallekin naapurille oma yksityinen vapaus. Kun huvila saunoineen oli rakennettu ja hyvä naapuruussuhde saatu alulle, ei enää tiheätä välialuetta juuri kaivattu. Naapuriperheet ystävystyivät ja lähellä toisiaan kun olivat kuulivat paljonkin toistensa asioista. Krista Holmström kertoi, miten naapurin Anssilla oli huumorintajua. Hän oli tulossa mökille vanhempiansa ottaessa aurinkoa pihamaalla. Tällöin koulupoika esitti leikillisen moitteen : *Täällä te vain laiskottelette ja teillä on **minun** kasvini vielä keräämättä.*

Kesäasunto oli koko perheelle hyvin mieluinen ja rakas ja Fiellä käytiin useimpina viikonloppuina ja viihdyttiin koko kesä. Perheenpää kävi Lääninhallituksessa työssä samoin kuin naapurinsa Arvo Keino pankissaan. Perheellä oli vene, jolla Eino Örlund souti vastarannalle jatkaakseen työmatkaa polkupyörällä. Jos perheen muut jäsenet halusivat päivän aikana soudella, he saattoivat isännän veneellä järven yli ja noutivat hänet illansuussa takaisin.

Krista Holmström muistaa lapsuuden kesistä monet herkät yksityiskohdatkin, olihan hän jo 8-vuotias ensimmäisenä kesänään Katumajärven rannalla. Luonnon kauneus, naapuritontin hehkeä keväinen kulleroniitty, hyvät ystävät ja leikkiverit, Katisten ystävälliset alustalaiset ja kiehtovan mielenkiintoinen hevostalli Hilu — ja Lotta- nimisine hevosineen loivat kaupunkilaislapselle miltei sadunomaisen kesätunnelman. Hevosia ja lehmiä tosin hieman pelättiin, mutta hevosen silitys sai aikaan uutta rohkeutta ja kiintymystä jaloon eläimeen. Myöhemmin Krista ja ystävänsä Outi Luokomaa saivat luvan hoitaakin hevosia sukien ja harjaten niitä ahkerasti.

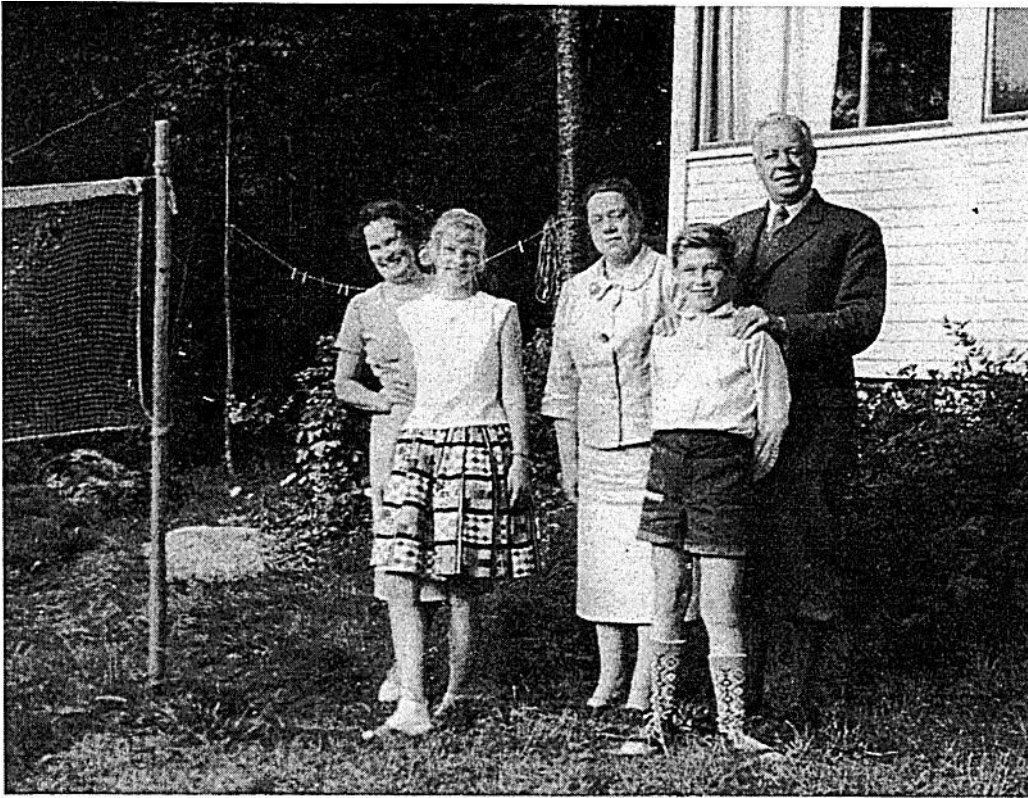
Omina lemmikkeinään Kristalla oli monena kesänä kaksi kanaa, jotka haettiin kesän alussa Lunnikiven kanalasta. Ne kesyyntyivät aidoiksi "sylivauvoiksi" eikä niitä edes hennottu pitää häkissään. Niinpä ne sitten munivatkin minne sattui, ja lasten oli hauska etsiskellä munia milloin pensaassa juuresta, milloin talon alta. Pelästyksissään tiput joskus tuottivat kuorettomia nahkamuniakin. Syksyn tullen kanat vietiin aina takaisin kanalaan, mutta vasta vuosien jälkeen Kristalle paljastui, etteivät kanat sen jälkeen kauan eläneet, sillä ne oli lopetettava liiallisen kesyyntymisen myötä tulleen luonteen pehmeiden vuoksi ennen kuin muut kanat ehtivät nokkia ne hengiltä.

Rasmus-koira oli koko Örlundin perheen lemmikki, ja se viettiikin melkoista juhlaa maalaisympäristössä.

Tilanhoitaja Nieminen suhtautui lapsiin erittäin ystävällisesti, ja erikoisen hyvä lasten ystävä oli Grenmanin setä, joka ajeli polkupyörällään mökkipolkujakin tai saapui kävellen huvila-asukkaita tervehtimään. Hänet muistetaan ystävällisesti hymyilevänä setänä, joka oli kiinnostunut lastenkin jutuista. Kaikki muistavat myös hänen vakituisen asunsa. Hän ei milloinkaan luopunut aidoista vanhan ajan golf-housuistaan.

Naapurin Helvi-täti oli todella ihana ihminen. Hän jopa lahjoitti Kristalle kauniita Varpun pukuja, jotka olivat jääneet pieniksi loistokuntoisina. Keinon tädin vienot hanurilla loihditut sävelet toivat aitoa kesätunnelmaa. Tätä soittoa oli ihailien kuunneltu myös Longan Männistössä.

Kaupparetket "Sarkkuun" eli Meeri ja Niilo Sarénin kauppaan tehtiin jalkaisin suon laitaa ja pellon piennarta pitkin tarkasti varoen astumasta viljapellolle. Kaupassa oli aina vastassa ystävällinen kauppiaspari, joka palveli yhtä kohteliaasti niin lasta kuin vanhustakin.

Margit ja Erik Grenman Örlundien vieraina vasemmalta oikealle Ulla-Maija Örlund, Krista Örlund, Margit Grenman, Raimo Örlund ja Erik Grenman Alakuvassa Krista kesän lemmikkeineen

Toinenkin kauppa sijaitsi lähellä, eli nykyisen Vajanlinnantien varrella lähellä nykyistä Tawastintietä. Tämä kauppa, Mäskälän talouskauppa "Jurkku", oli Tjurinin omistama ja se koettiin lähinnä jännittävänä siellä vallitsevan erilaisen tunnelman vuoksi. Siellä oli usein asiakkaina "kaljakalleja", jotka tuoksahtelivat luvattoman pahasti. Lapset kutsuivat kauppa venäläiseksi kaupaksi, sillä jo mainittu lempinimi oli lähinnä paikallisten kyläläisten

antama. Hieman pelottavana Krista koki Kolisevan talon ohituksen, tuon mökin ison kiven ja koivun luona, jossa asui kolme poikaa . Pojat olivat joskus huudelleet kaupunkilaistytöille tuhmosti, joten pieni pelkotila säilyi mielessä.

Retket luontoon olivat ikimuistoisia. Souteluretket Kantinkalliolle ja harrastaa vesihiihtoa Longan Pekan järjestäessä tilaisuuden tuohon jännittävään urheiluun. Kristan veli Raimo olikin Pekan hyvä kaveri Outi Longan ollessa Kristan Katuman rantaelämän ystävä.

Vieraita kutsuttiin usein. Ulla-Maija Örlundilla oli usein kakkujen leipomista ja juhla-aterioiden valmistelua, kun sekä Katuman rannoilla asuvat ystävät, että kaupungin tuttavapiiri saivat kutsun saunomaan , uimaan ja kyläilemään. Margit ja Erik Grenman olivat myös vakituisia vierailijoita. Järven toisella rannalla asuvat Aino ja Ensio Kurki-Suonio olivat ystäviä, joiden luona käytiin pitämässä kotikonsertteja. Aino soitti pianoa, Ensio ja Eino viulua, ja usein oli mukana myös Kurki-Suonion lapsia. Musiikki oli aina olennainen osa Eino Örlundin elämää, joten harrastus ei voinut olla kesälläkään lomalla. Hän toisti usein Joseph Addisonin lausetta : ***Musiikki on kuolevaisten suurin lahja, sillä se tuo taivaan maan päälle.***

Kurki-Suoniot antoivat eräänä kesänä Kristalle kunniatehtävän. Hänen piti opettaa Elina Patailan (o. s. Kurki-Suonio) vanhin tytär Aino uimaan. Niinpä sitten Krista soutelikin päivittäin lahden yli opetustehtäväänsä suorittamaan, kunnes uimataito saavutettiin.

Lars Krogiuksen jo ollessa Katisten isäntä Eino Örlund sai mahdollisuuden ostaa vuokratonttinsa. Kun kauppa oli tehty 17. 6. 1983 , huvila sai nimekseen **Käräjäranta** omistajan ammatin mukaan. Harmoninen kesänvietto jatkui ja talvellakin tehtiin hiihto- ja kävelyretkiä omalle mökille. Sähkö otettiin seuraavana vuonna, mikä lisäsi mökin mukavuutta huomattavasti. Nyt voitiin saada talo lämpimäksi vaikkapa talviloman viettoon. Uusi rantas sauna oli myöhemmin isännän ylpeys, eikä syyttä. Kauniitten "pyhien pihlajien "lomasta, kuten isäntä usein puitaan nimitti, oli mukava pujahtaa uimaan saunan löylystä. Mekin koimme juuri saunailtojen vieraanvaraisuutta tultuamme uusina nuorina ranta-asukkaina Katumajärvelle. Mieleenpainuvia hetkiä juhlisti isännän tervetuliaispuhe sekä puhe "paistiin päästyä ". Paisti

tosin oli viimeisinä vuosina vaihdettu terveellisempään ja kevyempään kalaherkkuun.

Paavonranta

Käräjarannan ja Kajalan välissä oli ollut asutusta jo hieman ennen Örlundien tuloa rannalle. Toiminnanjohtaja Alpo Malme oli saanut vuokrata tontin Katisten kartanon Ali-Paavolan tilasta 1952. He rakensivat mökin 1953 ja viettivät kesää siinä vain kaksi vuotta, jonka jälkeen tontin vuokrasivat mökin uudet omistajat **Annikki ja Paavo Stenberg**. He rakensivat ensi töikseen rantasaunan. Stenbergeillä on alkuajoista samantapaisia muistoja kuin monilla muillakin. Katisten karjan ja huvila-asukkaitten YYA — sopimus ei oikein aina ottanut toimiakseen. Kerran heidän poikansa Markku totesi saunasta tullessaan, että lehmäkin halusi päästä sisälle löylyjä ottamaan. Tilanne oli siis aivan kuin Aapelin Siunatussa hulluudessa vain sillä erotuksella, ettei isäntä suinkaan halunnut lehmää tuoda sisälle, vaan halut olivat lehmän puolella. Vihainen sonnikin koetteli raja-aidan kestävyyttä, eivätkä "aitainsinöörin" lujuuslaskelmat oikein pitäneet. Tarvittiin tilanhoitaja Kujanpää "villipetoa" taltuttamaan. Vuonna 1983 saatiin Erik Grenman suostutelluksi tontin myyntiin, ja niin muodostui **Paavonrannan** tila. Mikäpä olisikaan ollut sopivampi nimi! Harva Paavo saa kunnian ja ilon asua **Paavolan kylän Paavolankulmalla** ja vielä katuosoitteenaan **Paavolanranta**. Paavo Stenberg ryhtyi heti isännän oikeuksin laajentamaan kesäasuntoaan ja rakentamaan uutta piharakennusta. Sekä isännän että emännän tyytyväisyyttä omaan huvilaansa osoittaa, että he ovat joka vuosi mökillä pisimpään viihtyvien asukkaitten joukossa. Kevään ihanuus toukokuussa ja syksyn kaunis ruska-aika ovat parhaimmin aistittavissa ja nautittavissa juuri Katumajärven rantamaisemissa.

Niemennokka

Paavolanrannan viimeinen tulokas sai ostaa Erik Grenmanilta paikan, jota niin monet olivat jo tavoitelleet kartanon edellisen omistajan aikana. **Aimo ja Outi Laaksonen** rakensivat niemeen huvilan rantasaunoineen 1962 ja antoivat tilalleen nimen **Niemennokka**. Varsinkin Aimo Laaksonen oli hyvin kiintynyt kesäasuntoonsa ja halusi usein päästä sen suomaan luonnon rauhaan kiireisen tehtaanjohtajan työpaineiden keskeltä. Aimo Laaksonenhan oli paitsi

Mensa Oy n toimitusjohtaja, niin myös erittäin monen luottamustehtävän haltija. Hänen harrastuksiinsa kuului myös hyvin aktiivinen golfin peluu, jota hän harrasti mm. Sulo Longan ja Matti Valanteen kanssa. Valitettavasti hänen elämänlankansa mitta oli määrätty katkeamaan ennen kuin hänen kesäkotinsa viereen tuli täysimittainen golftentti. Olen usein ajatellut, miten onnellinen hän olisikaan ollut Tawast Golf & Country Clubin avajaisissa. Olin niin monta kertaa kuullut hänen puhuvan golfista Hämeenlinnan silloisen Suomalais-Englantilaisen Yhdistyksen brittiläisten vierailijoiden kanssa. Hän oli näet yhdistyksen puheenjohtaja ja itse olin sihteeri vuosikaudet. Muistan hyvin, miten ensi kerran golf-keskustelua vierestä seuratessani täydellisenä ummikkona termien suhteen, ihmettelin hänen kysymystään : "**What 's your handicap ?**" Miten noin fiksu mies voi kysyä Britannian suurlähettiläältä mikä tämän **vamma** on ! Kun sitten kartutin sanavarastoani tuon minulle täysin uuden urheilulajin osalta, sain selville, että kyseessä olikin joku **tasoitus**, joka termi ei tosin vieläkään auennut aivoissani. Itse asiassa se selvisi vasta joku vuosi sitten "sattuneesta syystä". Jorma Laaksonen, Aimon golfaripoika, on onneksi voinut hyödyntää kentän läheisyyttä isänsäkin edestä

Lehmipoluista autoteiksi

Nykyiset paavolankulmalaiset ovat jo tottuneet ajaa hurauttamaan mökeilleen Hämeenlinnasta kymmenessä minuutissa. Me suorastaan pidämme hyvää tietä itsestään selvänä asiana. Juuri siksi lienee paikallaan palata jälleen aikaan entiseen.

Nykyinen Hämeenlinnan kaupungin ylläpitämä Vanajanlinnantie oli alkujaan Katisten kartanon yksityistie, jota tien varrella asuvat alustalaiset ja muut asukkaat kunnostivat talkoovoimin. Tarvittiin hevosia ja miehiä lapioineen pitämään tie edes jonkinlaisessa ajokunnossa. Lopulta perustettiin tiehoitokunta, joka vastasi tien kunnossapidosta. Tilanhoitaja Pentti Viirin mukaan tien osakkaina oli noin 150 taloutta. Kalevi Petäjikkö kertoi, miten tietalkoisiin kutsuttiin osakkaat, joille lähes kaikille riitti työtä. Tilattiin kuorma-auto kaupungista ja haettiin Loukastenharjulla olevasta hiekkakuopasta soraa, jota sitten levitettiin tien kunnostamiseksi. Katisten kartanon mailla olevan hiekkakuopan käyttöoikeus oli kauppakirjassa annettu kaikille kartanon mailta tilansa ostaneille asukkaille.

Vielä 50- ja 60- luvuilla tie oli joskus kevätkaudella roudan sulamisen aikaan niin huonossa kunnossa, ettei Vekan linja-auto päässyt kulkemaan lainkaan. Talviauraus sujui aluksi niin, että linja-auton edessä oli lumiaura. Myöhemmin palkattiin traktorimies työhön. Puutarhuri **Toivo Jokela** ja kauppias **Niilo Sarén** olivat mukana tiehoitokunnassa. Niilo Sarén kertoo, kuinka he Jokelan kanssa kävivät kaksi kertaa Helsingissä Tie- ja vesirakennushallituksessa anomassa valtion tukea tien ylläpitoon. Vastaus oli molemmilla kerroilla tyyli. Heille sanottiin, että lupaus yhdelle yksityistielle johtaisi kymmeniin uusiin anomuksiin, eikä valtiolla olisi varaa moiseen avustustoimintaan. Myöhemmin valtion tukea saatiin kaupungin ollessa päävastuussa tiestä. Niilo Sarén kertoi, miten Jokela ja hän itse kerran kokivat mielipahaa tien kunnostuksessaan. Koivu oli kasvanut niin tien reunassa, että sen oksat roikkuivat tielle asti. Oli siis vaara, että voisi sattua joku onnettomuus oksan pudotessa kulkijan päälle. Miehet kaatoivat koivun kartanon omistajalta lupaa kysymättä ja saivat ankarat nuhteet Erik Grenmanilta.

Huviloille johtavista karjapoluista on tarinaa jokaisen huvilanomistajan kertomuksessa. Tiedämme jo, että veräjä oli jopa viidestä seitsemään, eikä

niiden avaaminen ja sulkeminenkaan ollut herkkua, sillä piti varoa saamasta palkeenkieliä joskus hyvinkin liehuvahelmaiseen kesämekkkoon. Aina ei ollut avuliasta " ovimies Taitoa " paikalla.

Tiellä ja poluilla oli monenlaisia kulkijoita ja kassien kantajia. Erik Grenmanhan oli ollut hyvin kitsas antamaan huviloille tieoikeutta. Huvilapolun leveys oli noin 60cm, jota pitkin oli saatava muuttotavarat perille. Karjateillä oli luonnollisesti varottava paitsi vihaista sonnia, niin myös lehmien ja sonnien tielle jättämiä "reviirimerkkejä".

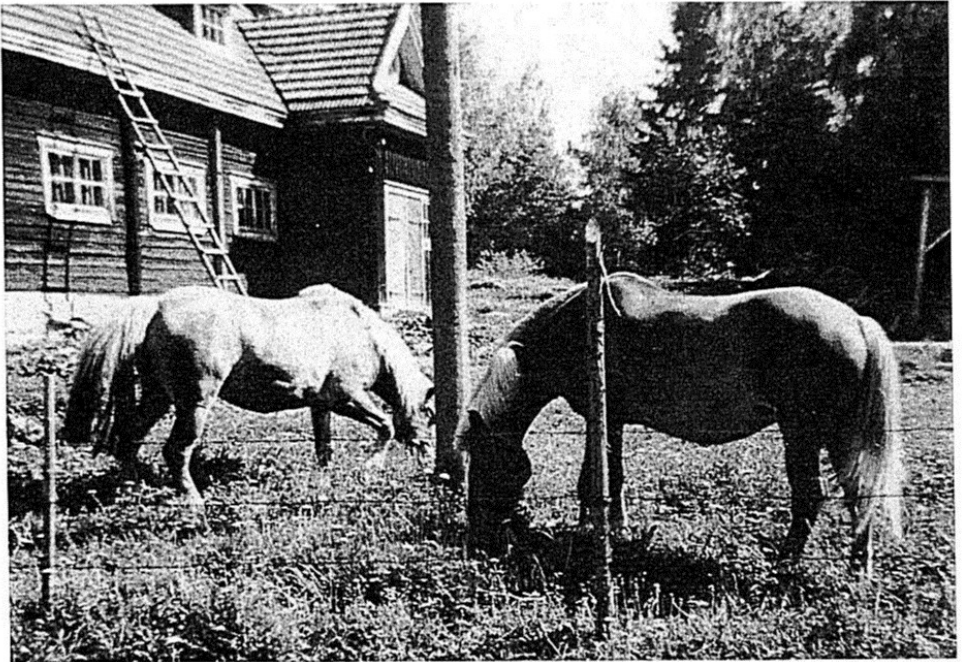
Tilan työtekijöitä kulki jalan ja hevosella. Sirkku Lehto muisteli tilanhoitaja **Kalle Kujanpään** ohjastamaa uljasta oria, jolla oli erikoinen nimi **Kuva** . Kuvankaunis se oli ollutkin valkoisine otsatäplineen ja liinaharjoineen. Oria eivät muut saaneetkaan ajaa, se oli vain tilanhoitajan kunnia. Karjakoilla oli alustalaisten lasten antamia lempinimiä, kuten **Pitkä Sirkka ja Mottinenä Anne** . Jälkimmäisen nimen kohdalla on pakko todeta, miten julmia lapset voivat olla.

Joku karjakoista oli ronski, jopa rivosuinen nainen. Sirkka Longan kerran kauhistellessa juuri poikineen lehmän tilaa, kun se kulki laitumella ns. jälkeiset riippuen perästä, hän kyseli karjakolta : *Eikö se nyt ole aika kauheaa lehmien kannalta, että nuo sonnit saavat kulkea lehmien joukossa vapaasti , ja sitten lehmät poikivat kaiken aikaa ?* Karjakko oli vastannut : *Eiks ' insinöörskä tiedä, että lehmä on kuin nainen, se ottaa silloin kun se haluaa "* . Eipä tehnyt Sirkkan erikoisemmin mieli toista kertaa kysyä karjanhoitoon liittyvistä erikoisasioista.

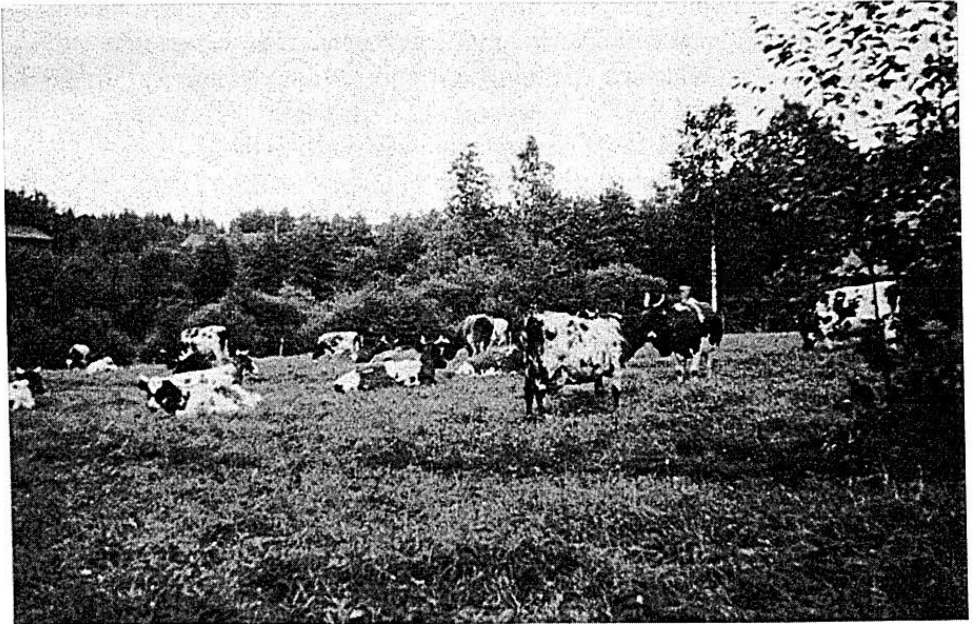
Melkein kaikki haastattelemani kesäasukkaat ovat kertoneet vihaisesta sonnista. Eva Torstila mm. sanoi, että hänen golfin peluunsa vieläkin kärsii väylällä 9, sillä hän edelleenkin muistaa juuri sillä kohdalla pelotelleen sonnin. Vihaisimman sonnin nimenä lienee ollut nimiluettelosta lukemani Välskäri tai Nikolai, mutta kuuluisa **Hovikansleri** , josta yleensä käytettiin nimilyhennettä Kansleri, oli joskus vähemmän pelottava. Sirkka Lonka kertoo tapauksesta, jolloin ne karjakon mainitsevat lehmien halut lienevät olleet liikaa Kanslerille. Sirkkan kulkiessa tietä sen paikan ohi, jossa oli kylän uimaranta, hän totesi, miten sonni-parka oli kahlannut veteen muutaman metrin päähän pakoon rannalla ammuva lehmälaumaa. Lehmiä oli todella paljon vielä vuoden 1956 karjaluetelossa . Nimien keksimisessä oli varmaankin kova homma. Huomioni

kiintyi mm. siihen, että pyrittiin saamaan koko joukko samalla konsonantilla alkavia nimiä kuten, Nunna, Neito, Nöyrä, Nopsa, Nuoli, Noita, Nuppu. Eksoottisimpia nimiä olivat : Olympia, Olivia, Rio, Yörastas, Merylli. Näitä nimiä olen mielessäni "maistellut" sijoittaen niitä perinteisiin lehmikutsuihin, joissa yleensä oli mansikkejä ja helunoita. Lienevätköhän nimet kuvanneet vasikan luonnetta ainakin Nöyrän ja Nopsan kohdalla. Voimummu — nimisen lehmän rasvaprosentti ainakin lienee ollut korkea. Oikeinkohan siitä lypsettiin kevytkermaa !

Paavolan tallissa oli aluksi tilan työhevosia, joista on jo ollut puhetta Krista Holmströmin haastattelun yhteydessä. Aikaisemmat asukkaat Sirkku Lehto ja Taito Tuominen muistelivat Pikua ja Pokua. Jälkimmäinen oli saanut ns. päätaudin, jonka oireena on kova limanmuodostus, mikä voi aiheuttaa hevosen kuoleman. Poku oli toimitettu eläinlääkäri Kaislan eläinklinikalle , joka sijaitsi

Yläkuvassa Lotta ja Hilu ja alakuvassa ja Voimummu, Merylli ja Olivia kesän herkkuja nauttimassa

kaupungissa Raatihuoneenkadulla, nykyisen hotelli Cumuluksen tontilla. Itsekin muistan joskus uteliaisuuttani käyneeni pihan perällä olevassa jännittävässä paikassa.- Pokua ei voitu parantaa, ja Sirkku itki mukavan hevosen menetystä. Sille oli ollut niin mukava jutella ohi kulkiessa ja kuunnella sen iloista hirnahduksen hyrinää .

Kartano luopui aikanaan Paavolan ulkotilan hevosista , kun pellotkin olivat vuokrattuina yksityisille viljelijöille, kuten Olavi Toikka, Reijo Paasivaara ja lopuksi Jarmo Mäki-Uuro.

Talli koki uuden vaiheen, kun ratsastuskoulun pitäjä **Lea Uschanov Timomiehineen** vuokrasi tallin laitumiseen 1973. Heillä oli parhaimmillaan 17 hevosta, omia varsojakin tuotettiin. Vuokraajat asuivat Rantalan vanhassa punaisessa talossa ollakseen aina lähellä hoidokkejaan. Sieltä käsin he voivat myös hieman valvoa hevoslaitumilla usein vierailevia, jopa teltailevia pikkutyttöjä, jotka halusivat olla mahdollisimman lähellä rakkaita ratsujaan. Monille pikkutyttöille riitti iloksi ja nautinnoksi pelkkä tallityökin, olihan ihana saada harjata, pestä ja ruokkia hevosia, joiden tuoksukin oli tytöille parasta parfyyomia. Nyt kesäasukkaat saattoivat nähdä upeita esteratsastuskisoja

aivan ilmaiseksi, tai nähdä pikku "eskadroonan" kulkevan kohti Katumajärven rantaa. Meilläkin kävi oppilaitani tervehdyskäynnillä uljaitten ratsujen selässä.

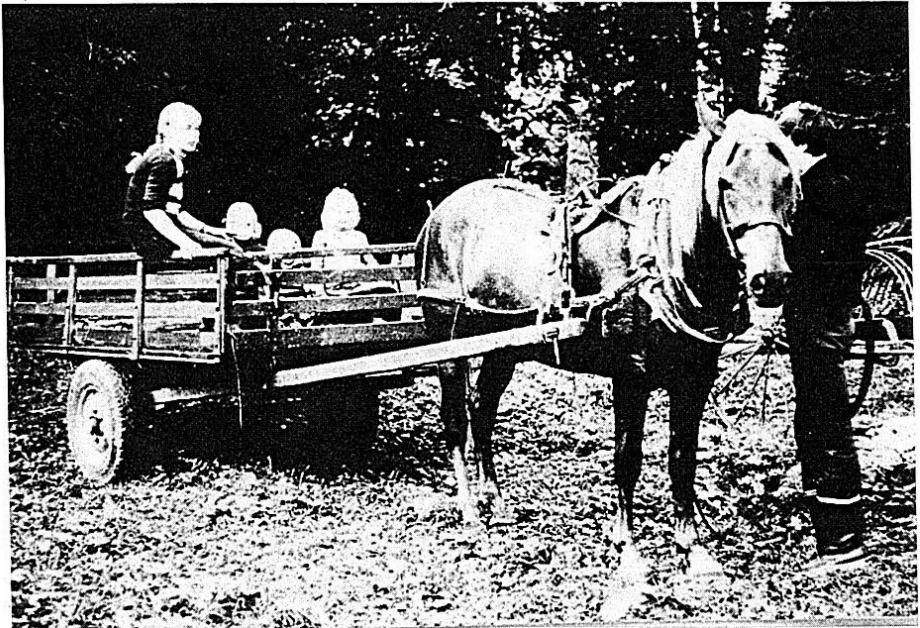
Uschanovit elvyttivät vanhoja perinteitä . He korjasivat heinää vanhalla tavalla. Hevosvetoinen niittokone raksutti kodikkaasti, heinäharava luonnollisesti myös hevosen vetämänä seurasi niittokonetta, ja talkooväki kulki vielä perässä haravoiden ja lopuksi nostaan heinät seipäille kuivumaan. Uschanovit olivat vuokranneet lähinaapurin heinäpellon, joten saimme Niemelässä nauttia monena kesänä aidosta heinän tuoksusta. Jotkut ulkomaalaiset vieraamme olivat aivan ekstaasissa, ja pelkäänpä pahoin, että he kotimaassaan kertoivat Suomen maatalouden "nykyisistä" viljelytavoista. Eipä silti, eihän se ole lainkaan negatiivista, jos ymmärretään luomuaate kirjaimellisesti.

Talvella nähtiin hevosten vetävän vanhoja kirkkorekiä Katuman jäällä, kun seurue meni Vanajan kirkkoon.

Timo ja Lea eivät paljonkaan piitanneet asunnon alkeellisuudesta, kuten vesijohdon tai sisävessan puutteesta, vaan he sanoivat luonnon läheisyyden korvanneen moiset puutteet. Lea kertoi usein aamulla herättyään nähneensä hirvilauman pihalla. Olivat kai tulleet ilmaisen heinäaterian toivossa. Ratsutalli on edelleen monen kaupunkilaisen, varsinkin naiseksi varttuneen tytön mielessä, samoin pettymyksen tunne, kun talli piti siirtää pois 1986 uusien uljaiden suunnitelmien tieltä. Lea Uschanov on sitä mieltä, että juuri hevosten puhtaaksi nakertaman kumpuilevan maaston paljastuminen antoi idean golftentistä, sekä heidän tallin takan ääressä nauttimat retkiateriat ajatuksen hienosta klubirakennuksesta.

Lea Uschanovin ratsukoulun esteratsastuskisa 1970-luvun lopussa
Hevoskärryt olivat tuttu näky Paavolankulmalla ratsukoulun aikaan

Katisten kartanon siirryttyä Lars Krogiuksen omistukseen ja Pentti Viirin tullessa tilanhoitajaksi 1966, alkoi tieolosuhteissa tapahtua . He alkoivat suhtautua vakavasti kesäasukkaiden ongelmiin . Olihan monien fieosuus niin huono, että mm. Matti ja Christina Valanteen mukaan heidän oli alkukesästä ollut jätettävä autonsa Ruununmyllyn pihaan ja kuljettava siitä jalkaisin reppu selässä perille. Joskus taas päästiin Jokelan puutarhan kohdalle , missä auto juuttui savisena routivaan tiehen.

Pentti Viiriä haastatellessani hän kertoi alkuajoista seuraavasti:

Muistan, kun ensi kerran kutsuin tien käyttäjiä aivan epävirallisesti kokoontumaan kylän uimarannan luo, missä sitten perustettiin ihan epävirallinen yhdistys, joka päätti koota yhteisen kassan, jolla tietä kunnostettaisiin. Olin ollut muissa yhteyksissä tekemisissä joidenkin virallisten tiehoitokuntien kanssa ja niin minulle tuli mieleen mennä maanmittaustoimistoon neuvottelemaan, voitaisiinko tänne perustaa virallinen tiehoitokunta Paavolan yksityistietä kunnostamaan ja ylläpitämään. Maanmittauskonttorissa todettiin sen olevan täysin mahdollista, koska vanhaa tien pohjaa oli olemassa ja käyttäjiä oli kuitenkin näinkin paljon. Niiinpä minä sitten Lars Krogiukselta saamalla valtakirjalla panin anomuksen vetämään Paavolan yksityistien perustamisesta. Ensimmäinen kokous pidettiin kartanon konttorissa, ja minä jouduin viran puolesta toimimaan puheenjohtajana. Olihan kartano suurin alueen ja tien omistaja. Ajatus tiehoitokunnasta oli hyvä myös siksi, että viralliselle tiehoitokunnalle saatiin kaupungin tukea alueella sijainneen kaupungin yleisen uimarannan ansiosta. Ensimmäinen tiehoitokunnan kokous oli 1970-luvun alussa.

Yleensä kokouksiin saapui vain vähän hoitokunnan osakkaita. Mieheni muistaa , että 80- luvulla kokouksissa saattoi olla virallisten edustajien lisäksi vain pari muuta. Kun vuonna 1986 ainoat ulkopuoliset osallistujat olivat Eva Torstila ja mieheni, hän ehdottikin seuraavan kokouksen pitoa meillä Niemelässä. Ajatuksemme oli, että pitämällä kokouksia vuorotellen eri mökeillä samalla myös tutustuisimme paremmin toisiimme, ja rannan asukkaille tulisi enemmän yhteistunnetta vanhojen hyvien aikojen malliin. Kutsu otettiin ilomielin vastaan.

Tiekokous 1987 olikin mieleenpainuva, sillä silloin oli jo valmiina golftentän suunnitelma, jonka Seppo Nenonen esitteli kokouksen yhteydessä. Muistan hyvin, miten me mieheni kanssa olimme ainoat mökkiläiset, jotka eivät esittäneet pelkoa tai kritiikkiä tulevasta suursuunnitelmasta. Sikäli asia on tragikoominen, että juuri meidän mökillemme tuli myöhemmin pahin haitta, eli suurin "pommitus"

Seuraava kokous pidettiin Eeva ja Olavi Luokomaan Törmälässä. Seuraavana vuonna 1989 kokoonnuttiin jälleen Niemelässä. Vuoden 1990 kokous pidettiin Kelhojen upouudessa talossa Kalliorannassa. Siihen loppuivatkin mökkikokoukset, sillä Tawast Golf & Country Club esitti pysyväiskutsun tiekokouksille. Joka vuosi kokoonnumme klubille tiekokoukseen ja nautimme Tawast Golfin vieraanvaraisuutta.

Paavolan yksityistiellä on yhteensä 17 osakasta, joista Tawast Golf & Country Clubilla on suurin tieyksikköosuus. Tien pituus on 0.95 ja leveys 5 m. Tien kunnossapidosta vastaa Jarmo Mäki-Uuro Oy, ja tiehoitokuntaan kuuluvat tällä hetkellä Risto Kelho puheenjohtajana, Kari Kuivasaari sihteerinä ja Olavi Luokomaa jäsenenä, varajäsenenä toimivat Arto Kajanto ja Esko Mäkinen.

Tiekokoukset sujuvat suuren yksimielisyyden vallitessa. Niistä on muodostunut iloinen ranta-asukkaiden tapaaminen, jossa viralliset kokousasiat kestävät noin neljännestantunnin, mutta iloinen seurustelu noin tunnin. Tieyksiköiden osuusmaksuista ei ole koskaan syntynyt erimielisyyttä. Kaupungin avustuksen turvin hoitomaksuosuudet eivät ole osoittautuneet ylivoimaisiksi kenellekään. Yleinen tyytyväisyys vallitsee siitä, että meillä on nyt hyvä tie, jota pyritään kunnostamaan entistäkin paremmaksi, kukin tieosuus kerrallaan.

Tiellä on nykyään varsin vähän luvattomia kulkijoita. Golfkentän varoitustaulut asiattomille kulkijoille joskus pelästyttävät asiallisetkin kutsutut vieraat, jotka epäilevät ajaa perille asti kyläilemään. Kun kaikille ensikertalaisille muistaa kertoa tilanteesta, suuremmasta hämmingistä päästään.

Ennen golfkentän aikaa kaupungin läheisyys houkutteli luvattomia kulkijoita yllätysvierailulle. Mökeissä ei aina edes pidetty ovia lukossa, luottavaisia kun oltiin. Muistan **Sulo Longan** kertoneen, miten hän mökille tullessaan havaitsi saunan olevan lämpiämässä. Rantaan päästyään hän totesi kahden miehen

istuvan saunan portailla kaljaa ryypiskellen ja leppoisasti keskustellen. Hän tuli paikalle muina miehinä ja totesi leppoisasti : *Nyt onkin kaunis ilta saunan lämmitykseen*. Siinä sitten rupateltiin niitä näitä elämänmenosta, kunnes vierailijat alkoivat aavistaa miehen puheesta melkoista paikan tuntemusta. Seurasi pitkä hiljaisuus, jonka jälkeen toinen miehistä sanoi: *Tairat muuten olla isäntä*, ja kuultuaan asian näin olevan miehet vähitellen alkoivat tehdä lähtöä sanoen : *Meirän tarttee sitten kai lähteä*. Kääntyivät vielä mäen päällä kuitenkin huutamaan : *Sinne tars ny lisätä puita jo*.

Oli meilläkin kerran käynyt "ystävällisiä" talvivarkaita , jotka olivat poistuessaan nostaneet puutarhakeinin rikotun ikkunan suojaaksi, ettei lumi pääsis sisustusta turmelemaan.

Viime vuosina olemme melkein kaivanneet jo manan majoille mennyttä entistä epävirallista huvilavartijaamme **Felix Viertolaa**. Hän oli tehnyt työvuotensa Katisten metsätyömiehenä ja saanut luvan asua vielä eläkevaarinakin punaisessa Rantalalan talossa, sen toisessa päässä. Hänellä oli vaimo, Kerttu ja yksi tytär. Vaimo oli ollut töissä vuonna 1986 lakkautetussa lastuvillatehtaassa. Viertola tutustui uusiinkin rannan asukkaisiin nopeasti, hänen valpas silmänsä huomasi kaiken mitä rannalla tapahtui. Hän osasi myös "haistaa" mistä voisi saada ryypyn tai edes keskikaljapullon juttujensa siivittäjäksi.

Ajan oloon meillekin selvisi, mikä oli rannan tapa tuon hauskan vierailijan suhteen. Kun sitten opimme varaamaan kaljapullon jääkaappiin, Viertola osasi tulla useinkin käymään, joskus vaimokin mukanaan. Kun Viertola kertoi, miten hänellä oli tapana hätistää asiattomat vierailijat alueelta, tuli mieleeni Aleksis Kiven Seitsemän Veljeksien **Viertolan patruuna** , joka veljesten Hiidenkiven seikkailun päätösvaiheessa sanaili : *Mitä oli teidän tekemistä minun haassani, te junkkarit? Mitä?* Meidän Viertolamme ei muistuttanut kaimaansa kooltaan eikä liioin varoiltaan, mutta järjestystä hän piti.

Mieheni oli kehottanut häntä metsästäämään jäniksiä meidänkin tontiltamme omenapuita syömästä. Viertola noudatti kehotusta.

Keväällä ensi kerran velikullan tavatessaan mieheni sai kuulla raportin. : *P---le kun mää olin syksyl' siel teitin mökillä, mä istuin siel kuusen juures haulikkoni kans ja ottäsin jäniksiä, niin p--le - mä näin kun kaks miästä tuli järveltä ja*

kiipes mäkeä ylös. Ensteks mä en hievahtanutkaan, mut ku nei rupes ovea rynkyttämään auki, niin perkele- mää vain vähän siirsin aliimmaisias kuusen oksia sivuun haulikonpiipullani niin ett oksat vähä rapisi. Kun ne miähet näki mun kakspiippusen osoittamas heitä iha suoraa kohti niin kyll miähet —p--kelesaivatjalat allees.

Näitä tarinoita on varmaan joka mökissä. Olen kuullut hänen vihastuneen jollekin huvilan isännälle, joka oli tullut omalle mökilleen ilmoittautumatta epäviralliselle talonvahdille ja sytyttänyt valot. Valon nähtyään Felix oli ottanut haulikon naulasta ja suunnannut askeleensa kohti "luvottomasti" valaistua mökkiä. Kun talon isäntä sitten ilmaantuikin ovelle, oli Felix Viertola sanonut : *Kuinkas sitä noin äänettömästi tullaan. Meinasin p—le isännän ampua!*

Muutettuaan Kukostensyrjälle Viertola vieläkin ilahdutti ranta-asukkaita käynneillään. Oli kaunis elokuinen iltapäivä, kun Felix tuli käymään Niemelässä. Hän istui isännän kanssa kuistilla tavanomaisesta tarjoilusta nautiskellen. Kun alkukesän kuulumiset kalajuttuineen oli vaihdettu ja keskiolutpullon pohja jo alkoi hämöttää, hän kysäisi mieheltäni voisiko tämä lainata hänelle auton peräkärä. *Kyllähän se joutaa, mutta onkos sulla sitten siihen vetopeli ?*mieheni kysäisi. *No eihän mulla kyllä autoo ole,* totesi vieras. *Mä ajattelin, että jos sä lainaisit.* Keskustelu jatkui mieheni tiedustellessa oliko Felixillä sitten kuski ja lapiomies, sillä oli tullut jo selväksi, että soran ajosta oli kysymys. *No ei mulla kyllä ole niitäkään, eikä oikein lapioitakaan, niin ja tuota noin pe—le ei tällä selällä oikein lapiohommiin voi käyräkkään.* Eihän noin ovelaa kyselijää voinut torjua, joten lainaan meni mies, auto, peräkärä ja lapio.

Felix Viertola on jo siirtynyt autuaammille metsästysmaille , ja hänen mukanaan eräässä mielessä poistui kiehtova mennyt aika tiemme historiassa. Hän oli tuntenut kaikki Paavolankulman teiden kulkijat ,vaeltanut karjapolkuja ja kuullut lehmänkellon kilkatuksen , hevosen kavioitten kopinan ja nähnyt lopulta autojen valtaavan tien omakseen.

Katumajärvi

Katumajärvi , kaiken kesäisen elämän keskus, on innoittanut tarinankertojia kautta vuosikymmenten. Järveemme liittyvät legendat ovat moninaiset. Lainaan niistä tunnetuimmat.

Kappolassa asuneen vanhan Malinin ukon kertoma taru :

Ensinnäkin, kuinka järvi on syntynyt ? Siitä kertoo seuraava tarina. Hyvin kaukaisina aikoina asui seudulla mahtava puolijumala, nimeltä Kaapo. Nimitys johtunee mahtavasta Hiiden hirven nahkaisesta vaipasta eli kaavusta, jota mainittu ukko käytti tarun mukaan. Ja myöskin itärannalla olevan vuoren nimi , Kappola johtunee taas Kaapo- nimestä.

Kaapolla oli tytär, kaunis kuin jumalatar ja tätä kävi kosimassa kuninkaita ja puolijumalia kaukaisilta mailta. Ihana impi oli kuitenkin liiaksi ylpeä mennäkseen puolisoksi kenellekään, sillä hän ei tahtonut rakastaa. Tästä suuttuneena ja myöskin immen omasta pyynnöstä hänen isänsä muutti hänet Ilmattareksi, ikuiseksi immeksi.

Kaapolla oli vielä toinenkin tytär, joka joutui erään uljaan urhon puolisoksi. Nuorikko asettui asumaan Kaapon avaraan linnaan Kappolaan ja ylenpalttisessa onnessaan kuluivat heidän päivänsä. Ilmatar näki heidän onnensa, katui ylpeyttään ja kadehti sisartaan, sillä hän tiesi olevansa ikuinen impi, joka ei koskaan saisi nauttia rakkauden autuaasta onnesta.

Ihanina valkeina kesäöinä, kun hänen sisarensa kulki uljaan puolisonsa kera linnan vuorella, kuherrellen ja lemмен helliä sanoja kuiskaellen, valtasi hänet sanomaton kaihoja hän laskeutui Mantereen linnalle itkemään.

Hiljaa ja kaihoten itki hän kesäisinä öinä , mutta synkkinä syysöinä, kun hänen onnellinen sisarensa laulellen tuuditti pienokaistaan uneen, virtasivat hänen katumuksen kyyneleensä niin vuolaina, että niistä syntyi järvi, joka näistä katumuksen kyyneleistä on saanut nimensä.

Toisen tarun mukaan järvi on saanut nimensä siitä, että ensimmäiset kristityt, jotka pakosta olivat antaneet kastaa itsensä kristinuskoon, kävivät salaa

järven saarilla ja rannoilla uhraamassa entisille jumalilleen ja katumassa luopumustaan entisestä uskostaan.

Uskottavimman puhdistautumisen tarun kerroinkin jo aivan alkusivuilla. Tuomarinsaaren synnystä on myöskin jo ollut puhetta, mutta toistettakoon koko taru.

Saari syntyi samana yönä kuin Kukkaissaari Puketti. Nuori ritari halusi pelastaa Ilmattaren vankeudesta ja ui kohti Mantereen linnaa, pista Ilmatar oli juuri vapautunut ja ui kohti pelastavaa ritaria. Kun Kammo huomasi, ettei Ilmatar ollutkaan enää hänen vankinaan, vaan ui kohti pelastavaa ritariaan, julmistui hän niin, että kiskaisi vuorestaan irti suuren kallionlohkareen heittääkseen sillä Ilmatarta, mutta ei osunutkaan oikeaan. Kallionlohkare lensikin Pitkänniemen toiselle puolelle, josta sitten syntyi kallioinen saari. Ilmatar jatkoi uintiaan järven keskelle kohti Kappolan puolelta uivaa pelastavaa ritariaan Keskellä järveä he toisensa tapasivat ja yhtyivät tuliseen syleilyyn. Mutta tällöin oli myös heidän kohtalonsa hetki tullut. Vähitellen alkoivat he vaipua kohti syvyyttä. Poissa oli nyt ritari ja turhaan häntä etsittiin. Lakanneet myös olivat ikuisen immen laulut Mantereen vuorella, ja sitä ihmeteltiin. Mutta keskelle järveä oli samana yönä kohonnut pieni saari täynnä ihmeenihania kukkia, Pukettisaari eli Kukkaissaari.

Taruja on myös järven kolmen sylen pituisesta kuningashauesta, jolla on kruunu päässä ja joka elää järvessä ja se, joka tämän näkee, on tuomittu suuren onnettomuuden uhriksi. Onpa siis meillä oma Loch Ness —hirviömme. Kaikista muista järveemme liittyvistä taruista kiinnostuneet voivat lukea ne Hämeenlinna —Wanaja —julkaisusta XLVI 1997.

Tarut ja sadut ovat kiehtovia, mutta nykyajan ihminen haluaa mieluummin kuulla geologisen tieteellisen totuuden.

Meidän Katumamme pohja-allas on l. 8 miljardia vuotta vanhassa peruskalliossamme. Se on maailman vanhimpien poimuvuorten ns. Svekofennidien hautavajoama. Satojen miljoonien vuosien aikana on ollut monia geologisia tapahtumia, jotka ovat muokanneet maastoa.

Mantereenlinnan jyrkät kallioseinämät kertovat muinaisesta lohkoliikunnasta. Katuman seudun liuskeiset kivilajit kertovat muinaisista maanjäristyksistä ja tulivuoren purkauksista alueellamme. (Niemelän tontiltakin löytyi niin

kullanhohtoinen kappale liusketta ruusupensaan istutuskuoppaa kaivaessamme, että luulimme sitä jopa kulturalöydökseksi ja tutkitutimme näytteen. Tulos oli kiilleliuske, ja päästin melkoisen helpotuksen huokauksen, kun ei sittenkään tarvinnut uhrata romanttista kesäasuntoa kultakaivoksen tieltä.)

Geologisen "lähihistorian" neljästä jäätiköitymiskaudesta viimeinen poistui Hämeenlinnan seudulta niin, että sulavan jään eteneminen tapahtui Katumajärven pituussuunnassa, mikä taas selittää sen, ettei se liikaa viilannut Kappolan- eikä Mantereenvuorta, eikä liioin kallioista Tuomarin saarta. Jäätiköitymiskausien jälkeen noin 8000 vuotta e. Kr. Ancylyus- järvi ulottui Hämeenlinnan seudulle asti, jolloin Vanajavesi oli Itämeren lahti ja Katuma salmen yhdistämänä osa Vanajavettä.

Nykyään Katumajärvi on pinta-alaltaan 381 hehtaaria, sen suurin syvyys on 17 metriä ja valuma-alueen pinta-ala noin 51 neliökilometriä, joten veden teoreettiseksi keskiviipymäksi saadaan noin 18 kuukautta.

Lars Krogius antoi käyttööni 1940-luvulla laaditun järven syvyyskartan, josta liitän kopion mukaan, jotta kukin voi suurennuslasin avulla tutkia oman rantansa virallisesti mitatun syvyyden.

Katumajärvi on vuosisatojen ajan antanut ihmisille paljon esteettisiä ja fyysisiä nautintoja. Järveämme on ihailtu auringonnousun ja laskun aikaan, se on ollut peilinä uskomattoman kauniille rannan puille, milloin hiirenkorvaisille, milloin syksyn kullanneille koivuille, marjojen punaamille pihlajille ja tummanvihreätä hohtoa heijastaville tervalepille. Kauniita näkymiä on kiivetty ihailemaan Kappolanvuorelta ja Mantereenlinnalta, jopa kuvattu ilmasta käsin. Tämä luonnon hieno taideteos on muuttanut muotoaan ja väriään maamme kiehtovan vuodenaikojen vaihtelun ansiosta.

Talven joulukorttimaisemat ovat tallennettuina myös maailman monien kansalaisten albumeissa Finlandiahiidon muistoina. Tämä maan- ja maailmankuulu hiihto Hämeenlinnasta Lahteen on lähtenyt Katumajärven jäältä vuodesta 1973 alkaen. Muutaman kerran hiihto on jouduttu pitämään Lahdesta alkavana liian leutojen sääolosuhteiden vuoksi. Katumajärven jäällä on näinä vuosina ollut suorastaan vettä, tai jää on ollut niin heikkoa, että riski

sen murtumisesta valtavan ihmismassan alla olisi ollut liian suuri. Mikään kesätapahtuma ei ole koonnut Paavolankulmaan niin kansainvälistä joukkoa kuin Finlandiahiho. Monet ulkomaitten lähetystöt ovat koonneet joukkueensa osallistumaan , ja monen rodun ja kansallisuuden edustajat ovat halunneet niittää mainetta tällä kuuluisalla ladulla. Me rannan asukkaat olimme aluksi kyllä huolissamme hiihdon jäälle mahdollisesti jättämästä saasteesta, mutta vuodet ovat osoittaneet, miten huolellisesti kaikki roskat ovat aina tulleet kerätyiksi pois.

Järvi on ollut myös huomattava ravinnon lähde. Luonnon ravintoketjun ääripäästä, täysikasvuisista kaloista, olemme varmaan kaikki päässeet nauttimaan. Ennen meidän kala-ateriaamme on kuitenkin tapahtunut melkoinen elämän taistelun selviytymisvaihe kalan kutuvaiheesta lähtien. Lapsena Katumajärvellä asuneet ovat varmasti seuranneet kalojen elämää laiturilla maaten, veteen tuijottaen ja nähneet, miten vikkelästäkin vilistäneet pienen pienet kalanpoikaset ovat joutuneet isomman , vaikkakin vielä pienikokoisen petokalan suuhun. He ovat voineet myös todeta, miten pienimmät ovat näykkineet ravinnokseen juuri ja juuri ihmissilmällä havaittavia pieniä hyönteisiä tai kasvin osia.

lettu 25.1.1941 vedenpinnan ollessa 80.65.

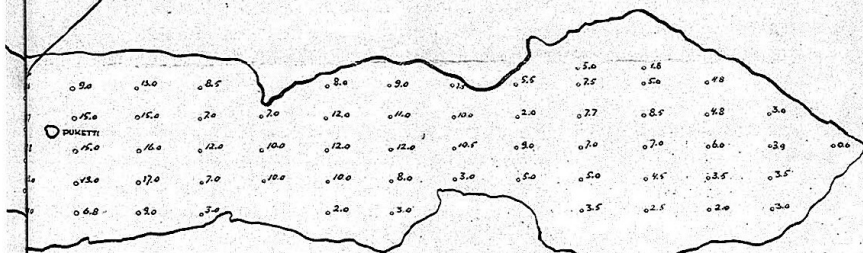
Vanajärvessä 81.03 Vanajävedessä 80.90

" " 80.65 " " 78.37

Vanajävedessä 78.70 25.1.1941.

Katumajärvestä 25.1.1941 ~ 270 L/sek.

MITTAUS VESIPINNASTA
POHJASTA 1921

KATUMAJÄRVI POHJALUOTAUUS	O.P.	27.1.1941
HÄMEENLINNAN KAUPUNGIN RAKENNUS-OHJELMA	A: 10000.	

L. Krogius.

Harva meistä on osannut käyttää ravinnokseen järven kasvillisuutta, vaikka siitäkin olisi saatavissa runsaasti einettä. Lukiessani **Toivo Rautavaaran** teosta **Mihin kasvimme kelpaavat**, olen todennut, minkä hyödyntämättömän kasvitarhan olenkaan unohtanut. En ryhdy luettelemaan kaikkia ulpukan ja osmankäämin juurista tehtyjä herkuja, mutta suosittelen silti mainitsemaani teosta.

Vuosikymmenien ajan on totuttu ajattelemaan, että järvi on myös ikuisesti käytettävissämme, ei ainoastaan kalavetenä, uima-altaana ja veneilyreitteinä, vaan sitä on valitettavasti myös pidetty pyykkialtaana ja jopa viemärinä ja kaatopaikkana. On jotenkin - aivan globaalisestikin - ajateltu, että järvet ja meret ovat joitakin ihmealtaita, jotka voivat itsestään uusiutua, ja jotka pystyvät toimimaan luonnon jätteidenkäsittelylaitoksina. On aivan käsittämätöntä, että Katumajärveä on samanaikaisesti käytetty Ruununmyllyn koulun ja Sirolaopiston jätevesialtaana ja toisaalta kaupunkimme itäosien juomavesivarastona.

Onneksi aivan viime hetkellä on herätty huomaamaan, että tilanne on kestämaton, mikäli ei ryhdytä tehokkaiisiin toimenpiteisiin järvemme säilyttämiseksi myös jälkipolville. Erikoiskiitokset antaisin kaupungin Ympäristötoimiston johtajalle **Sara Saarelle**, jonka ansiosta mm. viemäröinti on saatu asianmukaiselle tasolle. On myös käynnistetty järven tilan säännöllinen tarkkailu ja tutkimustoiminta, jonka tuloksista tiedotetaan ja pyritään saamaan "rosvot kiinni". Järvestämme on tehty useita tutkimuksia ja selvityksiä sen tilasta. Ansiokkaimpia näistä on mielestäni **Riitta Hassisen Katumajärven kuormitus- ja tilaselvitys vuodelta 1997**. Tutkimus pohjautuu vesistön tarkkailuun, laskelmiin ja kyselytutkimukseen, joka kohdistettiin rantaasukkaille. Tutkija on antanut myös omat toimenpide-ehdotuksensa, joita mm. järven suojeluyhdistys toteuttaa yhteistyössä Hämeenlinnan seudun kansanterveystyön kuntayhtymän ympäristöosaston kanssa.

Hämeen Työvoima- ja Elinkeinokeskuksen kalatalousyksikkö on kerännyt tietoja puolenkymmenen Katuman kirjanpitokalastajan saaliista ja koonnut tiedot yhtenäiseksi tutkimukseksi, joka osaltaan auttaa järven tilan kohenemistä. Piirikalastusmestari **Vesa Lehtimäki** on ystävällisesti antanut tilastot käyttööni, joten lainaan joitakin tässä yhteydessä. Häneltä sain myös

Kalataloushallinnon istutusrekisterin Hämeenlinnan kalastusalueelta , josta ilmenee kalojen istutukset Katumajärveen vuosina 1989 — 99. On hyvin mielenkiintoista nähdä , mihin esim. runsaat muikkusaaliit perustuvat. Vuonna 1991 järveemme istutettiin 350 000 muikkua. Kolmena viime vuonna on istutettu tuhansia täpläräpuja, joten eivätköhän ne vanhan hyvän ajan rapujuhlatkin taas alkane, mikäli nykypolvi jaksaa niitä pyytää. Viime vuoden suurin istukasmäärä koskee kuitenkin siikaa, jota istutettiin 4000 kappaletta 600 : n täpläravun lisäksi. Oheen liittämästäni saalistilastosta voimme päätellä järveemme pääasialliset saalistuskalat. Tosin tiedämme, että muita harvinaisempiakin lajeja uiskentelee katiskoihimme ja verkkoihimme. Monet mökkiläiset ovat kertoneet saaneensa mm. ankeriaita , josta meilläkin on omakohtainen kokemus. Naapuriemme Kelhojen rannassa olevaan katiskaamme oli eräänä keväänä uinut iso mustanpuhuva ankerias. Se tuijotti meitä niin paholaismaisen synkällä katseellaan, että päätimme viedä sen suoraan naapurin rantaan katiskoineen päivineen. Sattui olemaan äitienpäivä , ja naapurissa oli koolla koko perhe . Katselimme joukolla "järvihirviötä", ja miehet yrittivät saada sen hengiltä. Tarvittiin YK-joukoissa palvellut upseeri Jari Kelho, ennen kuin. kala vihdoin heitti henkensä. Yhdessä suunniteltiin sen valmistusta molempien perheitten herkuksi ja päädyttiin savustukseen kaikkien taiteen sääntöjen mukaan. Kun kala sitten oli valmista, ja tuli nauttimisen aika, kukaan ei kyennyt syömään palaakaan . Silmissämme oli edelleen mustan hirviön pahaenteinen, syyttävä katse, ja niinpä ankerias jäi syömättä. Samalla tehtiin luja päätös Jos ankerias vielä joskus eksyy katiskaamme tai verkkoomme, se vapautetaan välittömästi. Ehkäpä se tarujen kruunupäinen hauki olikin ankerias, ja hämäläiset esi-isät olivat vain heikkoja lajin tunnistajia !

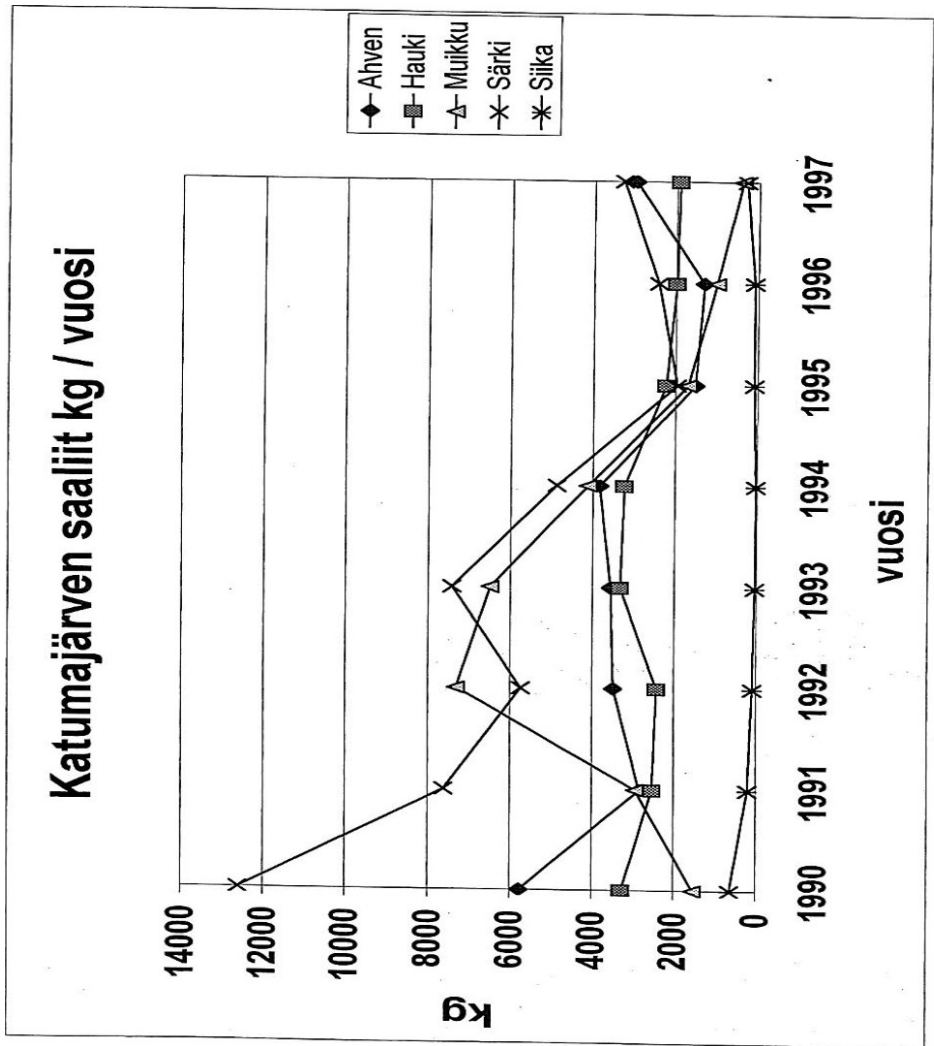
Kalastuspiirimestari **Vesa Lehtimäki** antoi oman arvionsa Katumajärven kalastusoloista seuraavasti :

- Järvi on tehokkaasti hyödynnetty kalavesi. Kalastajia on aina paljon, mutta erityisen runsaasti hyvän muikkukannan aikana.
- Runsas pyynti on hyödyksi Katumalle, sillä kalojen mukana vedestä poistuu hieman myös ravinteita.
- Hyvän veden laadun vuoksi järven kalojen käyttökelpoisuutta on aina arvostettu.

-Viiden kalastuskunnan (Harviala, Kappola, Mäskälä, Pappila, Äikäälä) yhteenliittymän, Katumajärven kalastusyhdistyksen, ansiosta vesialueen käyttö ja hoito on järjestetty. yhdenmukaisesti ja järkevästi. Yhdistyksellä on käytännössä häivytetty omistusrajat, mikä helpottaa suuresti kalastajien elämää. -Voidaan odottaa, että täpläravun ansiosta Katumasta kehittynee muutaman vuoden sisällä kohtalainen rapuvesikin.

-Katuman tilan kannalta on tärkeää saada hajakuormitus pieneenemään. Ehkä olisi myös syytä selvittää onko kalakannan rakenne vinoutunut liian särkikalavaltaiseksi ja tämän jälkeen päättää, voisiko esim. tehokalastuksella saada parannuksia aikaan.

Katumajärven suojeluyhdistys ry on toiminut kiitettävästi järven tilan parantamiseksi tarmokkaan puheenjohtajansa **Eeva Järveläisen** johdolla jo kohta seitsemän vuoden ajan. Yhdistys on mm. tehnyt Hämeenlinnan kaupungille viitisentoista aloitetta järven tilan kohentamiseksi. Aloitteista on toteutunut mm. Valkamantien matonpesupaikka, Vanajanlinnan vuotava viemäri

on kunnostettu, Kipinäniemeen on tulossa viemäröinti, kaislikon niitto on aloitettu. On otettu kolmisenkymmentä vesinäytettä järveen laskevista ojista ja joista. Johtokunnan jäsen **Pekka Lunnikivi**, joka on aktiivinen näytteiden ottaja, kertoi toimintaperiaatteesta. Vapaaehtoiset yhdistyksen jäsenet ottavat näytteet, kaupungin Ympäristösasto tutkii näytteet, jonka jälkeen yhteisvoimin tehdään johtopäätökset ja toimintaehdotukset. Yhdistyksen jäsenille lähetetään säännöllisesti vetoomuksia jokaisen omaksi toimintamalliksi ympäristön suojelemiseksi. Ohjeet ovat niin hyviä ja tärkeitä, että lainaan lokakuun 1998 vetoomuskirjeen kehotukset:

Älä pese mattoja ja pyykkejä järvessä.

Haluat varmaan, että Katumajärvi saadaan kuntoon ja pääsemme eroon sinilevästä.

Ota kaikissa järveä koskeissa asioissa yhteys ympäristöosastolle ympäristösuunnittelija Heli Jutilaan (03) 6521492 tai allekirjoittaneeseen.

Allekirjoittaneena Eeva Järveläinen.

Tämän vuoden toimintasuunnitelma on myös siksi arvokas, että se on syytä lainata myös tähän koosteeseeni .

1.Järveen laskevien ravinteiden vähentäminen

- touko/kesäkuussa 1998 otettu kolmisenkymmentä ojanäytettä. Näytteet otetaan uudelleen loppukesästä, jolloin saadaan vertailutietoa.
- Ympäristöosasto maksaa näytteet, johtokunta apureineen tekee työn.
- Näytteiden ottoa jatketaan vuonna 1999. Tulosten tarkempi analysointi ja johtopäätökset tehdään syksyllä.
- suojavyöhykkeiden rakentaminen (pellot, golf-kenttä) Otetaan yhteyttä peltojen omistajiin ja golfkenttään
- jätevesihuolto, mm. Rantatien vanha omakotialue liitettävä kokonaisuudessaan viemäriverkostoon, joka on jo olemassa. Käikälän alueella aivan järven päällä vanhoja rantasauvoja. Tarkistetaan ovatko luvat kunnossa. Samoin muilla viemäriverkoston alueella kiinteistöt olisi saatava liittymään.
- Vanajanlinnantien päällystäminen ; nyt valuu suolat ja lipeät järveen.
- Yleisen valistuksen lisääminen, myös valuma-alueelle Kalastajille tietoa, ettei perkuujätteitä eikä roskakaloja saisi heittää takaisin järveen. Yhdessä ympäristöosaston kanssa tehdään uusi opas järven ranta-asukkaille.

2.Vesikasvien vähentäminen

- Kortteen, kaislan ja muiden ilmaversoisten vesikasvien niitto. Luonnontöimistosta tarkka aikataulu ajoissa, jotta ranta-asukkaatkin voivat teettään niiton. Huomioitava poiskorjaus.

3.Särkikalojen vähentäminen

- särkikalojen vähentäminen esim. nuotalla. Kalastusyhdistyksen toivotaan ottavan asiakseen vaikka järjestämällä jonkinlaisen tempauksen ensi keväänä.

4.Lokkikannan vähentäminen

-Karanojalla päivisin parveilevat lokit tulevat yöksi Katumalla oksentelemaan jätöksiä laitureille ja järveen.

Toivokaamme, että kaikki järven ranta-asukkaat ja vierailijat ottavat suojeleusian omakseen. Vain siten on mahdollista, että vielä lastenlapsemmekin voivat nauttia virkistävästä ja terveellisestä rantaelämästä.

Maalaismaisema muuttuu golfkentäksi

Katisten kartanon siirryttyä karjattomaan maatalouteen hyvin pian Lars Krogiuksen tultua omistajaksi 1966 ja peltöjen vuokrauksen ulkopuolisille viljelijöille osoittauduttua kannattamattomaksi 1980 - luvun puolivälin jälkeen, kartanon isäntä alkoi pohtia Paavolan tilan maitten hyödyntämistä taloudellisemmin kuin ennen. Hänellä oli valmiit suunnitelmat rivitaloasutuksen sijoittamisesta hyvin lähelle kesäasuntoja. Siihen tarvittava poikkeuslupa olisi varmasti järjestynyt.

Haastatellessani **Lars Krogiusta**, hän näytti asutussuunnitelman piirustukset ja kertoi samalla, että kyseistä aluetta oli aikanaan sodan jälkeen kaavailtu myös Karjalasta tulleiden Kyyrölän kylän asukkaiden omakotiasutukseen.

Viranomaiset suostuivat kuitenkin ranta-alueiden rauhoittamiseen asutukselta, ja niin venäjänkielinen siirtolaisasutus syntyikin Harvoilanmäkeen nykyisen Vanajanlinnantien toiselle puolelle. Aluetta paikalliset suomenkieliset asukkaat kutsuvat leikillisesti Pikku-Moskovaksi juuri asukkaiden äidinkielen mukaan. Asukkaat ovat hyvin ystävällistä väkeä, ja useat ovat ystäväystyneet ja avioituneet suomenkielisen väestön kanssa.

Aikana, jolloin Lars Krogius juuri suunnitteli rivitaloasutusta, hänen luonaan vieraili hänen hyvä ystävänsä arkkitehti **Eric Adlercreutz**, jonka kanssa tilusten isäntä käveli maisemia katselemassa Paavolankulmalla. Adlercreutz ihastui näkemäänsä maisemaan ja maastoon ja ehdotti : *Miksi et suunnittelisi alueelle golfkenttää, maastohan on siihen tarkoitukseen ihanteellinen?*

Ajatus jäi itämään ja askarruttamaan, kunnes Lars Krogius päätti kutsua koolle golfin ystäviä, joita Hämeenlinnassakin oli paljon Aulangon vanhan 1939 rakennetun kentän ansiosta. Eräs näistä oli SYP: n johtaja **Seppo Nenonen**, joka oli huipputaitoinen pelaaja ja todella innostunut golf-aatteesta. Laskelmia tehtiin ja päätettiin antaa kentän suunnittelutyö kuuluisalle golfkenttien suunnittelijalle SAFA:n arkkitehti **Reijo Hillbergille**.

Kesäkuun 25 päivänä 1987 saatettiin lukea Hämeen Sanomista uutinen uudesta lähes 60 hehtaarin suuruisesta täysimittaisesta Tawast Golf & Country Club yhtiön golfkentästä, jonka suunnitelmat olivat jo valmiina

Lehden haastattelussa Krogius lupaili kentästä tulevan Suomen mahtavin. Hän kertoi myös country-club — idean olevan uutta Suomessa. Klubista tulisi monipuolinen

Tawast – Golfin
ensimmäisestä
esitteestä

TÄSTÄ KENTÄSTÄ TULLAAN PUHUMAAN

Teitkö birdien 1:llä?
Osuitko 2:lla paateen?
Pääsitkö ojalle 3:nnellä?
Millä löit kolmoslyönnin 4:nnellä?
Oliko 5:nnellä mehiläisiä?
Onnistuitko lyömään portin läpi 6:nnellä?
Pääsitkö tänään spoonilla 7:nmen viheriölle?
Löitkö 8:nnellä ennen kuin kello kilautti?
Oliko lippu kuusen takana 9:nnellä?
Vältitkö kaikki ojat, lammet ja bunkkerit 10:nnellä?
Ethän lyönyt 11:nmen takabunkkeriin?
Montako puttia 12:nnellä?
13. oli vaikea tänään!
Ihana leporeikä tuo 14.
Uskalsitko oikeaista 15:nnellä?
16:nnellä pelasin varmanpäälle!
17:nnellä ei yhtään palloa veteen?
Kyllä viimeisellä reiällä pitäisi pystyä
lyömään toisella päälle!

Kenttäsuunnittelu:
REIJO HILLBERG ARKKIT. SAFA

urheilun ja seurustelun keskus tenniskenttineen ja klubiravintoloinen, joka aiottiin tehdä vanhaan hevostalliin. Tämä ravintola on tullut kuuluisaksi hyvistä herkkuaterioistaan. **Tytti Viitamäen** omistama ja johtama **.Viitra Oy** tuli valituksi Hämeenlinnan parhaaksi ravintolaksi Kaupunkiuutisten järjestämässä epävirallisessa kilpailussa, jossa toimittajaryhmä kävi yllättäen aterioimassa kaupunkimme useimmissa ravintoloissa kesällä 1997. Kentän alustava kustannusarvio rakennuksineen oli noin 20 miljoonaa, mitä ei pidetty mitenkään vaikeana toteuttaa. Aluksi ajateltiin vuokrata tarvittava maa-alue Lars Krogiukselta, mutta lopulta päädyttiin oston. Uuden klubin mainonta ja osakkeiden myynti alkoi välittömästi. Mainostunnuksena käytettiin : **Tawast Golf & Country Club - golfkenttien aatelialia.**

Jotkut helsinkiläislehdet olivat hieman ylemmydentuntoisesti huomauttaneet, ettei klubi sentään englanninkielisessä esitteessään uskaltanut puhua aatelitosta mitään.

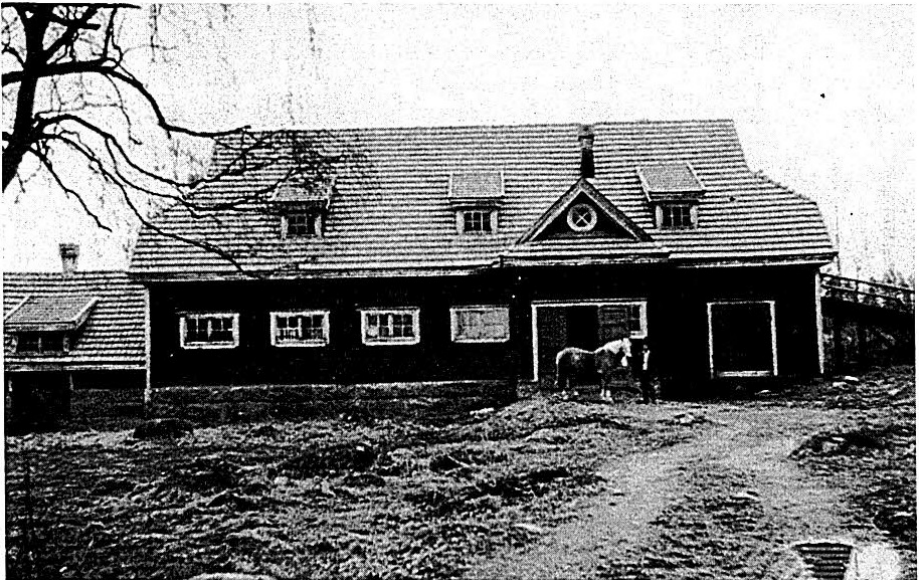
Iltalehden numerossa 26. 9. 1989 klubin hallituksen puheenjohtaja **Seppo Nenonen** oli tokaissut : Helsinkiläiset voivat vielä nauraa tuolle väitteelle, mutta eivät naura kauan. Valitettavasti Seppo Nenonen ei ollut enää näkemässä ja juhlimassa, kun Tawast Golf valittiin vuoden golfklubiksi vuonna 1995.

Tawast Golf & Country Clubin virallisia avajaisia lipunnostoinen vietettiin jo elokuun lopussa 1989, jolloin yhdeksän reian alkuosa oli jo kunnossa. Seuraavaksi kevääksi oli luvassa täysimittainen kenttä. Tawast Golfin ensimmäisenä toimitusjohtajana toimi **Jyrki Kovasiipi.**

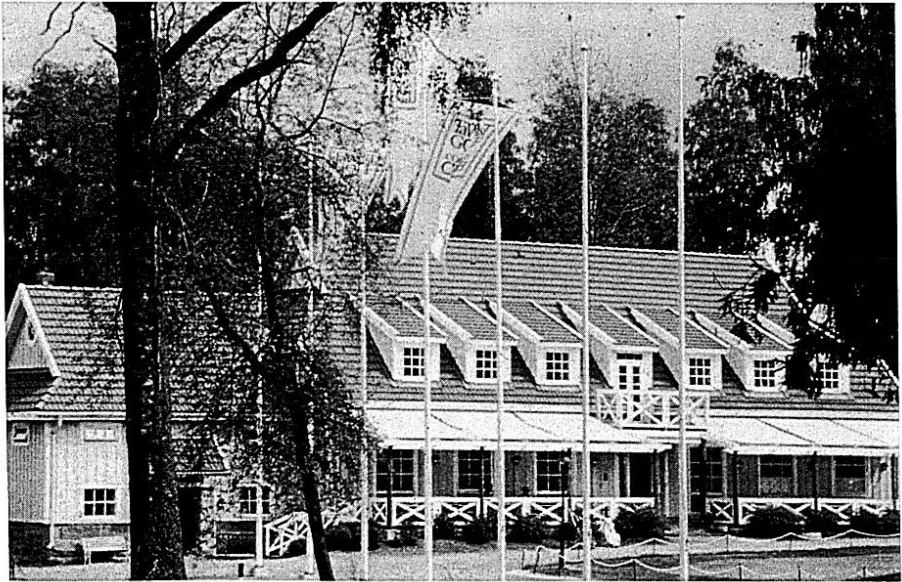
Aivan toimintansa alkumetreiltä alkaen kenttä klubirakennuksineen osoittautui erinomaisen kiinnostavaksi ja suosituksi. Kymmenvuotisen toimintansa aikana se on nähnyt paljon innokkaita golfin opiskelijoita **Hannu Kuussaaren** opissa, pelin vanhoja konkareita ja ammattilaisiakin. On ollut monenlaisia kisoja alkaen pienistä perhekisoista seniorien ja juniorien SM-kisoihin. Klubin kasvatit ovat menestyneet hyvin valtakunnallisissa kisoissa ja kansainvälisissäkin. Tawast Golfin joukkue saavutti Suomen mestaruuden 1991 ja sama joukkue selvisi kymmenenneksi Espanjan EM — kisoissa. Tawast Golfin juniorit voittivat lyöntipelin Suomen mestaruuden 1994. Seura onkin alusta lähtien panostanut erityisesti juniorityöhön. **Toivo Pönni** on ollut valmentajana alusta lähtien. Jo osakkeiden määrittelyssä tuli junioritoiminta

selvästi esille, sillä aikuisen yksityishenkilön osakkeeseen sisältyi pelioikeus myös yhdelle juniorille. Näin nähtiin kokonaisia golfariperheitä Tawast Golfin kauniilla kentällä aivan alusta lähtien.

Kalevi Merjavuo voitti Senioreiden Suomen mestaruuden vuonna 1992. Voitto tuli varmasti ansiosta, sillä juuri Merjavuon "Kalle " on golfari, joka viihtyy kentällä joka päivä — jopa talvellakin. **Hanna-Riikka Kuitunen** ylsi junioreiden Suomen mestaruuteen jo 14-vuotiaana vuonna 1993. Vuonna 1997 hän voitti jo naisten Suomen mestaruuteen. Mainitsen vain nämä kaksi loistavaa

Paavolan talli ennen ja nyt

pelaajaa, sillä tarkoitukseni ei ole kirjoittaa Tawast Golf & Country Clubin historiaa. En ole siihen edes pätevä henkilö heikkoine tietämyksineni tästä jalosta taidosta.

Vuoden suuria tapauksia ovat olleet Suomen jääkiekon maajoukkueen vierailut kentällä. Mikäli ei ole tullut merkinneeksi tuota kuuluisaa päivää almanakkaan, sen kyllä huomaa, kun kymmenet pikkupojat ravaavat idoleidensa perässä keräten nimikirjoituksia. Näin tapahtui varsinkin Suomen MM-voiton jälkeisenä kesänä. Jari Kurrilla ja Saku Koivulla oli täysi työ päästä välillä vähän tarttumaan mailaankin kynän asemasta. Kuuluisuuksien metsästäjät voivat muutenkin olla valppaina kotikenttämme tienoilla, sillä monet "julkkiset tuovat ystäviään tutustumaan Suomen kauneimpaan kenttään. (Jopa tuli ylpeyden synti kuvaan mukaan!) Presidentti Ahtisaarta ei ole vielä näkynyt, niin innokas golfari kuin hän onkin. Täytynee kääntyä naapurin ,Ulkoministeriön poliittisen osaston päällikön, Pertti Torstilan puoleen.

Vuoden 1999 Tawast Info lehdessä **toimitusjohtaja Kari Kuivasaari**, joka on toiminut tehtävässään vuodesta 1996, luo katsauksen menneeseen golfkauteen ja kertoo tulevista suunnitelmista. Huomattavin uutinen lienee, että vuoden 2000 naisten ja miesten lyöntipelin SM- kilpailut on myönnetty

Tawast Golf ry:lle. Lehtisessä kerrotaan myös, että myynnissä on enää reilut kaksikymmentä yhden pelioikeuden osaketta. Kaikkien osakkeiden tultua myydyiksi osakkeiden arvo tulee luonnollisesti nousemaan.

Paavolankulman ranta-asukkaat suhtautuivat aluksi golfkentän tuloon pelonsekaisin • tuntein. Jotkut kertoivat suorastaan purskahtaneensa itkuun nähdessään puut kaadettuina ja entiset kukkakedot ja marjamaat myllerrettyinä. Kuinka joku saattoi tehdä noin ilkeän tempun **meidän marjamaillemme** ? Unohdimme helposti, etteivät ne oikeasti meidän olleet koskaan olleetkaan. Omistaja vain oli ollut niin ystävällinen, ettei pystyttänyt kieltotauluja, joissa olisi ollut kukkien poimiminen, marjastus ja sienestys kiellettyä. Myönnän itsekin hieman vetistelleeni ja keränneeni rakkaita luonnonkasveja, kuten mäkitervakoita, kurjenkelloja ja kissankäpäliä isoina mättäinä siirtääkseni niitä oman pihan siihen osaan, joka ei vielä muistuttanut golfkentän nurmikkoa.

Kun kenttä oli valmis, olihan myönnettävä , että maisema oli erilainen, mutta kaunis toisella tavalla. Nyt se muistutti englantilaista puistomaisemaa aaltoilevine nurmikkoineen ja välialueen rehevine lehtipuineen.

On kuitenkin ilahduttavaa huomata, ettei luonnon kasvien monimuotoisuus ole kuitenkaan paljon vähentynyt golfkentän tultua alueelle. Luonnonkasveilla on taipumus sitkeyteen ja kyky siirtyä "vainotulta" alueelta lähimpään luonnontilassa olevaan.

Olen saanut haltuuni Paavolankulman alueesta tehdyn, **Raino Lampisen** tutkimuksen, jossa tämä kasvitieteilijä selvittää tarkasti kaikki alueella esiintyvät kasvit kasvuympäristöineen. Hän on työryhmineen kartoittanut kasvillisuuden golfkentän reuna-alueita ja tekolampia myöten. Voin todeta, että tutkimusraportissa esiintyy useita sellaisia kasveja, joiden olemassaolosta minulla ei ole ollut tietoa niiltä ajoilta, jolloin vaeltelin luonnontilaisella Paavolankulmalla kasveja ja eläimiä tarkkaillen.-- Tosin on myönnettävä, etten ole suinkaan kasvitieteilijä, vaan alan pikku harrastelija.

Tekolampien rannoille on kehittynyt runsas kasvillisuus. Leinikkejä on todella runsaasti konnanleinikki (*Ranunculus sceleratus*), kevätlehtoleinikki (*Ranunculus fallax*), rönsyleinikki(*Ranunculus reptans*), jokileinikki (*Ranunculus lingua*), vanhojen tutumpien lisäksi. Lampien reunoille on tullut useita kasveja maansiirtojen yhteydessä, kuten nuokkurusokki (*Bidens cernua*

) ja siniyökönlehti (*Pinguicula vulgaris*). Humalan (*humulus lupulus*) esiintyminen pikku lepikössä kertoo paikalla ennen sijainneesta asumuksesta. Katumajärven rannalle on tullut myös isosorsimo (*Glyceria maxima*) ja haarapalpakko (*Sparganium erectum*) kasvaa ainakin Kalliorannan läheisyydessä. Vesikasvien kirjoon on valitettavasti tullut uutena esiintymänä mm. sinilevä.

Kun kävelee kentän väylien välisillä saarekkeilla, sieltä löytää vanhat tutut kasvit, kuten suopursut ja muuraimet, mutta ongelmanahan on luonnollisesti vaikeus päästä luonnonalueille pelin kulkua häiritsemättä.

Oli luonnollisesti myös niitä rannan asukkaita, jotka odottivat kentän valmistumista iloiten heti alusta lähtien. Olihan asukkaiden joukossa vanhoja tekijöitä golfin jalossa taidossa. Longat ja Kajannot olivat pelanneet Aulangolla jo kauan. Nenokset taas muuttivat Paavolankulmaan paljolti golfin vuoksi.

Alkuvuosien elämästä golfkentän naapurina voisin kirjoittaa erillisen pikku novellin, mutta ehkä voisin mainita joitakin jälkeen päin jo hauskalta tuntuvia sattumuksia. Pallojahan tuli meidän tontille **paljon**. Määrästä saa parhaan kuvan, kun kerron, että uuden veneen oston, vanhan jouduttua varkaiden käsiin, rahoitimme osaksi seitsemällä sadalla tontillemme tulleella löytöpalloilla, eikä kesiä ollut vielä kulunut kuin kaksi !

Tämä juttu on sitten vuosien saatossa huhujen leviämisenle tyypillisellä tavalla muuttunut versioksi : *Oletteko kuulleet, että Hillebrandtit ovat ostaneet kokonaisen veneen golfpaloilla?*

Joskus menin kädet puuhassa harha-ampujan perään, varsinkin silloin, kun pallossa oli nimi. Kerran olin saunarannassa haravoimassa epämiellyttäviä rihmamaisia partaleviä ylös vedestä, kun jalkani viereen pulahti pallo. Siinä luki JUKKA, joten menin lähelle viheriötä odottamaan, ja pelaajien saavuttua viheriölle ja puttauksen lopetettuaan tivasin : *Kuka teistä on Jukka ?* Kukaan ei tunnustanut.

Kun pallot ja niiden perässä tulleet noutajat alkoivat vaivata, varsinkin saunailtoina, saimme pyynnöstä kieltotaulun seiskan lyöntipaikalle, missä muistutettiin varoitushuudosta-**Fore** ! ja kiellettiin pallojen noutaminen pihaltamme. **Ei tehonnut.**

Kerran huomasin ruotsia puhuvien "herrasmiesten " kääntelevän minun Queen Elisabeth — ruusujani mailoillaan. Lähestyin ja puhuttelin heitä , heidän omalla kielellään luonnollisesti, kysyen eivätkö herrat ymmärtäneet lainkaan suomenkielistä tekstiä. Vastasivat ymmärtävänsä, mutta pallo oli kuuleman mukaan niin uusi ja kallis, että se oli saatava pois ruusumaastani. Panin kerran erään golfarin töihinkin, kun hän sopivasti hiipi tontillemme pallonsa perässä silloin, kun en mitenkään saanut mieheni tiukasti sulkemaan ruohonleikkurin bensatankin korkkia auki. Niinpä pallonnoutaja koki yllätyksenään komentelevan torpan emännän. Sanoin : *Annan Teille luvan ottaa pallon, kunhan ensin avaatte tämän bensatankin korkin.* Tämä tositarina on myös saanut siivet. Mieheni on silloin tällöin joutunut vastaamaan kysymykseen : Onko todella totta, että sinun vaimosi teettää nurmikon ajoa golfareilla ? Jossakin vaiheessa mieheni harkitsikin varoitustaulua rajalle : **Varokaa vihaista rouvaa !**

Vihainen rouva ja golfia vastustava herra kesytettiin lopullisesti viekoittelemalla heidät mukaan pelaamaan. Eihän se pallojen tuloa kuitenkaan estänyt, ja pommi ja häirintävaara poistui vasta, kun klubin ensimmäinen caddiemaster **Olli Kausti** otti valitukseni vakavasti ja sai klubin päättäjät teettämään hienon suoja-aidan, joka on pitänyt 85 % palloista ja 100 % pallonnoutajista poissa. Nyt palloja tulee vain sen verran kuin me ehdimme hukata niitä pelikierroksillamme ja ani harvoin vaaratilanteen aiheuttaen.

Rauhanomainen rinnakkaiselo golftentän pelaajien ja ranta-asukkaiden kesken on vuosi vuodelta vain parantunut. Yhä useampi asukas on ottanut golfin harrastukseksi. Maastossa, missä ennen marjastettiin , liikutaan nyt golfaten ja ympäröivää luontoa ihailien. Jotkut eläimet eivät ole kaikonneet. Sisukkaasti tikkakin pesii väylän 2 varrella, ja sorsat ja nokikanat kulkevat rauhassa väyliä poikki luottaen pelaajien hienotunteisuuteen. Ranta-asukkaiden joukossa on jopa kolmen polven pelaajia. Olavi ja Eeva Luokomaan poika Matti sekä hänen poikansa Jussi ovat innokkaita pelaajia. Jussi on menestynyt todella hyvin. Onhan hän nykyään myös Tawast Golfin juniorikapteeni. Kajannon hole-in -one perhe pelaa todella tasokkaasti. Sekä perheen pää Arto, että poika **Heikki** ovat saavuttaneet tuon jokaisen pelaajan haaveen. **Arto Kajanto** on Tawast Golfin johtokunnan nykyinen puheenjohtaja. Heikki Kajanto on jo selviytynyt miesten sarjassa Suomen

kolmenkymmenen parhaimman pelaajan joukkoon. Kristiina ja Risto Kelho ovat voittaneet lukuisia eri yhdistysten tai harrastajapiirien kilpailuja.

Pokaalirivi on komea Kalliorannassa.

Suurin osa rannan golfareista pelaa kuitenkin vain omaksi ilokseen ilman suuria kilpailutavoitteita

Eihän se peli helppoa ole, vaikka se joskus ulkopuolisesta tarkkailijasta siltä näyttääkin. Alkuvaiheessa meni välillä sisu kaulaan, ja purkautui jopa runoksi

Golf —tumpulan valitus

Voi miksi koskaan ryhdyin tähän
mahdottomaan villitykseen?

Oisin ollut onnellinen,
tietämätön tallustaja,
huolta vailla,
vailla mailaa merkillistä
kummallista vinopäätä!

Asennosta kaikki alkaa :

Väärä vääntö pieleen johtaa,
niskaa koskee, päätä särkee!
"Meijerit" on aina tiellä,
kädet koukkuun tahtoo mennä!
Leuka pystyy, selkä suoraan,
muuten joudut suureen vaaraan !

Riittää noita neuvoja,
taitavia pelureita.

Vaan kun et tunne omaa päätäs,
lihasvoimaas tuskin lainkaan!
Humautat vain sinne, tänne,
useimmiten turpeen pintaan.
Hermot menee, sulta, multa!

Voi kun voisin niin kuin soisin
joskus edes onnistua,
hurman hetkeen heittäytyä !

Sinitaivaan pallon kaari
nähty on vain partnerilla.
Peli ei oo mua varten,
uskoa se pitäis vihdoin !!

Parin kolmen vuoden päästä oli jo alkanut tuntua, että se pallon kaari joskus sentään ylitti 50 metrin pituuden ja jonkinlaista tulostakin syntyi, ja mailakin osui useammin palloon kuin turpeeseen!

Sitten jo runoiluttikin iloisemmin.

Golfin ylistys

Mikä on tuo hieno peli,
joka kutsuu, kiehtoo, kiinnostaakin
on pouta taikka huono keli?

Avaus on avain onneen,
vaan jos ei pallo heti lennä,
eiköhän jo apuun ennä
ystävämme Mulligan !

Peliin tulles ' huoles ' heitä,
eihän kukaan painosta täs' meitä.
Jos peli joskus hieman mättää,
ei oo hättää,
sil' uusi väylä uuden onnen tuo !

On hyvä seura golfin kruunu
Siks' tää joukko sangen kuulu
yhdess 'tahtoo kisaella
vuodest ' vuoteen Tawastilla!

Ajatus paavolankulmalaisten ystävyysottelusta oli täysin Tiina ja Risto Kelhon ansiota. He puhuivat asiasta jo useita vuosia yrittäen silläkin houkutuksella saada vastahakoiset naapurit pelaamaan golfia.

Nyt paavolankulmalaisten ystävyysottelu on pelattu jo kolme kertaa, ja osallistujamäärä on kasvanut joka kerta. Vuoden 1996 ottelun ylivoimainen voittaja oli juniori **Jussi Luokomaa**, joka voitti **Riitta Nenosen** lahjoittaman upean pokaalin. "Lähinnä lippua —kisan" kiertopalkinnon pokaalin lahjoitti

myös Riitta Nenonen. Pokaalin sai omakseen Tiina Kelho, joka seuraavana vuonna voitti molemmat palkinnot. Vuoden 1998 kisassa voittopokaali pysyi samassa palkintokaapissa, mutta voittaja oli nyt Risto Kelho. Lähimmäksi viheriön 9 lippua pääsi Jussi Luukoma.

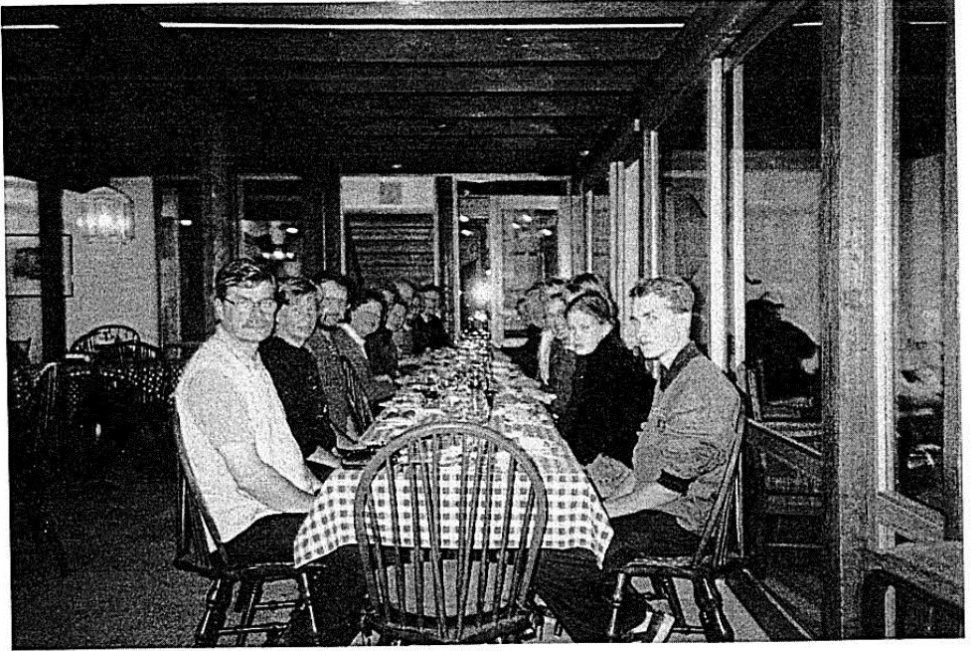
Mikä parasta, olemme yrittäneet tehdä elokuun lopun ottelupäivästä rannan asukkaita yhdistävän tilaisuuden pelaavat he golfia tai eivät. Kaikki voivat osallistua kisan jälkeen pidettävään lounastilaisuuteen, jonka aikana ei suinkaan puhuta pelkästä golfista, vaan voimme keskustella kaikesta kiinnostavasta taivaan ja maan välillä. Toivommekin, että tulevina elokuun kisapäivinä näemme yhä useampia paavolankulmalaisia mukana perhekuntineen lujittamassa pienen kyläyhteisön yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Paavolankulmalaiset valmistautuvat ystävyysotteluun 30. 8. 1998. Alakuvassa Kristiina ("Tiina") Kelho, Eeva Luukoma sekä Riitta Nenonen

Ahkerat työhevoseet ilta-appeellaan ja samassa tilassa, tosin hieman muuttuneessa ahkerat golfarit lounaalla ottelun jälkeen, etualalla Matti ja Jussi Luokomaa sekä Holmströmien perhe

Olemmehan kaikki etuoikeutettuja ihmisiä saadessamme asua eräässä Suomen kauneimmista kolkista : **PAAVOLANKULMALLA.**

Kirjalliset lähteet

Suomen historian pikkujättiläinen

Suomen historia I Uuden uskon enteet , Pirkko- Liisa Lehtosalo — Hilander

Muinaisrunot ja todellisuus, Ensimmäinen ristiretki — tarua vai totta, Seppo Suvanto, Näkökulmia Suomen kristillistämisen alkuvaiheisiin, Aarre Läntinen, Päättävän rautakauden ja varhaiskeskiajan hautalöydöistä, Anna-Liisa Hirviluoto

Vanajan historia I Y.S.Koskimies ja Pekka Lampinen

Vanajan historia II Raili Rytkönen

Vanajan kirja I ja II Akseli Salokannel

Kotiseutu kertoo Wanaja-seuran julkaisu XXI Pekka Lampinen

Wanajanjoulu 1957, 1961, 1967, 1968

Niemelän torpan vaiheita Einar Palmunen Hämeenlinna-seuran julkaisu XXI

Hämeenlinnan uimaseuran historia Jouko Siipi

Katisten kartanon arkisto valokuva-albumeineen Maanmittauslaitoksen kartta-arkisto

Tawast Golf & Country Clubin leikekirja ja esite

Paavolankulman tiehoitokunnan pöytäkirjat

Katumajärven kuormitus- ja tilaselvitys 1997 Riitta Hassinen

Tutkimus Katumajärven alueen kasvillisuudesta 1998 Raino Lampinen

Hämeen työvoima- ja elinkeinokeskuksen kalatalousyksikön Hämeenlinnan kalastusalueen käyttö- ja hoitosuunnitelma 1989 sekä istutusrekisteri 1999

Katumajärven virkistyskäyttöselvitys 1989 Hämeenlinnan kaupungin ympäristötoimisto Tarja-Riitta Metsälä

Kokemäenjoen vesistön vesiensuojeluyhdistys ry:n lausunto Alajärven,
Katumajärven ja Aulangonjärven nykytilasta ja sopivuudesta
kalataloudellisten hoitotoimenpiteiden kohteeksi 1989

Katumajärven suojeluyhdistys ry :n toimintasuunnitelma 1998

Lisäksi kirjeitä ja lukuisia nauhoituksia haastatteluista